

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Gamse

**Pravno varstvo delavca – uporabnika konoplje
v slovenski delovnopravni zakonodaji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Gamse

Mentorica: doc. dr. Barbara Rajgelj

**Pravno varstvo delavca – uporabnika konoplje
v slovenski delovnopravni zakonodaji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Hvala vsem, ki ste bili in ste del mojega življenja!
Posebna zahvala staršem, ki so mi študij omogočili!

Pravno varstvo delavca – uporabnika konoplje v slovenski delovnopravni zakonodaji

Droge so del vsake kulture in družbe, čeprav posameznik nima pravice, da sam izbira med določenimi drogami, ki bi jih uporabil, saj mu družba to pravico omejuje z zakonodajo. Vprašanje uporabe drog je neločljivo povezano z osebnimi svoboščinami posameznika na eni strani in potencialno družbeno škodo njihovih zlorab na drugi strani. Diplomsko delo osvetli razloge za prohibicijo konoplje, predstavi pregled zgodovine uporabe konoplje in navede nekaj osnovnih informacij o njej. Konoplja je najbolj uporabljena prepovedana droga na svetu in v Sloveniji, kar se odraža tudi pri uporabi med zaposlenimi. Kakšne delovnopravne posledice oz. kakšne pravice ima delavec – uporabnik konoplje je pokazano s pomočjo štirih scenarijev: »delavec goji konopljo«, »delavec poseduje konopljo«, »delavec je bil pozitiven na toksikološki preiskavi in zaradi tega ostal brez veljavnega vozniškega dovoljenja« in »delavec je pozitiven pri testu na droge pri delodajalcu«. Vsak scenarij je posebej razčlenjen glede na kazenske oz. prekrškovne sankcije in njihove delovnopravne posledice. V sklopu analize vsakega dejavnika diplomsko delo izpostavi pravico do zasebnosti na delovnem mestu, nujnost razlikovanja med uporabo konoplje v privatnem življenju in na delovnem mestu, predstavi diskrecijsko pravico sodnika, ugotavlja smiselnost testiranja o prisotnosti droge na delovnem mestu in skuša podati predloge za ureditev delovnopravne zakonodaje ob legalizaciji konoplje.

Ključne besede: konoplja, pravno varstvo, delovnopravna zakonodaja, testi na droge.

Legal protection of a worker – user of cannabis in Slovenian labour law

Drugs are a part of every culture and society, although the user does not have the right to choose by himself between specific drugs that he is using, since the society is limiting this right by laws. The question of drug use is intrinsically connected with personal liberties on one hand and with potential abuse and social harm. This thesis illuminates the reasons for prohibition of cannabis, gives a historical overview and gives some basic information about it. Cannabis is the most frequently used illegal drug in the world and in Slovenia, which also reflects on the use between employees. What kind of labour law consequences or what kind of rights does the worker – cannabis user have, can be shown by four different scenarios. »The worker grows cannabis«, »the worker is in possession of cannabis«, »the worker was positive on toxicological examination and lost his drivers licence« and »the worker was positive on a drug test made by the employer«. Each of these scenarios is additionally broken down to criminal or misdemeanour sanctions and its employment consequences regarding the law. While analysing each of these factors, this thesis brings forth the right to privacy at the workplace, the necessity of differentiation between using cannabis in private life and at the work place, presents the discretion right of a judge, analyses the meaningfulness of drug tests at the work place and tries to give different proposals for reorganization of labour laws in regard to legalization of cannabis.

Key words: cannabis, labour laws, labour legislation, drug tests.

Kazalo

1	Uvod.....	8
2	Struktura, metodologija in raziskovalno vprašanje	9
3	Pregled zgodovine prepovedanih substanc	10
3.1	Osnove o drogah.....	10
3.2	Zgodovinski pregled razlogov za prepoved drog	12
3.3	Klasifikacija prepovedanih drog	16
3.3.1	Naravne in sintetične droge	16
3.3.2	Mehke in trde droge	17
3.3.3	Klasifikacija Svetovne zdravstvene organizacije	17
3.3.4	Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog.....	18
4	Rastlina konoplja	20
4.1	Osnove botanike o konoplji	20
4.2	Zgodovina uporabe konoplje po svetu	22
4.3	Zgodovina uporabe konoplje na področju Slovenije	24
5	Uporaba konoplje v slovenskem prostoru danes.....	25
5.1	Načini uživanja konoplje	25
5.2	Statistični podatki o uporabi konoplje.....	27
5.2.1	Statistični podatki o uporabi konoplje v Evropski uniji.....	27
5.2.2	Statistični podatki o uporabi konoplje v Sloveniji	28
6	Zakonodajne omejitve konoplje v Sloveniji	30
6.1	Kazenski zakonik (KZ-1).....	30
6.2	Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD)	30
6.2.1	Uredba o razvrstitvi prepovednih drog.....	31
6.2.1.1	Zakon o zdravilih in konoplja	32
6.2.1.2	Možnosti in problemi bolnikov, ki se želijo ali se zdravijo s konopljo	32

6.2.2	Dekriminalizacija in problem posedovanja konoplje	33
6.2.2.1	Uživanje brez posedovanja nemogoče	34
6.2.2.2	Diskrecijska pravica sodnika	35
6.3	Zakon o preprečevanju uporabe prepovednih drog in obravnavi uživalcev prepovedanih drog (ZPUPD)	36
7	Delovnopravna zakonodaja in konoplja	38
7.1	Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1)	38
7.2	Delovnopravne posledice gojenja konoplje	38
7.2.1	Delovnopravne posledice gojenja konoplje za lastne potrebe oz. t.i. samooskrbe 39	
7.2.2	Delovnopravne posledice pravnomočne obsodbe za proizvodnjo prepovednih drog (gojenje konoplje za prodajo)	42
7.2.2.1	Delovnopravne posledice pravnomočne pogojne kazni	42
7.2.2.2	Delovnopravne posledice pravnomočne zaporne kazni krajše od 6 mesecev 45	
7.2.2.2.1	Zapor ob koncu tedna	45
7.2.2.2.2	Suspenz pogodbe o zaposlitvi	46
7.2.2.2.3	Delo v splošno korist	46
7.2.2.3	Delovnopravne posledice pravnomočne obsodbe na zaporno kazen, daljšo od 6 mesecev	46
7.2.2.3.1	Zapor ob koncu tedna in delo v splošno korist	47
7.2.2.3.2	Izredna odpoved delovnega razmerja	47
7.3	Delovnopravne posledice posedovanja konoplje	48
7.3.1	Delovnopravne posledice posedovanja manjše količine konoplje za lastno uporabo	48
7.3.2	Delovnopravne posledice pravnomočne obsodbe posedovanja konoplje za prodajo (preprodajo)	49
7.4	Delovnopravne posledice odvzema vozniškega dovoljenja	49
7.4.1	Delovnopravne posledice odvzema vozniškega dovoljenja za obdobje krajše od 6 mesecev	55

7.4.2	Delovnopravne posledice odvzema voziškega dovoljenja za obdobje daljše od 6 mesecev	55
7.4.2.1	Redna odpoved delovnega razmerja.....	55
7.4.2.2	Izredna odpoved delovnega razmerja	56
7.5	Delovnopravne posledice pozitivnega testa na droge pri delodajalcu	56
7.5.1	Človekove pravice in omejevanje uporabe drog	57
7.5.1.1	Omejevanje uporabe drog na delovnem mestu.....	59
7.5.1.2	Zasebnost na delovnem mestu.....	60
7.5.2	Zasebnost v delovnem razmerju po ZDR-1 in ZVZD-1	62
7.5.2.1	Preventivni zdravstveni pregled pred prvo zaposlitvijo	63
7.5.2.2	Usmerjeni preventivni zdravniški pregled	66
7.5.2.3	Interni pravilnik delodajalca	67
7.5.2.4	Metode testiranja uporabe konoplje na delovnem mestu	70
7.5.2.4.1	Hitri urinski test.....	73
7.5.2.4.2	Hitri test o drogi v slini	74
7.5.2.5	Vprašanje smiselnosti testiranj za konopljo na delovnem mestu	75
7.5.3	Predlogi za delovnopravno ureditev ob legalizaciji konoplje	77
8	Sklep.....	80
9	Literatura.....	82

Kazalo tabel:

<i>Tabela 5.1: Delež uporabe drog v splošni populaciji, po spolu, starostnih skupinah in zaposlitvenem statusu.</i>	29
<i>Tabela 7.1: Število zasegov po posameznih prepovedanih drogah, 2009–2014.....</i>	39
<i>Tabela 7.2: Vrste bioloških materialov in njihove prednosti in slabosti.</i>	72

1 UVOD

Konoplja je po številčnosti raziskav najbolj raziskana rastlina na svetu. Vse od odkritja Δ^9 -tetrahidrokanabinola (THC) – leta 1964 ga je odkril Dr. Raphael Mechoulam – pa do danes, je bilo opravljenih več tisoč raziskav. Ne glede na število opravljenih raziskav, ki potrjujejo njeno medicinsko vrednost, je še vedno zelo sporna rastlina, ki deli javnost. Javno mnenje o njej se v zadnjem času popravlja tudi zaradi objavljenih raziskav in vse večje uporabe tako v tako imenovane rekreativne in tudi medicinske namene. Konoplja je v Sloveniji – ne glede na vse dokaze raziskav o njeni medicinski vrednosti – še vedno razvrščena v 1. skupino Uredbe o razvrstitvi prepovednih drog, kar pomeni, da je nevarna za zdravje ljudi zaradi hudih posledic, ki jih lahko povzroči zloraba, zato se ne uporablja v medicini (Uredba o razvrstitvi prepovednih drog 2014).

Droge so snovi, ki spreminjajo stanje zavesti, in so sestavni del vseh civilizacij. Nekatere so prepovedane, kot je konoplja, spet druge dovoljene, kot je recimo alkohol. Ker je konoplja še vedno prepovedana droga, bom v diplomskem delu osvetlil ozadje njene prepovedi in izpostavil vprašanje omejevanja človekovih pravic, posebej še do zasebnosti: tako na zasebnem področju kot tudi na delovnem mestu. Zasebnost je koncept, ki je vedno bolj pomemben zaradi razvoja novih tehnologij, ki delodajalcem omogočajo z različnimi testi vzpostaviti vedno večji nadzor nad delavci, tudi na področju dokazovanja uživanja konoplje. Konoplja je najbolj razširjena prepovedana droga na svetu in tudi v Sloveniji. Glede na podatke Nacionalnega inštituta za javno zdravje jo je v letu 2012 (ko je bila opravljena zadnja raziskava po standardu EMCDDA) uporabljalo 4,4 odstotka Slovencev, v zadnjem mesecu pa 2,3 odstotka. Med zaposlenimi pa jo je v istem letu uporabilo 2,4 odstotka delavcev, v zadnjem mesecu pa 1,3 odstotka (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2014). Glede na to, da je v zadnjem mesecu vsak stoti zaposleni Slovenec uporabil konopljo, pa naj bo to v tako imenovane rekreacijske ali pa medicinske namene, želim v svojem diplomskem delu preveriti, kakšne pravne oz. delovnopravne posledice lahko doletijo delavca uporabnika konoplje. Izpostavil bom štiri osnovne scenarije, ki se delavcu uporabniku konoplje lahko pripetijo in jih predstavil s pomočjo različne literature, veljavne kazenske in delovne zakonodaje, ter objavljene sodne prakse in drugih virov.

2 STRUKTURA, METODOLOGIJA IN RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Osrednja tematika diplomskega dela je pravno varstvo, delavca – uporabnika konoplje. V njem bom raziskal vprašanje, kakšne delovnopravne posledice lahko doletijo tistega, ki je zaposlen in na tak ali drugačen način uporabljal konopljo.

Zaradi kompleksnosti tematike in ustreznega razumevanja izkrivljene predstave o konoplji, bom v začetku izpostavil, kaj je privedlo do prepovedi konoplje na globalni ravni. Razčlenil bom prepovedane droge glede na različne klasifikacije in predstavil konopljo kot rastlino in drogo. Zaradi pravnega preučevanja vseh možnih scenarijev, ki se lahko zgodijo delavcu – uporabniku konoplje, bom v drugem delu diplomskega dela podrobneje predstavil kazenski zakonik v delu, ki se nanaša na droge, in zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami.

V osrednjem delu diplomskega dela bom preveril, kakšne posledice lahko ima kazenska in prekrškovna odgovornost delavca – uporabnika konoplje s pomočjo štirih mogočih scenarijev v delovnopravni zakonodaji. Posamezne scenarije bom dodatno razčlenil glede na delovnopravno zakonodajo, posebej bom izpostavil zasebnost na delovnem mestu, vprašanje varnosti na njem, ter možne načine testiranja na droge na delovnem mestu in pravne posledice.

Metodologija diplomskega dela temelji na analizi primarnih in sekundarnih virov, s poudarkom na analizi zakonodaje. Pri tem se bom posebej osredotočil na zakone, ki neposredno ali posredno vplivajo na delavca – uporabnika konoplje, in dosedanje objavljeno sodno prakso, mnenja informacijskega pooblaščenca in druge relevantne vire.

Glavni cilj diplomskega dela je vsem, ki tako ali drugačne uporabljajo konopljo in so zaposleni, približje predstaviti, kakšne delovnopravne posledice lahko pričakujejo oz. kakšne pravice imajo. Ker pa je to zakonodajno področje urejeno zelo ohlapno, prav tako pa se obetajo spremembe na področju zakonske ureditve o konoplji, bi rad s svojim delom pripomogel k bolj premišljenemu pristopu tudi na področju delovnopravne zakonodaje v prihodnje.

3 PREGLED ZGODOVINE PREPOVEDANIH SUBSTANC

3.1 Osnove o drogah

V zgodovini človeštva so vse civilizacije in kulture uporabljale različne snovi, ki vplivajo na spremembo človekovega stanja zavesti. Uporaba tovrstnih snovi je bila v vseh civilizacijah sprejeta in povezana z družbenim življenjem. »Le malo je kultur, ki niso spoznale moči in mističnosti drog. Tako so droge spremljale človeštvo, človek pa jih je uporabljal in povezoval z mnogimi obrednimi, religioznimi in socialnimi dogajanjem, zato lahko zaključimo, da so družbena in kulturna kategorija v prostoru in času« (Pezelj 2002, 18). Etimološki izvor besede droga je verjetno povezan z arabskim svetom: beseda »dova« namreč pomeni zdravilo oz. surovino za pripravo zdravil, barvil itd., navadno zelišča ali kemikalije (Verbinc 1997). Po drugi teoriji naj bi izraz »droga« izviral iz nizozemske beseda »droog«, nanaša pa se na posušena zelišča in začimbe, po nastanku pa je dokaj nova beseda, ki je nastala v zgodnjem obdobju nizozemske čezoceanske trgovine (Tavčar 2015).

Uporaba besede droga se je s časoma, predvsem pa s prvimi mednarodnimi konvencijami na tem področju, omejila na opojne snovi, ki vplivajo na centralni živčni sistem. Za drogo se označuje vsaka snov, ki lahko spremeni človekovo zavest, zato se je v zadnjih desetletjih stalno povečevalo njihovo število (Cahunek 2011). Danes se je uveljavila klasifikacija, ki upošteva razvrstitev z ozirom na njihovo škodljivost. V njej pa sta ključna dva parametra: prvi temelji na farmacevtskem indeksu toksičnosti, ki oceni nevarnost za smrtno dozo, drugi pa predstavlja stopnjo odvisnosti, ki oceni težavnost prenehanja uporabe. Razvrščanje po škodljivosti ima dve primarni funkciji: razvrščanje drog služi oblikovalcem politik kot informacija, da lahko sprejmejo čim boljše politične odločitve, posameznikom v družbi pa nudi informacije in znanje o uživanju drog. Na žalost sta danes razvrščanje drog in analiza v veliki meri otežena zaradi področja, ki ga obvladujejo raziskave. Te namreč ne vključujejo v sistematično analizo dovoljenih drog, prav tako pa ne prepoznavajo oz. ne problematizirajo širšega vpliva škodljivosti represivnih politik na posameznika v konkretni družbi in družbi na splošno. Zaradi pomanjkljivosti na področju raziskav s tega področja se lahko vprašamo o smotrnosti in verodostojnosti oblikovanih politik ter o stopnji informiranosti uporabnikov. Tudi zaradi tega je potrebno vpeljati dva modela. Primarna zdravstvena škodljivost posameznemu uporabniku droge mora biti jasno ločena od sekundarne družbene škode tretji osebi zaradi dejavnosti primarnega uporabnika. Prav tako pa mora biti škoda zaradi uživanja

droge različna od škode, ki jo ustvarja okolje z izvajanjem politike do te droge (Cahunek 2011).

Inciardi v primeru konoplje izpostavi naslednje: kljub temu da so posledice njenega uživanja minimalne ali zmerne, pa je potrebno upoštevati, da so problemi, povezani z njenim uživanjem, manj kompleksni, kot z uživanjem alkohola ali tobaka. Številne negativne posledice, ki jih prinaša uživanje konoplje pa prej posledica trenutnih represivnih zakonodajnih politik kot njenega uživanja (Inciardi 1999).

Večina zahodnoevropskih demokracij izvaja na področju drog ostro prohibicionistično politiko, ki pa se ni izkazala za učinkovito. Njihova politika zahteva oster nadzor nad uživalci drog in kriminalizacijo njihovih uporabnikov. Zato, da je prohibicijski pristop k drogam dobro zasidran, skrbi močan uradniški aparat, ki ne dopušča drugih pristopov, saj bi s tem ogrozil svoj lastni obstoj. Ključni problem teh struktur je v tem, da so premalo fleksibilne in prepočasi sledijo potrebam prebivalstva in razvoju stroke, hkrati pa so izjemno drage (Nolimal in drugi 1996).

Posameznik v družbi nima samostojne izbire pri odločitvi o uporabi določenih drog, družba namreč priznava to pravico le nekaterim drogam, kot so alkohol, tobak, kava, pravi čaj in druge, to je tistim, ki so dostopne v prosti prodaji, čeprav je njihova zdravilna vrednost majhna oz. nična, potencialno pa lahko privedejo do odvisnosti in povzročijo veliko škode (Cahunek 2011). Pires na podlagi raziskav, opravljenih na Univerzi v Torontu, ki so ocenile, da v Severni Ameriki vsako leto z receptom predpisana zdravila ubijejo povprečno sto tisoč ljudi, zastavlja vprašanje o smiselnosti prepovedi drog. Nihče pa ne razmišlja o prepovedi zdravil ali o omejevanju pravice do njihove uporabe. Tudi noben tehtni razlog ne obstaja, da je prepoved zdravil primernejša kot odgovorna uporaba, ki se sooča z morebitnimi tveganji (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Krumdiekova je v doktorski disertaciji zbrala, analizirala in primerjala številne študije o vplivu konoplje na njene uživalce. Konopljo primerja z oreščki, ki so zelo pogost sprožilec alergij, a se v javnosti niti ne razpravlja o njihovi prepovedi zaradi potencialne življenjske nevarnosti za alergike (Krumdiek 2015).

V kazenskoopravni zakonodaji pa predstavlja velik problem prav enačenje vseh prepovedanih drog. Zato bi se bilo potrebno v strokovnih razpravah o drogah osredotočiti na delitev na mehke in trde. Mehke droge povzročijo psihično odvisnost, trde pa povzročijo poleg psihične tudi telesno. Delitev, da so mehke droge manj škodljive kot trde in s tem bolj sprejemljive, se zaradi mnenja njihovih uporabnikov opušča (Pezelj 2002), vendar bi morala biti v kazenski zakonodaji ta delitev vseeno upoštevana. Zadnje raziskave so v ospredje postavile prej navade uporabnikov drog kot pa njene učinke. Tveganje za uporabnika tako ne predstavlja samo vrsta

droge, ampak različni načini uporabe in okolja, v katerih se uporabljajo (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Kot primer lahko služi alkohol, ki je pri nas tradicionalna družbeno sprejemljiva droga, ne problematizira pa se njegov učinek, ampak način uporabe (posebej, če gre za odvisnost).

3.2 Zgodovinski pregled razlogov za prepoved drog

Za lažje razumevanje trenutne prohibicijske politike na področju drog je smiselno izpostaviti, zakaj je prišlo do prepovedi določenih drog, še posebej konoplje, in tudi na kašen način. Droge so prepovedane že približno sto let. Prepovedane pa so bile zaradi mednarodnih odločitev o uporabi kazenskoopravne zakonodaje na področju boja proti proizvodnji in uporabi posameznih drog (Cahunek 2011). V veliki meri so za prohibicijsko politiko na tem področju odgovorne Združene države Amerike (ZDA).

Proti koncu devetnajstega stoletja – ob cvetu trgovine s Kitajsko –, ko se je gradila železnica in je v Kaliforniji izbruhnila zlata mrzlica, se je povečala potreba po ceneni delovni sili. V ZDA je prihajalo na začasno delo veliko kitajskih kmetov s podeželja, ki so s seboj prinesli tudi svojo drugačno kulturo. V delovnih taboriščih, kjer so bili nastanjeni, so se slabe razvade reproducirale, tako tudi uporaba opija v tako imenovanih opijskih beznicah¹. V ZDA se je povečeval delež kitajskih ekonomskih migrantov, ki si jih – za razliko od ameriških staroselcev in Afro-Američanov, ki niso imeli nikakršnih materialnih možnosti za lastništvo nad proizvodnimi sredstvi, in so jih videli kot lene in neumne pripadnike inferiornih ras – »beli Američani« na trgu delovne sile niso uspeli zlahka podrediti. Kitajci so bili podjetni, delavni in disciplinirani in zaradi tega na trgu delovne sile izjemno konkurenčni. Na ta način so »belim Američanom« hitro prevzemali delovna mesta. To je bil tudi eden od razlogov, da je ameriška vlada pod pritiskom sindikatov trgovcev in delavcev leta 1896 sprejela zakon o izključitvi Kitajcev iz seznama potencialnih imigrantov. Diskriminacija se je nadaljevala v letu 1901, ko je ameriški senat sprejel resolucijo, ki je prepovedala prodajo opija in alkohola »domorodnim plemenom in neciviliziranim rasam«. Tako so se morali v ZDA živeči Kitajci sprijazniti z vlogo družbenega grešnega kozla, pa čeprav tradicionalna uporaba opija ni vplivala na njihovo delovno učinkovitost, še več, v veliki meri jim je pomagala pri soočanju z nehumanimi delovnimi pogoji (Tavčar 2015, 26–30).

¹ Hiše kjer se je kadilo opij – za Američane so predstavljale leglo prostitucije.

V zgodnjih letih 20. stoletja so se ZDA soočale tudi s hitrim povečanjem potrošnje konoplje in kokaina, kar je vse bolj vodilo k restriktivni zakonodaji, ki si je s povečevanjem ameriškega političnega in ekonomskega vpliva omogočala vse večje globalne razsežnosti. Vse večja uporaba kokaina in konoplje med revnimi delavci in rasnimi manjšinami pa je na drugi strani spodbujala tudi vse večjo stigmatizacijo.

Kokain, potenten stimulant, se je veliko uporabljal na južnih ameriških plantažah, na katerih so lastniki celo spodbujali njegovo uporabo, da bi lahko brezpravno delovno silo čim bolj izkoristili. Ni trajalo dolgo, ko so se pojavile težave, saj so začeli rasistični moralisti kriviti kokain za neobvladljiv spolni nagon črncev, ki so zadovoljitev spolne sle začeli iskati tudi pri spodobnih belih dekletih (Davenport-Hines 2001, 152).

V začetku 20. stoletja so se začele ZDA soočati s prvim večjim prilivom mehiških imigrantov, ki so s seboj prinesli tudi navado gojenja in kajenja konoplje oz. po mehiško »marihuane«. Med Mehičani je bila ta navada povezana z najbolj revnimi delavci, mehiški srednji razred pa je to navado preziral. Podobno, kot se je Kitajcem zgodilo z opijem, se je Mehičanom s konopljo. William R. Hearst, ki je s pomočjo propagande celo uspel, da se je za konopljo vpeljal mehiški termin »marihuana«, je bil velik nasprotnik uporabe te rastline. Bil je lastnik velike površine gozdov in monopolist na področju prodaje lesa, konoplja pa je zaradi svoje primernosti za izdelavo papirja zanj predstavljala veliko konkurenco. Konkurenco pa so v konoplji občutili tudi v petrokemični industriji. Henry Ford je namreč izumil trajnostni avtomobil, ki je bil v celoti izdelan iz konoplje in tudi poganjalo ga je celo gorivo iz konoplje. To seveda ni bilo po godu ameriški petrokemični industriji. Harry Anslinger, takratni direktor ameriške pisarne za narkotike, je s pomočjo neresnične negativne propagande Williama R. Hearsta in podporo petrokemične industrije družin Rockefeller, Morgan, Mellon in Dupont začel svoj pohod proti konoplji, najprej v ZDA in nato še mednarodno (Predlog zakona o konoplji 2013).

Konoplja, ki je takrat tudi že na zahodu imela kratko zgodovino medicinske uporabe² je postala vse bolj stigmatizirana, še posebej njeno kajenje. »Praksa kajenja marihuane je bila stigmatizirana na temeljih, ki jih ni mogoče ločevati od ksenofobije in moralnega obsojanja kajenja opija med kitajskimi priseljenci prejšnje generacije. To obsojanje pa je zopet neločljivo povezano z imperialistično politiko ZDA in njenih odnosov do kajenja opija na Daljnem vzhodu, ki so po drugi svetovni vojni vodili k najdaljši vojni dvajsetega stoletja, globalni vojni proti drogam« (Tavčar 2015, 27).

² Konoplja je bila v ZDA med leti 1850-1942 vključena v farmakopejo.

Eden ključnih dejavnikov, ki je vodil k vzpostavitvi mednarodnega prohibicionizma, je bila ameriška aneksacija Filipinov leta 1898. Takrat je na njih živel veliko število kitajskih izseljencev, ki so uporabljali opij. Dotakratna španska kolonialna oblast je držala strog in učinkovit trgovinski monopol nad podeljevanjem koncesij za njegovo distribucijo kitajskim trgovcem. Nova ameriška oblast je ta monopol ukinila in prohibirala preprodajanje in kajenje opija na podlagi izkušenj s kitajskimi ekonomskimi migranti v ZDA. A prepoved ni obrodila sadov, ilegalna ponudba in povpraševanje sta se hitro povečevali. Prohibicija opija na Filipinih je bila izrazito neuspešna, saj je 20 let kasneje opij na otočje prihajal v velikih količinah, ki so poleg lahke dostopnosti zagotavljale tudi nizko ceno. »Prohibicija drog, ki povzročajo odvisnosti, je postala osnova ameriškega civilizacijskega poslanstva, ki naj bi civiliziral slabosti orientalskega značaja, »lenobo, senzualnost, priležništvo in hazardiranje« (Tavčar 2015, 27).

V kombinaciji s pozornostjo javnosti do problemov z opijem, naraščajočo uporabo opiatov na Zahodu, rasistično moraliteto in oblikovanjem antiopijske politike³ se je porodila ideja mednarodnega prohibicionizma, ki se je jasno izrazila na prvi Mednarodni konvenciji o opiju v Haagu leta 1912 in nadaljevala po prvi svetovni vojni v okviru Lige narodov ter kasneje v sklopu Organizaciji združenih narodov (Tavčar 2015). Prav tako je veliko pripomogla k mednarodnemu prohibicionizmu tudi ameriška prohibicija alkohola med letoma 1920 in 1933, pa čeprav ni obrodila zelenih sadov. Zakonske sankcije so namreč iz uporabnikov alkohola ustvarjale kriminalce, zacvetela je podzemna trgovina z alkoholom, pojavile so se ilegalne točilnice, alkohol je sicer postal težje dostopen in drag, vendar tudi zelo slabe kvalitete, kar je vplivalo na porast uporabe konoplje. So jo pa takrat po večini pridelovali mehiški priseljenci, prakso uporabe pa so med Američani razširili predvsem mornarji in priseljenci v pristaniščih Mehškega zaliva. Navado so hitro prevzeli džezovski glasbeniki in hollywoodski igralci, ki so uporabo popularizirali (Davenport-Hines 2001, 287).

Konoplja je bila v zvezni državi Kaliforniji prepovedana že leta 1915 (problemi z mehiškimi priseljenci), Kanada je to storila leta 1923, leta 1923 je bila konoplja vnešena tudi v Listino o opiju in mamilih, leta 1937 pa so ZDA na krilih Aslingerja na federalni ravni konopljo prepovedale z Listino o obdavčitvi konoplje. Ta je zakonsko prepovedala posedovanje, promet in uporabo konoplje⁴ (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Ameriška Listina o njeni obdavčitvi je služila kot temelj za kasnejši mednarodni pregon konoplje. Njen

³ Opij se lahko proizvaja na enem koncu in enostavno z njim trguje na drugem koncu sveta.

⁴ Za pridelavo je bilo potrebno pridobiti dovoljenje Ministrstva za zdravje, kazen za posedovanje pa je bila enaka tisti za preprodajo.

končni rezultat je bila mednarodna prepoved z Enotno konvencijo o mamilih (Single Convention on Narcotic Drugs) leta 1961, ki je predstavljala med leti 1909 in 1953 enotno mednarodno uzakonitev devetih večstranskih pogodb med različnimi državami. Enotno konvencijo o mamilih je prvič podpisalo večje število držav podpisnic. Te so se zavezale, da bodo proizvodnjo, izvoz, uvoz, dobavo, prodajo, uporabo in posest drog dovolile zgolj v medicinske in znanstvene namene. Cahunek začetno kriminalizacijo konoplje predstavi kot rešitev brez problema, saj so okoliščine, ki so vodile v to odločitev, ostale nejasne. Do leta 1932 – konoplja je bila prepovedana že v letu 1923 – namreč vprašanje učinka konoplje na človekovo fizično, psihično ali mentalno zdravje ni bilo predmet parlamentarne debate (Cahunek 2011).

Konoplja se je tako znašla na seznamu prepovedanih drog brez jasnih argumentov, razen ekonomskih interesov posameznikov ter rasistične in diskriminacijske politike, ki ji je uspelo v javnosti prikazati njene uporabnike kot vseživljenjske odvisnike, kot brezupno nemoralne in nevarne posameznike, ki jih je v blaznost pognala odvisnost od drog. Jasno je, da je marsikatera vlada prikrojila zbrane dokaze in rezultate raziskav o konoplji in jih uporabila v propagandne namene ⁵ (Inciardi 1999).

Zaradi z zakoni podprte stroge prohibicijske politike in velike pozornosti javnosti, se nihče od politikov ni upal pokazati šibkega v odnosu do drog. Zaradi tega je razumljivo, da se je ob zahtevi po kakršni koli akciji, tako proti uporabnikom kot preprodajalcem drog, krepil pritisk za več sredstev, namenjenih represivnim ukrepom. Ti so namreč za politike najbolj praktični, saj v njihovem omejenem mandatu dajo takojšnje in vidne rezultate: to je več preprodajalcev v zaporih in več zaseženih drog. Nam pa ameriške izkušnje s prohibicijo tako opija na Filipinih kot alkohola v ZDA kažejo, da je cena prohibicije zelo visoka. Posledice so vidne kot politična korupcija, nasilje ter organiziran kriminal na eni strani in kriminalizacija oz. penalizacija uporabnikov na drugi strani (Cahunek 2011).

Potrebno pa je ločevati tudi med prohibicijo različnih drog. Tako se težko primerja prohibicijo alkohola s prohibicijo heroína, saj je že recimo narava uživanja obeh drog zelo različna in ima različne posledice⁶. Reuter meni, da generalizacija prohibicije na vse vidike politike do drog ni možna. Pravi, da je sedanja prohibicija konoplje relativno neučinkovita. Konoplja je ne

⁵ V propagandnih vsebinah se je konoplji pripisovalo številne posledice, od tega da spreobrne ljudi v morilce, da povzroča homoseksualnost, da zamaši arterije, da požene rast prstov itd., ki pa so se izkazale za neresnične.

⁶ Pri alkoholu so morali ilegalni preprodajalci imeti celotne gostilne zaradi kulture uživanja te droge, kar pa je za seboj potegnilo veliko sistemsko korupcijo, saj so morali podkupiti celotne oddelke na policiji, da ni en sam policist česa prijavil.

glede na prohibicijo lahko dostopna in poceni, nasprotno pa je prohibicija zelo draga, hkrati pa bi težko rekli, da je uporaba konoplje kriminalno dejanje oz. dejanje, ki je potrebno kaznovanja ali penalizacije, saj se le malo razlikuje od dovoljenega uživanja alkohola (Taradash in drugi 1993).

Če povzamemo: v 19. stoletju so bili uživalci drog stigmatizirani kot neproduktivni, nepošteni in nedisciplinirani, v 20. stoletju pa so njihove uživalce reprezentirali kot kriminalce. Odvisnost je postala zločin, odvisniki pa posebno »kužna« podvrsta kriminalcev (Davenport-Hines 2001). Na žalost je tak odnos do drog v večini držav ostal še danes.

3.3 Klasifikacija prepovedanih drog

Vse civilizacije in kulture so skozi zgodovino uporabljale različne snovi, ki spremenijo stanje zavesti. Kot droge označujemo opojne snovi, ki vplivajo na centralni živčni sistem in spremenijo stanje zavesti. Obstaja več teoretičnih pristopov k delitvi (prepovedanih) drog, ki temeljijo na različnih predpostavkah. Od poljudnih uporabniških delitev, delitev glede na farmacevtsko oz. medicinsko uporabnost in vse do zakonskih oz. pravnih delitev za potrebe izvajanja zakonodaje.

3.3.1 Naravne in sintetične droge

Droge lahko najprej razdelimo na naravne in sintetične. Naravne so tiste, ki jih uporabnik zaužije v obliki posušenega ali minimalno obdelanega rastlinskega (lahko tudi drugega) preparata, kot so kava, čaj, halucinogene gobe, meskalinski kaktusi in druge. Med naravne droge spadajo tudi izvlečki iz rastlin oz. rastlinskega preparata, kot so alkohol, hašiš, opij, hašiševa smola in druge. Te droge so v družbi bolje sprejete kot sintetične, ki so pridobljene v posebnih laboratorijih s sintezo že znanih snovi. Včasih je šlo v večini primerov pri sintetičnih drogah dejansko za polsintetične snovi ali rafinirane spojine naravnega porekla kot recimo heroin, kokain in krek. Med tradicionalne povsem sintetične droge štejemo dietilamid lizergične kisline (LSD), ekstazi in druge stimulanse amfetaminskega tipa (Tavčar 2015). Z vse hujšo prohibicijsko politiko do drog pa so v zadnjem času v porastu predvsem sintetične droge, ki zaradi svoje kratke življenjske dobe še niso na seznamu prepovedanih drog in se zato lahko legalno prodajajo uporabnikom. Po poročilu Evropskega centra za spremljanje drog in zasvojenosti z njimi (EMCDDA) je bilo samo v letu 2015 zaznanih 98 novih sintetičnih drog, med njimi jih je bilo kar 25 sintetičnih kanabinoidov. Sintetični kanabinoidi

so snovi, ki vplivajo na enake receptorje kot naravni kanabinoidi v konoplji, le da so ti z vidika zdravja veliko bolj strupeni (zabeleženi so bili primeri množične zastrupitve in celo smrti). Učinkovito in hitro odzivanje na prodajo manj pogostih kemikalij, od katerih se za nekatere kasneje ugotovi, da so zelo strupene, predstavlja enega od glavnih izzivov politike na tem področju. Mladi uporabniki lahko nenamerno sodelujejo kot poskusni zajčki za snovi, katerih potencialna tveganja za zdravje so večinoma neznana (Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami 2016).

3.3.2 Mehke in trde droge

Naslednja delitev drog, ki je osnova vsake strokovne razprave o njih, je delitev na mehke in trde droge. Mehke droge povzročijo samo psihično odvisnost, medtem ko trde poleg psihične odvisnosti povzročijo še telesno. Pezelj sicer opozarja, da se ta delitev zaradi možnosti interpretacije uporabnikov, da so mehke droge manj škodljive kot trde in s tem bolj sprejemljive, opušča (Pezelj 2002). Po drugi strani pa je smiselno, da uporabniki vedo, katere droge imajo več stranskih učinkov in lahko povzročijo tudi telesno odvisnost.

3.3.3 Klasifikacija Svetovne zdravstvene organizacije

Najpogostejše se uporablja klasifikacija Svetovne zdravstvene organizacije (World Health Organization – WHO), ki je bila nazadnje dopolnjena leta 1971. Ta deli droge v štiri osnove skupine glede na to, na kakšen način vpliva droga na posameznika. Po njej jih delimo na depresorje, stimulanse, halucinogene in kanabis (konoplja). To klasifikacijo uporablja tudi slovenska policija (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2016).

Prvo skupino predstavljajo depresorji centralnega živčnega sistema, ki so najštevilčnejša skupina, znižujejo živčno aktivnost in imajo široko možnost uporabe v medicini. V prvi vrsti so to zdravila, ki odpravljajo ali vsaj zmanjšajo bolečine (analgetiki), potem zdravila, ki umirjajo živčevje oziroma zmanjšujejo občutek strahu in notranje napetosti (pomirjevala), ter pripravki, ki zmanjšujejo vzdraženost osrednjega živčevja in jih zato uporabljajo pri motnjah spanja (hipnotiki). Najpomembnejše droge iz te skupine so alkohol in različni opiat, kot so heroin, morfij, metadon itd. (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2016).

V drugo skupino spadajo stimulanse. To so snovi, ki napravijo človeka bolj bistrrega, budnega in ga poživijo. Izzovejo stanje evforije in zvišajo njegovo agilnost, po nekaj urah tovrstnega učinka sledi faza poudarjene pasivnosti. Pri dolgotrajnem uživanju teh mamil se lahko

pojaviijo halucinacije. Pri prenehanju jemanja se pojavijo abstinenčne težave s pretežno psihičnimi znaki, kot so razdražljivost, nemirnost, vegetativne motnje, utrujenost, depresija, včasih tudi agresivnost (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2016).

V tretjo skupino spadajo halucinogeni. To so snovi, ki povzročajo psihozam podobna stanja z motnjami v čutnih zaznavah brez zunanjega vzroka. Visoke doze halucinogenov izzovejo stimulacijo, pomirjanje, zmedenost in psihotično stanje (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2016).

Četrto skupino pa predstavlja kanabis. Vanjo uvrščamo hašiš, hašišovo olje in konopljo (marihuano) (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2016).

3.3.4 Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog

Za potrebe zakonodajnega procesa v Sloveniji razvrščamo prepovedane droge z Uredbo o razvrstitvi prepovedanih drog glede na njihovo resnost nevarnosti za zdravje ljudi, ki je lahko posledica njihove zlorabe, ter glede na uporabo v medicini v skupine I, II in III (Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog 2014).

V prvi skupini so rastline in substance, ki so zelo nevarne za zdravje ljudi zaradi hudih posledic, ki jih lahko povzroči njihova zloraba in se ne uporabljajo v medicini. Med droge v prvi skupini spadajo heroin (koncentrat opijevega maka), MDA, MDMA, koka (listi rastline koka, razen listov, iz katerih je odstranjen ves ekgonin, kokain in vsi drugi ekgoninski alkaloidi), kokain (metilni ester benzoilekgonina), konoplja (rastlina, smola in ekstrakti iz konoplje), psilocin, meskalin, LSD, mefedron in nekatere nove sintetične droge (Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog 2014).

V drugo skupino so uvrščene rastline in substance, ki so zelo nevarne zaradi hudih posledic, ki jih lahko povzroči njihova zloraba, lahko pa se uporabljajo v medicini. Med droge v drugi skupini spadajo morfin, kodein, opij, metadon, petidin, fentanil, oksikodon, amfetamin, metamfetamin, ekstrakti konoplje in druge (Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog 2014).

Tretjo skupino tvorijo rastline in substance, ki so srednje nevarne zaradi posledic, ki jih lahko povzroči njihova zloraba, lahko pa se uporabljajo v medicini. Med droge v tretji skupini spadajo barbituratni in nebarbituratni hipnotiki in antiepileptiki (razen hipnotičnih benzodiazepinov) kot na primer fenobarbital, glutetimid, meprobamat in benzodiazepinski anksiolitiki in hipnotiki kot na primer bromazepam, diazepam, lorazepam ter stimulansi in anorektiki kot na primer fentermin, katin, benzfetamin, pemolin (Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog 2014).

Uredbo o razvrstitvi prepovedanih drog Vlada Republike Slovenije stalno dopolnjuje in spreminja tako zaradi novo odkritih drog kot zaradi novih spoznanj o že obstoječih drogah. Zadnja taka sprememba je bila opravljena 24. 3. 2016. Ta je na seznam prepovedanih drog v prvo skupino uvrstila 47 novih psihoaktivnih snovi, ki so se v Sloveniji pojavile na novo v zadnjih dveh letih. Prav tako pa se je sprememba dotaknila tudi konoplje, ki je še vedno v prvi skupini prepovedanih drog uvrščena pod zaporedno številko 75, prepovedani pa so rastlina, smola in ekstrakti iz nje. Ti imajo po novem še dodatno opombo »Uporaba ekstraktov iz konoplje je dovoljena v zdravilih v skladu z Zakonom o zdravilih« (Uredba o spremembi in dopolnitvah Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog 2016). Sprememba, ki se še navezuje na konopljo, je pod zaporedno številko 112 v drugo skupino z enako opombo uvrstila še ekstrakte iz nje. Vlada je spremenila Uredbo o razvrstitvi prepovedanih drog, tako da se bodo v medicinske namene lahko uporabljali tudi ekstrakti, pridobljeni iz rastline konoplje. Doslej so bili na podlagi uredbe na voljo za medicinsko uporabo le sintetični kanabinoidi, ki pa po mnenju pacientov in zdravnikov niso tako učinkoviti kot naravni zaradi neželenih izomer pri sintetični pridelavi in tako imenovanega sinergističnega delovanja ostalih kanabinoidov v naravni konoplji. S tem je pravno urejen dostop do vseh zdravil na osnovi konoplje, ki imajo urejen pravni status v Evropski uniji, kar pomeni, da morajo vsa zdravila na osnovi konoplje skozi isti postopek registracije pri Javni agenciji za zdravila in medicinske pripomočke. Enako velja tudi za druge snovi oz. zdravila. V Sloveniji je problematično prav to, da lahko bolnik medicinsko konopljo dobi le na osnovi zdravniškega recepta, zdravilo pa mora plačati sam, saj zdravil iz konoplje ne krije Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Delo 2016). Tako se pojavi več problemov. Zdravniki v Sloveniji so na področju zdravljenja s konopljo slabo izobraženi, tako da težko svetujejo in pomagajo pacientu, ki bi se želel zdraviti s konopljo, hkrati pa mora pacient sam prevzeti bremena stroškov takšnega zdravljenja. Ključni problem pa je v tem, da si posameznik, ki nima finančnih sredstev za zdravljenje z medicinsko (farmacevtsko) konopljo, ne sme sam pripraviti zdravila iz nje, saj bi v tem primeru delal v nasprotju z zakonom. Tako postane zelo očitno, da razvrstitev prepovedanih drog, še posebej konoplje, še vedno ni primerna.

4 RASTLINA KONOPLJA

4.1 Osnove botanike o konoplji

Rastlino konoplja najdevamo v različnih kulturah, zato ima tudi zelo veliko število poimenovanj – od domačih so zanjo tipična: trava, gandža, kanabis, marihuana, vutra, od tujih pa bhang, boom, chronic, gangster, ganja, grass, herb, Mary Jane, pot, reefer, smoke, weed, J. in še bi jih lahko naštevali. Rastlina je enoletnica z močnimi stebelnimi vlakni in pahljačasto razporejenimi, nazobčanimi suličastimi listi, ki se razlikujejo glede na podvrste.

Konoplja je enospolna (dvodomna) rastlina, tako da obstajata ženska in moška različica rastline, v nekaterih primerih pa lahko celo spremeni spol, saj je izjemno prilagodljiva (Meško 2015). Rastline imajo majhne enospolne cvetove, vsak cvet pa je obdan z jajčasto oblikovanim krovnim listom. Cvetovi se razvijejo v vrhnjem delu stebela in stranskih poganjkov, ki so združeni v socvetja (Pahlow 1987). Ženska rastlina v cvetovih proizvede največ kanabinoida THC in tudi drugih kanabinoidov. Nekatere sorte lahko zrastejo od 0,5 do 6 metrov visoko.

Konoplja vsebuje vsaj 48 naravnih antibiotikov in vsaj 140 različnih kanabinoidov. Z raziskovanjem rastline v medicinske namene se število odkritih kanabinoidov stalno povečuje. Med kanabinoidi sta do sedaj najbolj raziskana Δ^9 -tetrahidrokanabinol (THC) in kanabidiol (CBD), ki ju ne proizvaja nobena druga rastlina. Sicer spadata oba kanabinoida med temeljne sestavine endokanabinoidnega (EK) sistema žlez z notranjim izločanjem, tako pri vretenčarjih kot tudi pri nevretenčarjih. Endokanabinoidni sistem je zelo pomemben fiziološki sistem, ki je v telesu prisoten za uravnavanje in vzdrževanje našega zdravja. Ne najdemo pa ga samo pri človeku, ampak tudi v organizmih vseh vretenčarjev in tudi pri nekaterih drugih nižjih vrstah, kot so morske spužve in ploski črv in drugi (Zbudimo.se 2015). Kanabinoid THC zavira notranje izločanje živčnih prenašalcev in zato poveča količino dopamina v organizmu, CBD pa na drugi strani aktivira receptorje serotonina in adenoizina. Med odkritimi in nekoliko raziskanimi kanabinoidi v konoplji je še tetrahidrokanabivarin (THCV), ki zavira delovanje THC in kanabihromen (CBC), ki učinkuje pomirjujoče ter podpira delovanje THC, kanabigerol (CBG) z rahlo pomirjujočim učinkom in kanabinol (CBN), ki ima zelo pomemben antiepileptični učinek, manjša pa pritisk v očesu. Razmerja in količina kanabinoidov v konoplji se zelo razlikuje od rastline do rastline. Vsebnost kanabinoidov je odvisna od sorte oz. vrste konoplje pa tudi od časa žetve: je pa v cvetovih ženskih rastlin vsebnost kanabinoidov največja (Meško 2015).

Znanstveniki si niso edini glede klasifikacije konoplje na podvrste. Poskusi klasifikacije konoplje na različne vrste/podvrste temeljijo na raziskavah botaničnih (morfoloških), genetskih in biokemijskih razlik in tudi glede na izvor rastline. Po botanični klasifikaciji delimo konopljo v tri skupine glede na splošno priznane morfološke značilnosti. *Cannabis sativa* je visoka, manj razvejena in ima najožje lističe; *Cannabis indica* je nižja, gosto razvejena, v obliki piramide in ima najširše lističe ter najgostejša socvetja. Vrsta *Cannabis ruderalis* je najnižja in srednje razvejena. Danes poznamo že več kot 700 (nekateri avtorji navajajo tudi več kot 1000) različnih rastlin (križancev oz. sort), tako da je zanesljiva klasifikacija na podlagi morfoloških značilnosti praktično nemogoča (Kočevár Glavač 2016). Glede na izvor rastline jo delijo v tri skupine. *Cannabis sativa* L. subsp. *sativa*, *Cannabis sativa* L. subsp. *indica* in *Cannabis sativa* L. subsp. *ruderalis*. *Ruderalis* je verjetno najstarejša podvrsta konoplje in raste na severu (izvira iz centralne Rusije). Zaradi severnega rastišča je ta podvrsta manjša od obeh drugih, njeno cvetenje pa zaradi vremenskih razmer ni vezano na dolžino dneva kot pri ostalih dveh, temveč se drži trimesečnega ciklusa (Meško 2015). Danes jo uporabljajo predvsem pri kreaciji novih hibridov (autoflower vrst), pri kateri se križajo *ruderalis* z *indica* ali s *sativa*, iz tega pridobijo rastline, ki cvetijo ne glede na dolžino dneva in imajo visoko vsebnost kanabinoida THC. *Sativa* in *indica* rasteta bolj na jugu, njuni obdobji rasti in cvetenja sta vezani na dolžino dneva oz. na poletni obrat sonca. Med seboj se razlikujeta predvsem po razmerju med eteričnimi olji (Meško 2015).

Biokemijska klasifikacija temelji na predpostavki, da vsebnost kanabinoidov, predvsem THC (Δ^9 -tetrahidrokanabinol) in CBD (kanabidiol), značilno opredeljujeta različne podvrste konoplje. Splošno prepričanje, da ima *indica* večjo vsebnost THC kot *sativa*, je ovrglo kar nekaj nedavnih raziskav, tako da so strokovnjaki nadomestili klasično klasifikacijo konoplje glede na vsebnost kanabinoidov v tri podvrste z novo biokemijsko, ki jo klasificira glede na tako imenovane kemotipe. Kemotip opredeljuje razmerje med kanabinoidi v konoplji, na primer razmerje med $\text{THC/CBD} > 1$ (kemotip I), $\text{THC/CBD} \sim 1$ (kemotip II), $\text{THC/CBD} < 1$ (kemotip III) itd.. Do sedaj so poročali o petih različnih kemotipih.

Znanstveniki so bili neuspešni tudi pri nedvoumni genetski klasifikaciji konoplje. Iskanje podobnosti in razlik na ravni genetskega materiala na žalost tudi ni ponudilo enoznačnih odgovorov (Kočevár Glavač 2016).

Najbolj razširjene so tiste delitve konoplje, ki izhajajo iz uporabe rastline pri ljudeh. Nekateri avtorji – kot na primer Meško – jo delijo na navadno, namenjeno industriji, in na zdravilno, namenjeno terapiji. Avtor posebej izpostavi, da je edina razlika med rastlinama v namenu

njene uporabe, v resnici pa je to ena sama rastlina. Kajti zdravilni, in zato na tak ali drugačen način v zdravstvu in tudi v industriji, sta po tej klasifikaciji obe vrsti konoplje (Meško 2015).

Nekoliko novejša in podobno praktična je tudi razdelitev na medicinsko in industrijsko konopljo, le da je v tem primeru ločevanje na podlagi THC in CBD omejenega pomena v smislu širše znanstveno-medicinske vrednosti, saj se že nekaj časa jasno zavedamo, da na celoten učinek bistveno vplivajo tudi druge terpenoidne snovi, na primer tetrahidrokanabivarin, kanabigerol in kanabikromen iz skupine kanabinoidov ter limonen, mircen /.../ in fitol, ki so značilne sestavine eteričnih olj (Kočevar Glavač 2016, 62).

Najbolj razširjena in tudi najbolj uporabljena je delitev glede na njeno psihoaktivnost. Tako se konoplja deli na industrijsko, njena vsebnost THC je pod 0,2 odstotka, in se uporablja v industriji za izdelavo različni izdelkov, kot so vrvi, blago, moka, olje, kozmetični izdelki itd., in na psihoaktivno, ki vsebuje več kot 0,2 odstotka THC (Kočevar Glavač 2016).

4.2 Zgodovina uporabe konoplje po svetu

Konoplja ima med drogami poseben status zaradi svoje široko razvejane in dolge zgodovine uporabe. Je namreč ena najstarejših kulturnih rastlin na svetu, saj so jo uporabljali že v kameni dobi. Dokaz o njeni uporabi je star že 24.000 let: gre pa za košček žgane gline, na katerem je odtis vrvi iz konoplje. Dokaz, da so jo uporabljali, izvira s Česke (Meško 2015). Ta priča o tem, da se je konoplja sprva uporabljala predvsem za vrvi, oblačila, ribiške mreže in papir. Skozi bogato kitajsko zgodovino so konopljo uporabljali v različne vsakodnevne namene: od oblačil, obutve, za papir, prav tako pa jim je predstavljala simbol moči nad zlom (Abel 1980). Konopljo pa najdemo tudi v starih kitajskih medicinskih zapisih. Iz leta 2737 pred našim štetjem izvira knjiga cesarja Šen Nunga, v kateri so že opisane njene zdravilne lastnosti. Leta 1. našega štetja pa je bila spisana enciklopedija o zdravilih Pen Cao Čing, v kateri se priporoča kot zdravilno sredstvo za več kot 100 bolezni, ki segajo od golšavosti, revmatizma, malarije do raztresenosti (Meško 2015).

Konoplja je vseprisotna tudi v indijskih Vedah, ki segajo v čas med letoma 2000 in 1400 pred našim štetjem. Bhang oz. konoplja nastopa v Vedah kot ena od petih svetih rastlin: v njenih listih, pa naj bi živel angel varuh. Vede jo različno poimenujejo: »vir sreče«, »prinašalec veselja in radosti«, »osvoboditelj pred strahom« ipd. Najbolj je konoplja povezana z bogom

Šivo. Ta naj bi namreč po legendi po naključju zaužil njene liste, ki so ga pomladili, zato se je odločil, da bo to rastlino užival redno. Šivo so imenovali tudi gospod Bhang, njegovi častilci pa še danes uporabljajo konopljo kot pripomoček za dvig zavesti (Meško 2015). Prav tako je bhanga oz. konoplja omenjena v staroperzijski sveti knjigi Zend Avesta, ki je perzijska različica indijskih Ved. Po legendi naj bi Zoroaster vsak dan redno uporabljal bhango. Druga legenda govori o tem, da naj bi duši dveh moških, ki sta šli v nebesa, pili bhang, pri tem pa se naj bi jima razkrile največje skrivnosti. Prav tako je bhanga v staroperzijskih knjigah omenjena kot sredstvo za sprožitev splava in doseganje duhovnega razsvetljenja (Abel 1980). Prvi dokaz o uporabi konoplje v psihoaktivne oz. psihotropne namene pa sega 2700 let nazaj. V grobu nekega petinštiridesetletnega šamana evropskega porekla blizu mesta Turpan v puščavi Gobi so namreč našli v usnjeni škatli, v katero je bila vstavljena lesena posoda, kar en kilogram konoplje. Pomembno je prav to, da so bili v njej odrezani vršički konoplje, odstranjeni pa deli, ki so manj psihotropni. Analiza vršičkov je celo pokazala, da je v njih tudi za današnje razmere vsebnost tetrahidrokanabinola (THC) izjemno visoka. Najdba je s tem podrla vse teorije, ki so nekoč govorile o tem, da so konopljo uporabljali zgolj za vrvi in obleke, ne pa tudi zaradi njenih psihotropnih lastnosti (Meško 2015).

Po drugi strani pa številni zgodovinarji pripisujejo prvo uporabo konoplje za psihoaktivne oz. psihotropne namene Skitom, ki so v 7. stoletju pred našim štetjem naseljevali Sibirijo in severni del centralne Azije (Cahunek 2011). O uporabi konoplje v psihoaktivne namene pri Skitih s severa Črnega morja je pisal že grški zgodovinar Herodot. Zapisal je, da so v te namene uporabljali posebne šotore, v katere so prinesli razžarjene kamne in nanje natrosili konopljo, da se je cel šotor napolnil z dimom. Skiti naj bi ob tem kričali od navdušenja (Meško 2015).

Uporaba drog je bila skozi zgodovino omejena na posamezna geografska območja. Z razvojem prometa in ob vse večjih migracijah pa se je uporaba posameznih kulturno in prostorsko omejenih snovi – tudi konoplje – razširila po vsem svetu.

Uporaba konoplje je bila v začetku sicer omejena na Azijo in severni del Afrike, proti koncu prve svetovne vojne pa se je razširila tudi v predmestja večjih mest Amerike in Evrope, v večini med uporabnike iz družbenega dna. Posebej so se načini uporabe konoplje spremenili v 20. stoletju, ko so jo začeli že uporabljati po vsem svetu. Posebej pa se je njena uporaba razmahnila po drugi svetovni vojni, še posebej v obdobju hladne vojne, ko je prihajalo do družbenih, kulturnih, gospodarskih in tradicijskih sprememb. To je bil čas, ko so mladi začeli zavračati tradicionalni stil življenja, želeli so hiter uspeh, prav tako pa so se identificirali z zvezdniki, ki so se predajali drogi zaradi inspiracije oz. iz dionizijskih nagnjenj. Prav tako je

konoplja v tistem času, tako kot tudi druge droge, postala laže dostopna na ozadju družbene in kulturne revolucije. Zaradi majhne škodljivosti in nevarnosti je pritegnila veliko število rednih uporabnikov in takoj je postalo jasno, da je razširjenost konoplje presegla represivne zakonodajne ukrepe in izničila njihov namen (Cahunek 2011).

4.3 Zgodovina uporabe konoplje na področju Slovenije

Zgodovina uporabe konoplje je pestra tudi na področju Slovenije. Najstarejši pisni vir o njenem gojenju na slovenskem ozemlju je najti v popisu premičnin jurklošterske kartuzije iz 13. februarja 1589. Tako kot tudi drugod se je tudi na Slovenskem uporabljala za izdelavo oblačil, prtov, prevlek, vreč, vrvi in brisač; predstavljala pa naj bi celo najdragocenejšo doto za nevesto; tudi kmet je vedno lahko prodal izdelke iz nje (Rengeo 1995).

Znano je, da je že Marija Terezija pri nas zaradi njene vsesplošne uporabnosti uveljavila zakone, ki so od kmeta zahtevali, da z njo poseje določen del svoje zemlje (Meško 2015). Sledil je razcvet industrije in v obdobju med letoma 1931 in 1935 se je delež površin posejanih s to rastlino povečal že za 60 odstotkov. S tem hitrim vzponom je postala Jugoslavija ena pomembnih svetovnih pridelovalcev in izvoznikov konoplje. Po 2. svetovni vojni pa se je zgodil obrat, saj je industrija ponudila umetna vlakna, ki so konopljinega prekašala v moči in odpornosti na vlago. Tudi petrokemični industriji je uspelo počasi nadomestiti rastlinska olja pri izdelavi lakov in barv. Zato je prav v času, ko se je začel civilizacijski »napredek« in razvoj industrije, začela umirati rastlina, ki je še bila vse do sredine prejšnjega stoletja del kmetovega življenja (Rengeo 1995). Prav tako pa je tudi na Slovenskem konoplja veljala ne samo za vsakdanjo, v praktične namene uporabno rastlino, ampak tudi za obredno-čarobno in zdravilno rastlino.

Ljudska izročila omenjajo konopljo kot rastlino, ki nosi Kristusovo znamenje monštrance. Jezus naj bi se namreč nekoč, kot pravi slovensko izročilo, pred zasledovalci skril v nasad konoplje in je zatorej tudi pri nas veljala kot učinkovita zaščita pred hudičem. Konoplja se je zaradi tega uporabljala tudi v vsakoletnih čarnih obrednih prehodih živine skozi hlevska vrata (Meško 2015, 207).

5 UPORABA KONOPLJE V SLOVENSKEM PROSTORU DANES

Konoplja ima zaradi svoje globalne razširjenosti med uporabniki v sklopu prepovedanih drog prav posebno mesto, to pa zato, ker je najbolj razširjena prepovedana droga na svetu. Uporablja jo kar 181,8 milijonov ljudi (United Nations Office on Drugs and Crime 2015). V Evropi jo je v kakor koli obliki uporabilo kar 83,2 milijona odraslih, kar predstavlja skoraj četrtino (24,8 odstotka) populacije, v zadnjem letu pa 22,1 milijona odraslih (6,6 odstotka). Če vzamemo pod drobnogled mlade v starosti med 15 in 34 letom starosti, ugotovimo, da je ta odstotek še višji, namreč v zadnjem letu je konopljo uporabilo kar 16,6 milijona mladih (13,3 odstotka). Če samo pomislimo, da vsak deseti mladi Evropejec ne spoštuje zakona oz. da je tak zakon v življenju kršil skoraj vsak četrti Evropejec, se lahko vprašamo o smiselnosti tovrstnega zakona.

5.1 Načini uživanja konoplje

Konoplja je najbolj pogosto uporabljena prepovedana droga na svetu. Uživa se lahko na več različnih načinov: od kajenja, pitja »banga«, v obliki piškotov in uživanja v obliki čistega ekstrakta. S tem, ko je bila legalizirana v nekaterih državah Združenih držav Amerike, pa so se pojavili tudi drugi načini uživanja: razni geli, bomboni, lizike, čokolade in drugi.

Najpogostejši način uživanja konoplje je še vedno povezan z inhaliranjem kanabinoidov, to je aktivnih substanc v konoplji. Inhaliranje lahko razvrstimo v tri kategorije, in sicer kajenje zvitkov (džointov, špinelov, zmotkov), potem inhaliranje s pomočjo posebnih pip in inhaliranje s pomočjo uparjevalnikov oz. vaporizatorjev.

Najbolj razširjena oblika med uporabniki je kajenje zvitkov oz. džointov. Zanj se uporabijo cvetovi ženskih rastlin (tam je prisotnost aktivne substance THC največja), ki se jih zdrobi (lahko tudi s pomočjo posebnih mlinčkov, imenovanih »grinderji«), pomeša navadno s tobakom (lahko tudi brez) in s pomočjo posebnih papirčkov zvije v valj oz. stožec, ki se ga nato kadi. Kajenje zvitkov je še vedno najhitrejši, a hkrati tudi najmanj učinkoviti način uporabe konoplje, saj se zaradi visoke temperature gorenja (med 500 in 700 stopinj) zvitka veliko kanabinoidov uniči oz. je njihovo število bistveno manjše, kot če bi nadzorovano uravnavali temperaturo gorenja. Velik problem kajenja zvitkov je tudi vnos strupenih snovi, ki nastanejo pri izgorevanju, zaradi dodanega tobaka, posledice pa so pogosto podobne kajenju. Škodljive snovi v dimu, podobno kot pri kajenju cigaret, povzročajo motnje v dihalnem sistemu, in so rakotvorne (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002).

Inhaliranje konoplje je možno tudi s pomočjo pip. Te so podobno kot pri tobaku narejene iz materialov, odpornih na temperaturo, kot so trši les, steklo, kamen, slonova kost in drugih, v katere se natlači konopljo (lahko samo ali pomešano s tobakom). Med pipami posebno mesto zavzemajo vodne pipe imenovane tudi »bongi«. »Bong« je pipa, ki je lahko zaradi posebne oblike napolnjena z vodo, pri uporabi pa dim potuje čez vodo, da se ohladi, filtrira in šele nato inhalira. Tako kot pri kajenju zvitkov, je tudi pri uporabi pip učinek konoplje skoraj takojšen. Tudi pri uporabi pip ni mogoče nadzorovati temperature izgorevanja in s tem zmanjševati učinkov kanabinoidov, prav tako tudi ne vdihavanja škodljivih snovi, še posebej, ko je uporabljen tobak, v primeru, ko je uporabljena vodna pipa, je teh sicer manj.

Najučinkovitejši in najmanj zdravju škodljiv način inhaliranja konoplje je s pomočjo uparjevalnika, ki s segrevanjem zraka pri točno določeni temperaturi omogoči izparevanje snovi. Pri uživanju konoplje je to bistvenega pomena, saj različni kanabinoidi v konoplji izparevajo pri različnih temperaturah, hkrati pa lahko z reguliranjem temperature preprečimo izparevanje škodljivih snovi. Raziskave so pokazale, da so z uparjevanjem trije najpogostejši strupi benzen, toluen in naftalen popolnoma izločeni, močno pa je znižana tudi stopnja ogljikovega monoksida in katrana. Tako je inhaliranje s pomočjo uparjevalnikov varna in učinkovita metoda uživanja konoplje (Cahunek 2011, 32–33).

Zdravju neškodljiv način uživanja konoplje je tudi v obliki hrane ali pijače. Aktivne učinkovine v konoplji (kanabinoidi) so namreč topne v maščobah in alkoholu, tako lahko z obdelavo izločimo iz nje aktivne sestavine in jih uporabimo za pripravo različnih vrst jedi. Najpogosteje uporabljene snovi v te namene so živalske in rastlinske maščobe (npr. maslo, margarina, oljčno olje, druga različna rastlinska olja), ki jih uporabimo pri kuhi jedi. Če ima uživanje konoplje s hrano veliko prednost, da ni zaradi vdihavanja škodljivih snovi zdravju škodljivo, pa ima ključno pomanjkljivost, da jo je zelo težko pravilno dozirati. Konoplja v hrani namreč ne učinkuje takoj, ampak šele čez nekaj časa, hkrati pa uporabnik ne more natančno prepoznati stopnje THC-ja v hrani, ki jo je zaužil. Ker lahko pride pri uživanju hrane s konopljo hitreje do predoziranja s THC-jem, je treba uživati hrano s konopljo odgovorno in preudarno.

Aktivne učinkovine v konoplji se lahko izločijo tudi s pomočjo alkohola. V tem primeru se uporablja čim bolj čist alkohol, tako imenovan medicinski alkohol s čim višjim odstotkom alkohola, saj voda v njem razgradi tudi nekatere snovi v rastlini konoplji. Obstaja več načinov, kako z alkoholom iz nje izločiti aktivne učinkovine. Konoplja se lahko za kratek čas namoči v zelo čist alkohol, nato pa tega s pomočjo segrevanja izparimo in dobimo ekstrakt, imenovan tudi konopljna smola. Postopek izparevanja alkohola je nevaren, saj so hlapi

izjemno vnetljivi, zato je v tem procesu potrebna posebna pozornost. Druge vrste način je daljše namakanje cvetov konoplje v žganju (dva do tri tedne), da se izločijo aktivne učinkovine, ki so v njej. Ker je v tem primeru alkohol manj čist, se ga lahko pije, prav tako pa ni potrebno nobeno dodatno termično obdelovanje (Cahunek 2011).

5.2 Statistični podatki o uporabi konoplje

5.2.1 Statistični podatki o uporabi konoplje v Evropski uniji

Konoplja je po številu uporabnikov med drogami na prvem mestu na svetu, prav tako tudi v Evropski uniji in Sloveniji. Zadnja obširna raziskava po metodologiji EMCDDA je bila v Sloveniji opravljena v letu 2012 na reprezentativnem vzorcu med prebivalci, ki so bili stari med 15 in 64 let (delavno aktivna populacija). Podatki te raziskave so bili vključeni tudi v Evropsko poročilo o drogah 2016. Ocenjuje se, da je več kot 88 milijonov odraslih ali le nekaj več kot četrtina prebivalstva v Evropski uniji, starega od 15 do 64 let, vsaj enkrat v življenju poskusila prepovedano drogo. Najpogostejše uporabljena droga je bila konoplja (51,5 milijona moških in 32,4 milijona žensk), precej nižje pa so ocene za droge, ki so bile, kadar koli uporabljene: kokain (11,9 milijona moških in 5,3 milijona žensk), MDMA (9,1 milijona moških in 3,9 milijona žensk) in amfetamini (8,3 milijona moških in 3,8 milijona žensk). Drogo je v Evropi na splošno pogostejše uporabljajo moški, ta razlika pa pogosto izstopa pri intenzivnejših ali bolj rednih vzorcih uporabe. Uporaba konoplje je približno petkrat bolj razširjena kot uporaba drugih prepovedanih drog. Če si pobližje ogledamo konopljo, vidimo, da obstajajo velike razlike med državami po številu tistih, ki so jo kdaj koli v življenju uporabili. Deleži se gibljejo od 40,9 odstotka vprašanih v Franciji, do 31,9 odstotka v Italiji, 24,1 odstotkov na Nizozemskem, pa vse do zelo majhnih deležev na Madžarskem, kjer je zaužilo konopljo kdaj koli v življenju le 8,5 odstotka vprašanih, na Malti 4,3 odstotka, v Romuniji 4,6 odstotka in Turčiji, kjer je konopljo uživalo samo 0,7 odstotka vprašanih. Najnovejši rezultati raziskav potrjujejo, da so trendi uporabe konoplje po državah še naprej zelo različni. Iz raziskav v državah z razmeroma visoko stopnjo razširjenosti uporabe drog (Nemčija, Španija, Združeno kraljestvo, Francija) je razvidno, da je razširjenost uporabe konoplje v zadnjem desetletju upadala ali pa je ostala nespremenjena (uporaba je med omenjenimi državami rastla le v Franciji.). Med državami, v katerih je vedno nizka uporaba vedno bolj naraščala, je Finska (počasi se giblje proti evropskemu povprečju), medtem ko

Švedska ohranja nizko raven (skromno povečanje v zadnjem desetletju). Če pa opazujemo populacijo po starosti, potem rezultati potrjujejo, da mlajši v veliko večji meri uživajo konopljo kot starejši. V starostni skupini mlajših odraslih (15–34 let) je v zadnjem letu 13,3 odstotkov (16,6 milijona) anketiranih iz starostne skupine že uporabilo konopljo, pri čemer jih je bilo 16,4 odstotkov starih od 15 do 24 let (9,6 milijona). Med mladimi, ki so konopljo uporabili v zadnjem letu, je razmerje med moškimi in ženskami dve proti ena. Če pogledamo raziskave med splošnim prebivalstvom, se ocenjuje, da je skoraj 1 odstotek odraslih Evropejcev dnevnih ali skoraj dnevnih uporabnikov konoplje (konopljo so v zadnjem mesecu dnevno uporabljali 20 dni ali več). Približno 60 odstotkov jih je starih med 15 in 34 let, več kot tri četrtine jih je moškega spola (Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami 2016).

5.2.2 Statistični podatki o uporabi konoplje v Sloveniji

Slovenija je po podatkih uporabe prepovedanih drog nekoliko pod evropskim povprečjem. Po podatkih raziskave je 16,1 odstotkov prebivalcev Slovenije vsaj enkrat v življenju že uporabilo katero od prepovedanih drog, in sicer skoraj petina moških in 12,2 odstotkov žensk. Med tistimi, ki so vsaj enkrat v življenju uporabili prepovedano drogo, jih je najvišji delež uporabil konopljo, in sicer 15,8 odstotkov vprašanih. Na drugem mestu sledi konoplji kokain (2,1 odstotkov), nato ekstazi (2,1 odstotkov), LSD zaseda četrto mesto (1 odstotek), na petem mestu je amfetamin (0,9 odstotka), sledi mu heroin (0,6 odstotka), nakar se zvrstijo še druge, novejšje prepovedane droge (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2014). V Sloveniji je raziskava pokazala, da je posamezno drogo po spolu vsaj enkrat v življenju uporabilo več moških kakor žensk. Zelo pomemben podatek je tudi, da je starostna skupina med 15 in 34 letom v veliko večji meri uživala vse vrste drog (izjema je LSD, pri kateri je uporaba v starostni skupini 35–44 enaka tisti do 34 leta), tudi konopljo, prav tako pa tudi starejše starostne skupine. Če si posebej pogledamo konopljo (glej Tabelo 5.1), ugotovimo, da jo je v zadnjem letu v Sloveniji uporabilo 4,4 odstotka anketiranih, v zadnjem mesecu pa 2,3 odstotka anketiranih.

V starostni skupini, ki je največji uporabnik konoplje (mladi odrasli 15–34 let), jo je v Sloveniji v zadnjem letu uporabilo 10,3 odstotka vprašanih oz. slaba desetina te starostne skupine. Če pogledamo še podatke, ki se nanašajo na zaposlitveni status, lahko ugotovimo, da je 15,5 odstotkov zaposlenih vsaj enkrat v življenju uživalo konopljo, kar je zelo blizu odstotku v celotni populaciji (15,8 odstotka). V zadnjem letu jo je med zaposlenimi uživalo

2,4 odstotka anketiranih, kar je okrog polovice manj kot v celotni populaciji (4,4 odstotka). Podobno razmerje med celotno populacijo in zaposlenimi se pokaže tudi pri uživanju konoplje v zadnjem mesecu. Tako jo je v zadnjem mesecu uživalo 1,3 odstotka zaposlenih in 2,3 odstotka celotne populacije (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2014).

Glede na to, da je v Slovenji skoraj vsak stoti zaposleni v zadnjem mesecu užival konopljo, je na mestu, da preverimo, kako uporabo konoplje ureja pravni red.

Tabela 5.1: Delež uporabe drog v splošni populaciji, po spolu, starostnih skupinah in zaposlitvenem statusu.

Prevalenca (%)	Droga	Skupaj	Spol		Starostne skupine					Zaposlitveni status			
		15–64 let n=7514	Moški n=3862	Ženske n=3652	15–24 let	25–34 let	35–44 let	45–54 let	55–64 let	Zaposleni	Učenci, dijaki in študentje	Brezposelni	Upokojeni
Kadarkoli v življenju	Konoplja	15,8	19,5	11,8	27,3	29,7	14,5	7,5	2,5	15,5	29,3	19,9	1,5
	Kokain	2,1	2,8	1,2	3,9	4,4	1,7	0,5	0,1	1,7	3,9	4,7	0,0
	Ekstazi	2,1	2,7	1,4	3,5	5,4	1,5	0,2	0,1	1,8	3,5	4,6	0,0
	LSD	1,0	1,4	0,6	0,9	1,6	1,6	0,6	0,3	0,9	1,3	2,4	0,3
	Amfetamin	0,9	1,4	0,5	1,9	2,3	0,5	0,2	0,0	0,7	2,3	2,0	0,0
	Heroin	0,5	0,7	0,3	0,7	0,8	0,7	0,2	0,1	0,3	0,6	1,9	0,1
	Nove droge	0,6	0,9	0,3	1,8	1,0	0,4	0,1	0,1	0,3	2,0	1,6	0,0
V zadnjem letu	Konoplja	4,4	5,9	2,8	15,0	6,8	1,7	0,8	0,2	2,4	16,0	6,9	0,0
	Kokain	0,5	0,7	0,3	1,9	0,6	0,3	0,1	0,0	0,3	1,5	1,0	0,0
	Ekstazi	0,3	0,4	0,2	1,3	0,4	0,0	0,0	0,0	0,1	1,4	0,3	0,0
	LSD	0,1	0,2	0,1	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,3	0,0
	Amfetamin	0,3	0,5	0,1	1,1	0,5	0,1	0,0	0,0	0,0	1,4	0,7	0,0
	Heroin	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,0
	Nove droge	0,3	0,4	0,2	1,2	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,6	0,0
V zadnjem mesecu	Konoplja	2,3	3,3	1,2	7,5	3,7	1,0	0,4	0,1	1,3	7,6	4,7	0,0
	Kokain	0,1	0,2	0,1	0,6	0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,6	0,2	0,0
	Ekstazi	0,1	0,2	0,1	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,3	0,0
	LSD	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0
	Amfetamin	0,1	0,2	0,1	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,3	0,0
	Heroin	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Nove droge	0,1	0,1	0,1	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje (2014, 20).

6 ZAKONODAJNE OMEJITEVE KONOPLJE V SLOVENIJI

Prepovedane droge – med njimi tudi konopljo – urejajo v Republiki Sloveniji naslednji zakoni: Kazenski zakonik (KZ-1), Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD) ter Zakon o preprečevanju uporabe prepovedanih drog in obravnavi uživalcev prepovedanih drog (ZPUPD). Poleg zakonov pa področje prepovedanih drog urejajo tudi podzakonski akti: Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog, Uredba o ravnanju z zaseženimi in odvzetimi prepovedanimi drogami, Pravilnik o obliki in načinu vodenja evidenc in poročil o prepovedanih drogah ter Pravilnik o postopkih za izdajo dovoljenj za promet s prepovedanimi drogami.

6.1 Kazenski zakonik (KZ-1)

Kazenski zakonik (KZ-1, Ur. l. RS 55/2008) konoplje posebej ne obravnava, obravnava pa prepovedane droge, in sicer v dveh členih: v 186. členu, ki prepoveduje neupravičeno proizvodnjo in promet s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi v športu in predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog, ter v 187. členu, ki prepoveduje omogočanje uživanja prepovedanih drog ali nedovoljenih snovi v športu. Predvidene zaporne kazni po 186. členu kazenskega zakonika so med pol leta in 15 leti. Najhuje je sankcionirano kakršno koli omogočanje uživanja drog ranljivim skupinam (mladoletnim, osebam z motnjami v duševnem razvoju, osebi, ki je v postopku odvajanja od odvisnosti itd.) in če posameznik to stori v hudodelski združbi ali če sam organizira hudodelsko združbo (KZ-1, 186. in 187. člen).

6.2 Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD)

Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD, Ur. l. RS 108/1999) določa pogoje, pod katerimi sta dovoljena proizvodnja in promet s prepovedanimi drogami ter njihova posest. ZPPPD opredeljuje prepovedane droge kot rastline ali substance naravnega ali sintetičnega izvora, ki imajo psihotropne učinke in lahko vplivajo na telesno ali duševno zdravje ali ogrožajo primerno socialno stanje ljudi. 3. člen zakona razvršča prepovedane droge v tri skupine glede na stopnjo nevarnosti za zdravje v primeru njihove zlorabe in glede na uporabo v medicini (ZPPPD, 3. člen).

Sicer se lahko po ZPPPD proizvodnja, promet in posest prepovedanih drog iz skupine ena opravlja le v znanstveno-raziskovalne in učne namene. Prepovedane droge iz skupine dve in tri pa se lahko proizvajajo, dajejo v promet in imajo v posesti za medicinske, veterinarske, učne in znanstveno-raziskovalne namene, v obeh primerih pa izda dovoljenje za opravljanje dejavnosti minister na podlagi ocene letnih potreb.

Razvrstitev prepovedanih drog je sprejela leta 2000 Vlada Republike Slovenije z Uredbo o razvrstitvi prepovedanih drog, zadnja dopolnitev uredbe pa je bila opravljena 24. 3. 2016.

6.2.1 Uredba o razvrstitvi prepovednih drog

Uredba o razvrstitvi prepovednih drog uvršča konopljo tako v prvo kot v drugo skupino prepovedanih drog, kar odpira kar nekaj vprašanj oz. problemov. V prvi skupini se nahajajo rastline in substance, ki so zelo nevarne zaradi hudih posledic za zdravje ljudi. Povzroči jih njihova zloraba, zato se tudi ne uporabljajo v medicini. Konoplja je v prvi skupini prepovedanih drog pod zaporedno številko 75; prepovedane so rastlina, smola in ekstrakti iz konoplje z dodatno pripisano opombo »Uporaba ekstraktov iz konoplje je dovoljena v zdravilih v skladu z Zakonom o zdravilih«. V drugi skupini so navedene rastline in substance, ki so zelo nevarne zaradi hudih posledic, ki jih lahko povzroči njihova zloraba, se pa lahko uporabljajo v medicini. Konoplja oz. natančneje ekstrakt iz nje je v drugi skupini uvrščen pod zaporedno številko 112 z enako opombo »Uporaba ekstraktov iz konoplje je dovoljena v zdravilih v skladu z Zakonom o zdravilih« (Uredba o spremembi in dopolnitvah Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog).

Glede na definicijo snovi, ki so v prvi skupini Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog, je opomba, ki je navedena pri ekstraktih iz konoplje, nesmiselna. To pa zato, ker konoplja v tem primeru ne bi smela imeti nobene medicinske vrednosti in bi morala biti škodljiva za ljudi. Opomba pri ekstraktih pa jasno kaže, da ima konoplja dejansko medicinsko vrednost, vendar pa, da je ta, po mnenju zakonodajalca, samo v primeru, ko je končni izdelek v skladu z Zakonom o zdravilih.

6.2.1.1 Zakon o zdravilih in konoplja

Zakon o zdravilih (ZZdr-2, Ur. l. RS 17/2014) ureja področje zdravil za uporabo v humani in veterinarski medicini, določa pogoje in ukrepe za zagotavljanje njihove ustrezne kakovosti, varnosti in učinkovitosti, pogoje in postopke za njihovo preizkušanje, proizvodnjo, promet in porabo zdravil, cene zdravil, uradno kontrolo in druge stvari (ZZdr-2, 1. člen). Tako je vsako zdravilo, ne glede na zahtevnost postopka izdelave in s tem povezanimi stroški, izjemno drago prav zaradi izpolnjevanja zakonodajnih zahtev. Zaradi tega je sodobna proizvodnja zdravil lahko samo v domeni kapitalsko močnih družb, kar farmacevtska podjetja gotovo so. Problem nastane takrat, ko mora pacient sam poskrbeti za financiranje lastnega zdravljenja. Kot je povedala predstavnica pri Javni agenciji Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke v Sloveniji trenutno pri tej agenciji ni registrirano oz. nima dovoljenja za promet nobeno zdravilo, ki je izdelano na osnovi kanabinoidov, to je THC-ja, CBD-ja ali ekstraktov iz konoplje (Javna agencija Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke 2016). Razlog za takšno omejitev je lahko majhnost slovenskega tržišča, saj mora proizvajalec sam kriti stroške registracije zdravila. Pri Javni agenciji Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke so celo sami pozvali enega od proizvajalcev, da bi registriral zdravilo, vendar se ta na poziv še ni odzval.

6.2.1.2 Možnosti in problemi bolnikov, ki se želijo ali se zdravijo s konopljo

Bolniki v Sloveniji imajo (trenutno) dve možnosti. Prva možnost je zdravljenje z magistralnimi zdravili iz kanabinoidov. To so zdravila, ki so izdelana v lekarni po recepturi za določenega uporabnika in ne potrebujejo dovoljenja za promet. V Sloveniji je v tem trenutku to tudi najpogostejša legalna oblika zdravljenja s kanabinoidi. Na žalost mnogih pacientov trenutno Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije ne krije stroškov zdravil proizvedenih iz konoplje.

Zdravila iz konoplje so sedaj sicer na voljo pacientom, vendar samo tistim, ki imajo dovolj denarja, da si lahko sami financirajo zdravljenje. Dodaten problem predstavlja – za veliko zainteresiranih nevladnih organizacij, ki se že leta zama bojujejo za legalizacijo konoplje – proces priprave zdravila. Zaradi varnosti oziroma preprečevanja možnosti, da bi se zdravilo pokvarilo (plesen, itd.), zdravila iz konoplje dodatno prežarijo. S tem postopkom pa se žal v konoplji uničijo flavonoidi in terpeni, kar vpliva na zdravilno vrednost konoplje (Hopla konoplja 2016). Kot dodaten problem nevladne organizacije izpostavljajo tudi omejeno izbiro

vrst konoplje: bolnik bo s tem imel možnost izbirati samo med petimi različnimi vrstami konoplje (Trenutno jih obstaja več kot 700, nekateri avtorji menijo celo 1000 vrst, ki se med seboj razlikujejo po vsebnosti THC, CBD, drugih kanabinoidov, terpenov, flavonoidov in drugi snovi, ki vplivajo na proces zdravljenja.).

Eden ključnih problemov je tudi slaba izobraženost zdravnikov o konoplji in endokanabinoidnem sistemu. Ta je namreč zaradi svojih zdravilnih učinkov in hkrati minimalnih stranskih učinkov na pacienta eno boljših zdravil za veliko število različnih bolezni. Problem nastane, ko zdravnik zaradi neznanja ali celo zaradi predsodkov (v primeru konoplje je predsodkov veliko, saj medicinska uporabnost za veliko število bolezni ni več sporna) pacientu ne ponudi možnosti zdravljenja z njo.

Edino pozitivno – kar je uspelo Vladi Republike Slovenije, da je bila v Uredbi o razvrstitvi prepovedanih drog uvrščena v drugo skupino – je spodbuditi zdravnike, da se tudi na tem področju ustrezno izobrazijo, kar bodo z vprašanji spodbujali tudi pacienti. Seveda bo to dolgotrajen proces, a upajmo, da čim krajši.

Na tem mestu omenimo še sintetični kanabinoid tetrahidrokanabinol (THC), ki se tudi nahaja v drugi skupini Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog pod zaporedno številko 107, kamor je bil razvrščen, preden so z zadnjo dopolnitvijo Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog tja dodali tudi naravne ekstrakte iz konoplje. Sosledje dogodkov je ključno, saj je bil v danem trenutku dovoljen sintetični THC, naravni pa ne, s tem pa tudi medicinska stroka priznava, da se največji učinek doseže prav z rastlinskimi in ne s sintetičnimi izdelki. Onkologinja Josipina Červek pravi, da je odločitev povezana z nastankom neželenih izomer pri sintetični predelavi, kar lahko vodi v manjši terapevtski učinek in povzroči več stranskih, hkrati pa izostane sinergističen učinek drugih kanabinoidov, ki jih vsebuje konoplja. Poleg tega je proizvodnja medicinske konoplje preprostejša in veliko cenejša od sintetičnih postopkov (Delo 2016).

V Republiki Sloveniji se lahko vsak, ki zbolí za boleznijo, za katero je konoplja na seznamu uradnih zdravil v skladu z Zakonom o zdravilih, z njo tudi zdravi. Vprašanje je, kaj se zgodi, če ima bolnik težave z organi prebave oz. če ima težave z delodajalcem, ki ne pozna veljavne slovenske zakonodaje.

6.2.2 Dekriminalizacija in problem posedovanja konoplje

Ključni člen ZPPPD za uporabnika konoplje je zapisan v delu zakona o kazenskih določbah, v katerih so določene kazni za prekrške. Kdor ima v posesti manjšo količino prepovedane droge za enkratno lastno uporabo, se za prekršek kaznuje z denarno kaznijo od 10.000 tolarjev

(41,73€) do 50.000 tolarjev (208,65€) ali z zaporom do 5 dni (ZPPPD, drugi odstavek 33. člena). Mileje se sme kaznovati tisti storilec, ki ima v posesti manjšo količino prepovedane droge za enkratno lastno uporabo, in tisti, ki prostovoljno vstopi v program zdravljenja uživalcev prepovedanih drog ali socialno varstvene programe, ki jih potrdita zdravstveni svet ali svet za droge (ZPPPD, tretji odstavek 33. člena).

Posledica tretjega odstavka 33. člena je konstantno večanje števila tistih, ki iščejo pomoč v mreži centrov za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovednih drog (CPZOPD). To je posebej očitno pri tistih, ki iščejo pomoč zaradi konoplje. Leta 2007 je tako bilo prvih iskalcev pomoči v mreži CPZOPD (niso nikoli prej iskali pomoči v mreži CPZOPD zaradi konoplje) 6,5 odstotka, z leti je ta odstotek konstantno naraščal in v letu 2014 dosegel že 36,4 odstotka (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2016). Povečevanje je moč pripisati predvsem dejstvu, da je konoplja še vedno najbolj zasežena droga, saj je skupno število zasegov te rastline (seštevek zasegov konoplje rastline, posušene konoplje za kajenje in hašiša oz. ekstrakta iz konoplje) v letu 2014 naraslo kar na 3992. Droga, ki je uvrščena na drugo mesto, je heroin s samo 289 zasegi (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2016). Vsak, ki si zaradi slabega finančnega stanja, nižanja zaporne kazni ali iz drugih razlogov želi omiliti kazen, se mora v tem primeru prijaviti kot iskalec pomoči v CPZOPD, kar se še posebej kaže pri konoplji.

Določba 33. člena ZPPPD dekriminalizira uporabo drog, torej tudi konoplje, čeprav ne moremo govoriti o popolni dekriminalizaciji. V slovenski zakonodaji so namreč še vedno proizvodnja in promet z drogami, omogočanje njihovega uživanja in posedovanje z namenom preprodaje kaznivo dejanje.

Ne glede na dekriminalizacijo uporabe drog in s tem tudi konoplje, je med uporabniki drog še vedno zaznaven strah pred organi pregona. Pezelj namreč opozarja, da nikjer v slovenski zakonodaji ni določena vrednost manjše količine za lastno uporabo, kar lahko vpliva na precejšnje razlike pri policijskih in sodnih ukrepih (Pezelj 2002).

6.2.2.1 Uživanje brez posedovanja nemogoče

V Sloveniji je uživanje konoplje – tako imenovano rekreativno kot v medicinske namene – v skladu z veljavno zakonodajo. Problem nastane s posedovanjem konoplje, česar pa ni mogoče ločiti od uživanja. Tako je vsak, ki jo uživa in ni v uradnem postopku zdravljenja, tudi v prekršku zaradi posedovanja. Od okoliščin je odvisno, kako se bo sodnik odločil, ali gre za prekršek ali za kaznivo dejanje posedovanja z namenom preprodaje, za kar zakon določa

zaporno kazen. V kazenskem zakoniku so zaporne kazni za promet s prepovedanimi drogami, med katere spada še vedno tudi konoplja, predpisane v trajanju od 6 mesecev pa vse do 15 let (KZ-1, 186. člen).

6.2.2.2 Diskrecijska pravica sodnika

Sodniki imajo diskrecijsko pravico, kar pomeni, da nimajo obvezujočih zakonskih kriterijev, ki bi jih obvezovali, kako naj presojuje. Odvisno od okoliščin je ali se bo sodnik odločil, da gre za prekršek ali za kaznivo dejanje posedovanja z namenom preprodaje, ki ima za posledico zaporno kazen. Tako so uporabniki drog, in s tem tudi konoplje, poleg dejstev (količina najdene droge, potencialni pripomočki za preprodajo kot so tehtnica, embalaža, večja količina denarja itd.) odvisni tudi od sodnikovih dotakratnih izkušenj s podobnimi primeri, njegovega odnosa do svobode uživanja drog in njegovega odnosa do problematike odvisnosti od prepovedanih drog, kar pa lahko odločilno vpliva na pravičnost sodbe (Cahunek 2011).

Problem diskrecijske pravice pri ločevanju med kaznivim dejanjem posedovanja droge z namenom njene preprodaje in prekrškom s kaznijo za posedovanje za lastno uporabo, se kaže tudi s statističnimi podatki v Sloveniji in po posameznih policijskih upravnih enotah. Društvo prekmurske pobude ONEJ je v letu 2014 pripravilo Poročilo o kriminalizaciji uporabnikov konoplje v Sloveniji (ONEJ - Društvo prekmurske pobude 2014). Kot pove že sam naslov poročila, je v Sloveniji problematika, ki je povezana s kriminalizacijo uporabnikov konoplje, velika. Če primerjamo slovensko in evropsko statistiko razmerja med kaznivim dejanjem posedovanja droge z namenom preprodaje in prekrškom za njeno posedovanje za lastno uporabo, vidimo, da se v Sloveniji razmerje giblje med 70 odstotki prekrškov in 30 odstotki kaznivih dejanj, medtem ko je v Evropsko povprečje 18 odstotkov kaznivih dejanj in 82 odstotkov prekrškov. Še posebej izstopa podatek za Policijsko upravno enoto Murska Sobota, v kateri je razmerje med kaznivim dejanjem posedovanja droge z namenom preprodaje in prekrškom posedovanja za lastno uporabo kar v razmerju: 70 odstotkov kaznivih dejanj proti 30 odstotkov prekrškov. V vseh drugih policijskih upravnih enotah je razmerje med kaznivim dejanjem in prekrškom obrnjeno. Društvo prekmurske pobude Onej tako že več let opozarja na problematiko, ki je povezana s diskrecijsko pravico sodnika: ta lahko obsodi navadne uporabnike, ki posedujejo manjše količine konoplje, na zaporno kazen. V poročilu je naveden primer, ko je bil obsojen 17 letni fant na 4 meseca pogojne zaporne kazni za posedovanje 2,6 grama konoplje (Kazen bi bila še višja, vendar se je po ustaljeni praksi fant odločil, da vstopi

v program zdravljenja uživalcev prepovedanih drog in si na ta način kazen zniža.). Bistvena razlika med obsodbo za prekršek ali kaznivim dejanjem je v posledicah, ki jih utrpi posameznik: pravne posledice obsodbe za kaznivo dejanje so namreč veliko hujše kot za prekršek. Obsodba, pogosto pa tudi z njo povezana stigmatizacija, obsojenemu preprečujeta potovanje v nekatere države, kandidiranje za določena delovna mesta ali izbiro karijerne poti. Te posledice pa so za posameznika tudi lahko veliko hujše, kot je posledica uporabe konoplje (ONEJ - Društvo prekmurske pobude 2014).

Diskrecijska pravica sodnika pri opredelitvi količine za osebno uporabo in za preprodajo je velika težava. Zato bi bilo po eni strani smiselno zakonsko določiti količino za lastno uporabo, hkrati pa so si posamezni primeri uporabe tako različni, da je količino za lastno uporabo zelo težko določiti.

Vpeljava točno določene količine prepovedane droge za lastno uporabo bi tako lahko imela še hujše posledice za uporabnike kot diskrecijska pravica sodnika. To pa zato: če predpostavimo, da bi se postavila meja za količino konoplje za lastno uporabo pri 10,00 gramih, bi lahko bil tisti, ki ima 10,10 grama že obsojen za kaznivo dejanje posedovanja z namenom preprodaje (V primeru, da bi posedoval večjo količino od 10 gramov, bi bil to še vedno samo prekršek, s tem pa tudi višja denarna kazen.), pa čeprav ne bi obstali drugi objektivni razlogi za takšno sodniško odločitev in seveda obratno. Ne glede na to, da je diskrecijska pravica sodnika lahko problematična, je vseeno boljša kot vpeljava točno določene količine droge za lastno uporabo.

6.3 Zakon o preprečevanju uporabe prepovednih drog in obravnavi uživalcev prepovedanih drog (ZPUPD)

Zakon o preprečevanju uporabe prepovedanih drog in obravnavi uživalcev prepovedanih drog (ZPUPD, Ur. l. RS 98/1999) med drugimi opredeljuje zdravljenje in reševanje socialne problematike, povezane z uporabo prepovedanih drog. Država skrbi za preprečevanje in zmanjševanje uporabe prepovedanih drog z ukrepi na področju vzgoje in izobraževanja, zaposlovanja, zdravstvenega varstva, socialnega varstva in na drugih področjih. Državni zbor Republike Slovenije na predlog Vlade Republike Slovenije sprejme nacionalni program preprečevanja in zmanjševanja uporabe prepovedanih drog (nacionalni program), ki določa strategijo preprečevanja, zdravljenja ter reševanja socialne problematike, povezane z uživanjem prepovedanih drog. Ukrepi na področju zdravstvenega in socialnega varstva zajemajo programe zdravstvenih in socialno varstvenih storitev, predvsem storitve preventive, zdravljenja ter programe za reševanje socialne problematike, povezane z uživanjem

prepovedanih drog. Zakon določa tudi vlogo Komisije Vlade Republike Slovenije za droge, ki pospešuje in usklajuje vladno politiko, ukrepe in programe za preprečevanje uživanja prepovedanih drog, zmanjševanje povpraševanja po prepovedanih drogah, zmanjševanje škode zaradi njihove uporabe, zdravljenje in rehabilitacijo. Komisija Vlade Republike Slovenije za droge mora skrbeti tudi za izvajanje določil konvencij mednarodnih organov in mednarodnih organizacij in skrbeti za mednarodno sodelovanje, hkrati pa tudi predlaga Vladi Republike Slovenije sprejetje nacionalnega programa in ukrepe pri izvajanju nacionalnega programa na področju prepovedanih drog (ZPUPD, 1.–5- člen).

7 DELOVNOPRAVNA ZAKONODAJA IN KONOPLJA

7.1 Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1)

Krovni delovnopravni predpis v Slovenije predstavlja Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1, Ur. l. RS 21/2013). Cilji ZDR-1, ki so opredeljeni v 2. členu, so vključevanje delavcev v delovni proces, zagotavljanje usklajenega poteka delovnega procesa ter preprečevanje brezposelnosti, pri čemer se upošteva pravica delavcev do svobode dela, dostojanstva pri delu in varuje interese delavcev v delovnem razmerju.

ZDR-1 opredeli v 4. členu delovno razmerje kot razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca. V delovnem razmerju je vsaka od pogodbenih strank dolžna izvrševati dogovorjene ter predpisane pravice in obveznosti.

Po 5. členu ZDR-1 je delavec vsaka fizična oseba, ki vstopa v delovno razmerje na podlagi sklenjene pogodbe o zaposlitvi. Delodajalec je v ZDR-1 opredeljen kot pravna in fizična oseba ter drugi subjekt, kot je državni organ, lokalna skupnost, podružnica tujega podjetja ter diplomatsko in konzularno predstavništvo, ki zaposluje delavca na podlagi pogodbe o zaposlitvi (ZDR-1, 1.–5. člen).

Delovnopravna problematika, povezana s konopljo, bo v nadaljevanju predstavljena s pomočjo posameznih scenarijev, ki se lahko zgodijo delavcu, ki je v takšnem ali drugačnem stiku s konopljo, in razčlenjena glede na veljavno kazensko in delovnopravno zakonodajo. Pogledali si bomo naslednje scenarije:

- delavec goji konopljo (za lastne potrebe, proizvodnja in prodaja),
- delavec poseduje konopljo (manjša količina za lastno uporabo in potencialna prodaja),
- delavec vozi pod vplivom konoplje oz. je bil pozitiven na toksikološki preiskavi in zaradi tega ostal brez veljavnega vozniškega dovoljenja,
- delavec je pozitiven na testu na droge pri delodajalcu.

7.2 Delovnopravne posledice gojenja konoplje

Po podatkih Nacionalnega inštituta za javno zdravje, ki vsako leto pripravi Nacionalno poročilo o drogah (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2016), je Slovenija postala samooskrbna država prepovedane droge konoplje. Slovenska konoplja, proizvedena oz.

pridelana predvsem v prostorih, ki so posebej zato prilagojeni z umetno svetlobo, se pojavlja tudi na tržiščih v sosednjih državah: Avstriji, na Hrvaškem in v Italiji. Podatek o samooskrbi Slovenije s konopljo nam razkriva, da jo goji veliko posameznikov. V zadnjih dveh letih se je po dostopnih podatkih ponovno začelo povečevati zaseganje rastlin, kar ni nepričakovano, saj se število tistih, ki jo gojijo, povečuje (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2016).

Pri gojenju konoplje ločimo notranje gojenje pod umetno svetlobo v zato posebej prilagojenih prostorih, tako imenovani »indoor«, in pa gojenje na prostem, tako imenovani »outdoor«. Oba načina pridelave uporabljata tako organiziran kriminal kot posamezniki, ki jo gojijo za lastne potrebe. Z vidika pravne obravnave moramo ločiti delavca, ki jo goji za prodajo, in tistega delavca, ki jo goji za lastne potrebe.

Tabela 7.1: Število zasegov po posameznih prepovedanih drogah, 2009–2014.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Heroin	772	720	503	439	339	289
Kokain	271	278	272	251	196	179
Ekstazi	16	9	14	16	53	61
Amfetamin	157	197	204	190	241	200
Konoplja, rastlina	302	178	178	174	212	205
Konoplja, marihuana	2.745	3090	3306	3350	3673	3691
Konoplja, smola, hašiš	83	57	89	66	73	96
Benzodiazepini	116	96	134	86	136	113
Metadon	85	64	40	47	55	36
Metamfetamin	2	0	18	13	32	22
Skupaj	4549	4689	4758	4632	5010	4892

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje (2016, 60).

7.2.1 Delovnopravne posledice gojenja konoplje za lastne potrebe oz. t.i. samooskrbe

Gojenje konoplje je prepovedano s Kazenskim zakonikom (KZ-1, 186. člen). Predvidena kazen po prvem in tretjem odstavku 186. člena KZ-1 za neupravičeno proizvodnjo prepovednih drog znaša od enega do petnajstih let zapor, odvisno od okoliščin, v katerih je bilo kaznivo dejanje storjeno. Ena od okoliščin je tudi ta, ali gre pri gojenju konoplje za njeno

proizvodnjo z namenom prodaje ali pa za gojenje za lastne potrebe, tako imenovano samooskrbo. Če še do nedavnega ni bilo pravne razlike med obema dejanjema, se je z oprostilno sodbo medijsko izpostavljenega primera Janka Pirca, praksa spremenila (Sodna praksa 2016). Pircu so zasegli 8 sadik konoplje (20,9 gramov posušene konoplje), ki jo je proizvajal, da bi zdravil partnerko, ki je zbolela za multiplo sklerozo, in sina, ki je zbolel za diabetesom. Na prvi stopnji je bil spoznan za krivega za kaznivo dejanje neupravičene proizvodnje in prometa s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi v športu in predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog po prvem odstavku 186. člena KZ-1. Sodišče je Pircu izreklo pogojno obsodbo, v okviru katere mu je ob uporabi omilitvenih določil 50. in 51. člena KZ-1 določilo kazen štiri mesece zapor, ki ne bi bila izrečena, če v obdobju enega leta po pravnomočnosti sodbe ne bi storil novega kaznivega dejanja. Na sodbo se je Pirc pritožil. Pritožba je bila utemeljena v delu, ki se je nanašal na kaznivo dejanje proizvodnje, saj po mnenju sodišča v njegovem primeru to ni kaznivo dejanje. Sodišče v izreku sodbe navaja:

/.../ Gre torej za več alternativno določenih izvršitvenih dejanj, ki pomenijo proizvodnjo in trgovino (prodaja, ponuja na prodaj, zaradi prodaje kupuje, hrani ipd.) z mamili. Prva izvršitvena oblika je proizvodnja mamil, kar pomeni dejavnost storilca, ki vodi v neposredni proizvod, to je v izdelavo oziroma gojenje mamila(2). Namen nadaljnje prodaje kot poseben subjektivni znak kaznivega dejanja (t.i. dolus coloratus) je v navedenem členu določen zgolj pri tistih izvršitvenih oblikah, ki pomenijo promet s prepovedanimi drogami, ne pa tudi pri izvršitvenih oblikah predelave. Jezikovna razlaga zakona pokaže, da šteje zakonodajalec proizvodnjo mamila za tako hudo obliko izvršitve tega kaznivega dejanja, da se naknadna prodaja ali namen prodaje ne dokazuje oziroma se za izvršitev kaznivega dejanja ne zahteva. Vrhovno sodišče je že v sodbi I Ips 17128/2010 z dne 31. 1. 2013(3) ugotovilo, da to ne izključuje možnosti, da v določenih primerih zgolj neupravičeno gojenje konoplje ne bo zadostovalo za zaključek, da je storilec konopljo tudi proizvajal. Že iz zakonskega znaka „proizvodnja“ namreč izhaja, da gre za izdelavo oziroma gojenje večje količine mamila oziroma storilčevo ukvarjanje s pridelavo, kar pa je praviloma namenjeno širšemu krogu ljudi in ne samo enemu uporabniku. V obravnavanem primeru se obdolžencu očita gojenje osmih rastlin konoplje Cannabis Sativa L., ne gre pa spregledati tudi dejanskih ugotovitev nižjih sodišč, da je posušeni rastlinski material predstavljal 20,90 gramov konoplje, obdolženi pa je prepovedano drogo gojil

izključno z namenom, da bi zunajzakonski partnerki pomagal lajšati posledice multiple skleroze. Nedvomno majhna količina gojene prepovedane droge je bila torej namenjena enemu uporabniku, obdolženčevi izvenzakonski partnerki. Po presoji Vrhovnega sodišča je zato potrebno pritrditi zagovornici, da v izreku sodbe sodišča prve stopnje opisano ravnanje ne izpolnjuje zakonskih znakov kaznivega dejanja po prvem odstavku 186. člena KZ-1 oziroma obdolžencu ni mogoče očitati, da je proizvajal prepovedano drogo in s tem storil kaznivo dejanje po prvem odstavku 186. člena KZ-1.... (Sodna praksa 2016).

S tem je primer Pirc pokazal, da vsako gojenje konoplje še ni kaznivo dejanje proizvodnje, zanj mora obstajati še namen: nadaljnja prodaja kot poseben subjektivni znak kaznivega dejanja. Podobno se je zagovarjal v Mariboru tudi drug obdolženi pred Senatom Višjega sodišča (Odbor za konopljo 2016). Zaradi omenjene pritožbe je poslal senat Višjega sodišča v Mariboru v ustavno presojo prvi odstavek 186. člena KZ-1, in sicer v delu, ki se nanaša na zakonski znak »proizvodnja« rastlin in substanc, ki so opredeljene kot prepovedane droge. Glede na prakso, ki jo je Višje sodišče izreklo v primeru Pirc, lahko pričakujemo, da bo ustavno sodišče zavzelo podobno stališče in proizvodnjo konoplje za lastne potrebe dovolilo, oz. jo določilo kot prekršek, in ne več kot kaznivo dejanje. V tem primeru delavec ne utрпи nobenih neposrednih delovnopравnih posledic, če delodajalec ne izve za njegov prekršek. V nasprotnem primeru pa lahko delavca, doletijo posredne sankcije na podlagi 37. člena ZDR-1, ki mu prepoveduje ravnanja, ki bi glede na naravo dela pri delodajalcu, materialno ali moralno škodovala ali bi lahko škodovala poslovnim interesom delodajalca (ZDR-1, 37. člen). V primeru specifičnih poklicev (poklic policista, učitelja itd.) oz. specifičnih delodajalcev lahko tudi prekršek vpliva na poslovni interes delodajalca. Če delodajalec dokaže vpliv škodljivega ravnanja na njegov poslovni interes, lahko delavca doletijo sankcije (od disciplinskih sankcij do odpovedi delovnega razmerja, odvisno od okoliščin), prav tako pa je lahko ta tudi odškodninsko odgovoren (ZDR-1, 177. člen).

Odločitev ustavnega sodišča, ki bo prinesla dokončno odločitev, kako je s samooskrbo s konopljo, se še vedno čaka.

7.2.2 Delovnopravne posledice pravnomočne obsodbe za proizvodnjo prepovedanih drog (gojenje konoplje za prodajo)

Po KZ-1 je proizvodnja prepovedanih drog kaznivo dejanje, ki se po 186. členu kazenskega zakonika sankcionira z zaporno kaznijo od enega do petnajstih let zapor. Pri odločanju o kazenskih sankcijah sodišče vodi načelo individualizacije sankcij, pri katerem se upoštevajo številne različne subjektivne in objektivne okoliščine, ki se nanašajo na zaposlitveni status, morebitno predhodno kaznovanost oz. nekaznovanost, na sodelovanje v hudodelski združbi (organiziran kriminal), skrbi za družino, mladostni nepremišljenosti, socialnih in premoženjskih razmerah, storilčevo priznanje in obžalovanje kaznivega dejanja in druge. Izrečene kazni pa se razlikujejo od primera do primera: od pogojnih kazni, pa vse do daljših zapornih kazni. Od vrste izrečene kazenske sankcije je odvisna tudi delovnopravna obravnava delavca, ki je storil omenjeno kaznivo dejanje.

7.2.2.1 Delovnopravne posledice pravnomočne pogojne kazni

V primeru, da je obdolženec pravnomočno obsojen na pogojno kazen zaradi gojenja konoplje, za delavca ne obstajajo nobene neposredne pravne posledice, ki so vezane na delovnopravno zakonodajo. A ne glede na to, lahko delavca v tem primeru doletijo posredne sankcije na podlagi 37. člena ZDR-1, ki prepoveduje škodljiva ravnanja, ki smo jih že omenili.

Za delavca lahko nastane problem tudi, če mora ob sklenitvi delovnega razmerja predložiti delodajalcu potrdilo o nekaznovanosti. Delodajalec ima po 28. členu Zakona o delovnih razmerjih (ZDR-1, 28. in 29. člen) pravico, da od kandidata za delovno mesto zahteva le, da predloži dokazila o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dela. Zato pri sklepanju pogodbe o zaposlitvi, ne sme od kandidata zahtevati podatkov o družinskem oziroma zakonskem stanu, podatkov o nosečnosti, o načrtovanju družine oziroma drugih podatkov, če niso neposredno povezani z delovnim razmerjem. 29. člen ZDR-1 opredeljuje dolžnosti kandidata za delo, ki govori o tem, da je kandidat dolžan pri sklepanju pogodbe o zaposlitvi med drugimi dokazili predložiti delodajalcu tudi tista o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dela in ga obvestiti o vseh dejstvih, ki so pomembna zanj ob sklenitvi delovnega razmerja, in tudi o okoliščinah, ki jih pozna in ga kakor koli onemogočajo ali bistveno omejujejo pri izvrševanju obveznosti iz pogodbe.

Eden od pogojev, ki jih postavlja delodajalec, je lahko tudi potrdilo o nekaznovanosti ali pa potrdilo izpiska iz kazenske evidence. Potrdilo o nekaznovanosti izda upravna enota in velja

kot dokaz, da oseba ni bila kaznovana, ali pa, da je bila kazen, ki jo določa zakon, izbrisana. Potrdilo iz kazenske evidence pa izda sodišče prve stopnje in je dokaz, da oseba ni v kazenskem postopku (Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije 2016).

Delodajalec lahko od kandidata po 48. členu ZDR-1, ki opredeljuje varstvo delavčevih (in kandidatovih) osebnih podatkov, pridobi oz. zbira osebne podatke samo v primeru, če je to določeno z ZDR-1 ali drugim zakonom ali če je to potrebno zaradi uresničevanja pravic in obveznosti iz delovnega razmerja ali v zvezi z delovnim razmerjem. Primer, ko je z zakonom urejeno pridobivanje podatkov o nekaznovanosti in iz kazenske evidence, je Zakon o javnih uslužbencih (ZJU).

ZJU v 88. členu določa druge pogoje za imenovanje v naziv, med drugim tudi, da oseba ni bila pravnomočno obsojena zaradi naklepne kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti, in da ni bila obsojena na nepogojno kazen zapor v trajanju več kot šest mesecev, ter da zoper osebo ni vložena pravnomočna obtožnica zaradi naklepne kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti (ZJU, 88. člen).

ZJU v 154. členu navaja načine prenehanja veljavnosti pogodbe o zaposlitvi, v kateri pod drugo točko pravi, da pogodba o zaposlitvi javnega uslužbenca preneha veljati v primeru, če je s pravnomočno sodbo obsojen za naklepno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, z nepogojno kaznijo več kot šest mesecev zapor (ZJU, 154. člen), kar se ne razlikuje od določil ZDR-1. Sodišče, ki je odločalo v kazenski zadevi, v kateri je javni uslužbenec obdolžen storitve kaznivega dejanja, je po uradni dolžnosti dolžno obvestiti delodajalca v skladu s 138. členom Zakona o kazenskem postopku (ZKP, 138. člen) o pravnomočni obsodilni sodbi v treh dneh od dneva pravnomočnosti. Potrebno je dodati, da Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1, 231. člen) v 231. členu, ki opredeljuje pravosodno varnostno policijo (ki spada tudi pod javne uslužbence), pod osmo točko pravi, če se varnostni zadržek ugotovi po sklenitvi pogodbe o zaposlitvi, se razveljavi pogodba o zaposlitvi v skladu z zakonom, ki ureja delovna razmerja javnih uslužbencev. Ta določba je skladna z določbo 110. člena ZDR-1, ki kot razlog za izredno odpoved delodajalca predvideva tudi primer, ko delavec ob zaposlitvi predloži lažne podatke ali dokazila o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dela.

Nikjer v ZJU pa ni navedena pogojna kazen in kaj se v tem primeru zgodi. Odgovor Direktorata za javni sektor (Ministrstvo za javno upravo - Direktorat za javni sektor 2016) je v sklopu ministrstva za javno upravo potrdil, da samo izrečena pogojna kazen nujno ne zadošča, da bi bil delavec, četudi v javni upravi, zaradi pogojne kazni ob službo oz. odpuščen: »Glede na navedeno pravnomočna obsodilna sodba, s katero je izrečena pogojna zaporna

kazen ali zaporna kazen, krajša od šest mesecev, ne pomeni razloga za odpoved pogodbe o zaposlitvi javnemu uslužbencu na podlagi 154. člena ZJU» (Ministrstvo za javno uporabo - Direktorat za javni sektor 2016). V odgovoru direktorata posebej izpostavijo še izjeme, ki jih predstavlja kaznivo dejanje, ki ga javni uslužbenec stori pri delu ali v zvezi z delom in predstavljajo hujšo disciplinsko kršitev po 123. členu ZJU. V koliki meri je gojenje konoplje takšno kaznivo dejanje, pa določa 129. člen ZJU, ki opredeljuje odločanje o disciplinski odgovornosti. Ta člen daje pooblastilo odločati o disciplinskem postopku predstojniku na lastno pobudo ali na predlog tistega, ki je javnemu uslužbencu nadrejen, inšpektorja ali reprezentativnega sindikata v organu.

Pravna podlaga za odpoved delovnega razmerja izhaja iz 34. in 37. člena ZDR-1. Iz 34. člena ZDR-1 izhaja, da mora delavec upoštevati zahteve in navodila delodajalca, ki se nanašajo na izpolnjevanje pogodbenih in drugih obveznosti iz delovnega razmerja; v 37. členu ZDR-1 je določeno, da se je delavec dolžan vzdržati vseh ravnanj, ki glede na naravo dela, ki ga opravlja pri delodajalcu, materialno ali moralno škodujejo ali bi lahko škodovala poslovnim interesom delodajalca. Seveda se vsak tak primer presoja posebej, v skladu s položajem, ki ga ima delavec pri delodajalcu, kar ne nazadnje izhaja tudi iz 37. člena ZDR-1 in obstoječe sodne prakse. Če bi v takšnem postopku zoper delavca ugotovili, da je za kaznivo dejanje gojenja konoplje (ki ima za posledico samo pogojno kazen), ki bi se po ZDR-1 ali ZJU sankcionirala z odpovedjo pogodbe o zaposlitvi, bi se lahko ta v javni upravi pritožila na Komisijo za pritožbe iz delovnega razmerja Vlade Republike Slovenije, ki bi nato ponovno odločala. Kot primer lahko vzamemo sklep Komisije za pritožbe iz delovnega razmerja Vlade Republike Slovenije (Komisija za pritožbe iz delovnega razmerja pri Vladi RS 2013), ki presoja kršitve izven delovnega časa z upoštevanjem položaja delavca pri delodajalcu. Iz primera tega sklepa je razvidno, da je vedno potrebno upoštevati okoliščine od obveznosti iz delovnega razmerja, ki izhajajo iz pogodbe o zaposlitvi, predpise (ZDR-1, ZJU), specialnih predpisov, podzakonskih aktov pa vse do moralno etičnih pravil, ki veljajo za javne uslužbence (Kodeks etike javnih uslužbencev v državnih organih in upravah lokalnih skupnosti, Kodeks policijske etike in druge) (Komisija za pritožbe iz delovnega razmerja pri Vladi RS 2013). Omenjeni sklep nadalje pravi, da je drugače pri tistih javnih uslužbencih, za katere velja višji standard tudi pri ravnanju v zasebnem življenju. Tak primer predstavljajo policisti, ki jih Kodeks policijske etike glede na naravo njihovega dela zavezuje, da morajo tudi v zasebnem življenju krepiti zaupanje javnosti v poštenost in pravilnost njihovih dejanj (Komisija za pritožbe iz delovnega razmerja pri Vladi RS 2013). Iz primera, ko je policist tisti, ki je bil obsojen na pogojno kazen zaradi proizvodnje konoplje, lahko sklepamo, da bi prišlo do odpovedi o zaposlitvi.

V zasebnem sektorju ima delodajalec prav tako pravico, da od kandidata za delo zahteva potrdilo o nekaznovanosti in iz kazenske evidence kot določa ZDR-1. Ko je delavec že zaposlen in delodajalec zahteva od njega obe potrdili, pa se mora po mnenju Informacijskega pooblaščenca (Informacijski pooblaščenec 2007) upoštevati načelo sorazmernosti, ki določa, da morajo biti osebni podatki, ki se obdelujejo (kamor sodi tudi njihovo zbiranje) ustrezni in po obsegu primerni glede na namene, za katere se obdelujejo, v tem primeru je merilo narava in zahteve dela na konkretnem delovnem mestu ter morebitni drugi vidiki zagotavljanja varnosti v zvezi z delom, ki se opravlja na posameznem delovnem mestu, zato je potrebno vsak primer oz. vsako delovno mesto presojati posebej. Informacijski pooblaščenec pri tem izpostavi problem, ki lahko nastane, če delavec na tem mestu (ne kandidat za delo) odkloni zahtevo po obeh potrdilih.

Sodna praksa na tem področju na žalost ne obstaja oz. ni dostopna, sklepamo pa lahko, da za specifična delovna mesta tudi obsodba na pogojno kazen predstavlja težjo kršitev in posledično izredno odpoved delovnega razmerja.

7.2.2.2 Delovnopravne posledice pravnomočne zaporne kazni krajše od 6 mesecev

Delavec, ki je gojil konopljo in bil spoznan za krivega ter obsojen na zaporno kazen krajšo od pol leta, ima več možnosti, ki so v veliki meri odvisne od delodajalca.

7.2.2.2.1 Zapor ob koncu tedna

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1, 12. člen) omogoča pravnomočno obsojenemu na zaporno kazen, da lahko med njenim prestajanjem še naprej dela in prebiva doma, razen ob prostih dneh, praviloma ob koncu tedna, ki jih mora prebiti v zavodu oz. zaporu. Temu načinu prestajanja zaporne kazni se pravi »zapor ob koncu tedna«, pravico do njega lahko uveljavlja samo obsojenec z zaporno kaznijo, krajšo od treh let. Obsojenec mora biti osebno toliko urejen, da mu je mogoče zaupati, da takega načina prestajanja zaporne kazni ne bo zlorabil in je v času odločanja o načinu izvršitve zaporne kazni zaposlen na območju Republike Slovenije v skladu s predpisi o delovnih razmerjih ali javnih uslužbencih ali na drugi pravni podlagi in se hkrati zaveže, da bo sodišču in direktorju zavoda (zapora) vsake tri mesece predložil ustrezna dokazila svojega delodajalca, da izpolnjuje svoje delovne obveznosti. Delodajalec se mora s to obliko prestajanja zaporne kazni svojega delavca strinjati. Če se ne

strinja in mora njegov delavec oditi na prestajanje zaporne kazni v zapor, pride na podlagi 53. člena ZDR-1 do suspenza pogodbe o zaposlitvi.

7.2.2.2.2 Suspenz pogodbe o zaposlitvi

53. člen ZDR-1 opredeljuje suspenz pogodbe o zaposlitvi. Do njega pride med drugim v primerih, ko zaradi prestajanja zaporne kazni, izrečenega vzgojnega, varnostnega, varstvenega ukrepa ali sankcije za prekršek delavec ne more opravljati dela šest mesecev ali manj. V tem primeru ta preneha začasno opravljati delo, pogodba o zaposlitvi pa ne preneha veljati in je ne sme odpovedati. Med suspenzom pogodbe o zaposlitvi mu mirujejo pogodbene in druge pravice ter obveznosti iz delovnega razmerja, ki so neposredno vezane na opravljanje dela. Po zaključenem prestajanju zaporne kazni ima pravico, da se na delo vrne, a najkasneje v roku 5 delovnih dni. Če se delavec brez posebnega razloga ne vrne na delo v roku 5 delovnih dni, mu je izrečena v skladu s 110. členom izredna odpoved delovnega razmerja, suspenz pogodbe pa traja do učinkovanja izredne odpovedi o delu (ZDR-1, 110 člen).

7.2.2.2.3 Delo v splošno korist

Delavec lahko na podlagi KZ-1 in ZIKS-1 kazen namesto zavora izvrši tako, da opravlja delo v splošno korist, za katero je možno zaprositi samo v primeru, ko je kazen krajša od 2 let. Obseg dela se določi tako, da se en dan zavora nadomesti z dvema urama dela. Seveda se pri tem upošteva vrsto dela, tako da ustreza strokovnosti in sposobnosti obsojenca. Sodišče pri odločanju o izvršitvi kazni upošteva vedenja obsojenca v času odločanja, nevarnost ponovitve kaznivega dejanja na prostosti, možnost in sposobnost za opravljanje primerne dela ter osebne in družinske razmere obsojenca v času predvidnega izvrševanja kazni (ZIKS-1, 13. člen).

7.2.2.3 Delovnopravne posledice pravnomočne obsodbe na zaporno kazen, daljšo od 6 mesecev

Delavec, ki je bil obsojen na zaporno kazen, daljšo od 6 mesecev, ima podobno kot delavec, ki je bil obsojen na zaporno kazen, krajšo od 6 mesecev, več možnosti. Možnosti, ki so mu na voljo, so odvisne predvsem od dolžine zaporne kazni, na katero je bil obsojen.

7.2.2.3.1 Zapor ob koncu tedna in delo v splošno korist

Kot smo omenili že zgoraj, kjer smo razdelali možnosti delavca, ki je bil obsojen na zaporno kazen, krajšo od 6 mesecev, ima po ZIKS-1 (ZIKS-1, 12. in 13. člen) in KZ-1 možnost, da jo prestaja alternativno, ali kot zapor ob koncu tedna ali z delom v splošno korist. Pri teh dveh alternativnih oblikah prestajanja zaporne kazni sta pomembni dve omejitvi, ki se navezujeta na dolžino izrečene zaporne kazni. Če želi obsojenec izvršiti kazen v obliki zavora ob koncu tedna, ne sme biti njegova zaporna kazen daljša od treh let, ob vseh drugih zakonsko določenih predpisih. Če želi obsojenec izvršiti kazen v obliki dela v splošno korist, pa ne sme biti njegova zaporna kazen daljša od dveh let. V obeh primerih se mora s tem strinjati tudi delodajalec, saj je eden od razlogov, da je obsojencu to omogočeno, tudi njegovo obstoječe delovno razmerje.

7.2.2.3.2 Izredna odpoved delovnega razmerja

V primeru, da se delodajalec ne strinja z alternativnim načinom prestajanja zaporne kazni oz. delavec za tak način zaradi izrečne dolžine zaporne kazni (daljša od 3 let) ne more zaposliti, ima po 110. členu ZDR-1 (ZDR-1, 110 člen), ki opredeljuje izredno odpoved delavčevega delovnega razmerja, možnost, da ga odpusti iz krivdnih razlogov. Prva točka pete alineje 110. člena določa: »Delodajalec lahko delavcu izredno odpove pogodbo o zaposlitvi, če je delavcu po pravnomočni odločbi prepovedano opravljati določena dela v delovnem razmerju ali če mu je izrečen vzgojni, varnostni ali varstveni ukrep oziroma sankcija za prekršek, zaradi katerega ne more opravljati dela dalj kot šest mesecev, ali če mora biti zaradi prestajanja zaporne kazni več kot šest mesecev odsoten z dela.« (ZDR-1, 110. člen). Isti člen pod tretjo točko v nadaljevanju navaja: »V tem primeru lahko delodajalec ob uvedbi postopka izredne odpovedi pogodbe o zaposlitvi delavcu prepove opravljati delo za čas trajanja postopka. V času prepovedi opravljanja dela ima delavec pravico do nadomestila plače v višini polovice njegove povprečne plače v zadnjih treh mesecih pred uvedbo postopka odpovedi« (ZDR-1, 110. člen).

7.3 Delovnopravne posledice posedovanja konoplje

Čeprav je konoplja prepovedana droga, njen uporabnik v primeru uživanja ni v prekršku niti ni kazensko odgovoren. Problem nastane, ko poseduje drogo oz. konopljo, to pa zato: kljub temu da je uživanje dovoljeno, ga ne moremo ločiti od posesti droge. Tako je ob prepovedani posesti, posledično v vsakem primeru preganjana tudi uporaba droge. Cahunek (Cahunek 2011) karikira: tudi če bi policist vzel zvitek iz ust puhajočega uporabnika, ki bi se skliceval na uporabo, bi šlo vseeno za posedovanje prepovedane droge.

Za delavca uporabnika konoplje ključen člen ZPPPD (ZPPPD, 33. člen) se nahaja v delu zakona o kazenskih določbah, v katerem so določene kazni za prekrške. 33. člen pravi v drugem odstavku, da se z denarno kaznijo od 10.000 tolarjev (41,73€) do 50.000 tolarjev (208,65€) ali z zaporom do 5 dni kaznuje za prekršek, kdor ima v posesti manjšo količino prepovedane droge za enkratno lastno uporabo.

Nadalje piše v tretjem odstavku, da se sme mileje kaznovati tisti storilec prekrška, ki ima v posesti manjšo količino prepovedane droge za enkratno lastno uporabo in storilec prekrška, če prostovoljno vstopi v program zdravljenja uživalcev prepovedanih drog ali socialno varstvene programe, ki jih potrdita zdravstveni svet ali svet za droge. Ta člen dekriminalizira uporabo drog, tudi konoplje. Zaradi tega dejstva moramo ločiti med delavcem – uporabnikom konoplje, ki je posedoval manjšo količino konoplje za lastno uporabo, in delavcem – uporabnikom konoplje, ki je posedoval večjo količino konoplje in je zaradi tega kazensko odgovoren in preganjan.

7.3.1 Delovnopravne posledice posedovanja manjše količine konoplje za lastno uporabo

Delavec, ki ga organi pregona ujamejo z manjšo količino konoplje za lastno uporabo ni kazensko odgovoren, saj gre za prekršek. Kazen zanj opredeljuje 33. člen ZPPPD (ZPPPD, 33. člen).

Kazen za posedovanje manjše količine konoplje za enkratno lastno uporabo znaša med 41,73€ in 208,65€, če gre za večje količine konoplje pa se kazni gibljejo med 208,65€ in 625,49€. Minimalna kazen za posedovanje manjše količine za enkratno lastno uporabo ni pretirano visoka. Če dobi delavec zaradi okoliščin višjo kazen, se veliko socialno ogroženih in ranljivih posameznikov odloči in izkoristi možnost, ki jim jo nudi tretji odstavek omenjenega člena, kar smo obravnavali že predhodno. Tako je vsak, ki si zaradi slabega finančnega stanja ali iz

drugih razlogov želi omiliti kazen, primoran v tem primeru prijaviti kot iskalec pomoči v CPZOPD, kar se še posebej kaže pri konoplji.

Delavec – uporabnik konoplje, ki je posedoval manjšo količino konoplje za lastno uporabo ni kazensko odgovoren, saj gre za prekršek, ki se sankcionira s plačilom kazni, za katerega pa delodajalec po zakonu ne more izvesti.

7.3.2 Delovnopravne posledice pravnomočne obsodbe posedovanja konoplje za prodajo (preprodajo)

Delavca, ki so ga organi pregona ujeli s prepovedano drogo konopljo, se lahko kaznuje s prekrškom z denarno kaznijo, kar smo predstavili že zgoraj, lahko pa je kazensko odgovoren po 186. členu KZ-1 (KZ-1, člen 186.), ki v takem primeru predvideva zaporno kazen od enega do petnajst let zapor. Na tem mestu je potrebno še enkrat izpostaviti problematiko diskrecijske pravice sodnika⁷, ki je lahko, četudi je realno boljše pravno orodje kot točno določena količina za lastno uporabo, strel v koleno za uporabnika konoplje. Ne glede na vse, pa ima delavec, ki je posedoval konopljo in je bil pravnomočno obsojen, na voljo tri možnosti, kako se soočiti s situacijo. Razlikovati moramo, ali gre za pogojno kazen ali zaporno kazen krajšo od 6 mesecev ali za zaporno kazen, ki je daljša od 6 mesecev. Vse tri možnosti so podrobneje analizirane že zgoraj.

7.4 Delovnopravne posledice odvzema voznškega dovoljenja

Eden zelo pomembnih in pogostih scenarijev, pri katerem se odpre kar nekaj vprašanj, je vožnja pod vplivom konoplje oz. če je bil udeleženec v prometu pozitiven v toksikološki preiskavi, ki jo je odredila policija. Po Zakonu o pravilih cestnega prometa (ZPrCP, 23. člen) spada vožnja pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil in drugih psihoaktivnih snovi med hujše prekrške, in prav je tako.

ZPrCP v 106. členu obravnava prepovedane droge, psihoaktivna zdravila in druge psihoaktivne snovi. Prvi odstavek pravi, da voznik ne sme voziti vozila v cestnem prometu niti ga začeti voziti, če je pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi in njihovih presnovkov, ki zmanjšujejo njegovo sposobnost za vožnjo. V tem primeru vidimo, da se zakonodajalec zaveda, da je ključno, da snovi vplivajo na

⁷ Več o tem v 6.2.2.2 poglavju.

voznikovo sposobnost za vožnjo. Zato zakonodajalec pravilno opredeli v drugem odstavku istega člena, da je pod vplivom snovi voznik, pri katerem se s posebnimi sredstvi, napravami ali s strokovnim pregledom ugotovi prisotnost takih snovi v krvi ali slini.

Postopek določanja snovi v krvi je tudi najbolj natančen način preverjanja, saj se najlažje ugotovi prisotnost aktivnega kanabinoida THC-ja. Postopek preverjanja psihofizičnega stanja pa določa 107. člen ZPrCP, za primer konoplje pa sta ključna sedmi in osmi odstavek, ki določata načine, kako postopa policist v takšnem primeru (ZPrCP, 107. člen).

Policist lahko v sklopu rutinske kontrole prometa, če se pojavi sum, da je voznik pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi, izvede hitri test ali pa izvede predpisan postopek za prepoznavo znakov oz. simptomov teh snovi. Slovenska policija uporablja hitri test DrugWipe 6S, ki meri prisotnost drog v slini. Ta zazna v slini prisotnost šestih različnih drog, in sicer konoplje (THC), amfetaminov (metamfetaminov, ecstasy) benzodiazepinov, kokaina (cracka) in opiatov (morfin, heroin). Slovenska policija ga uporablja od julija 2014 (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2015). Uporaba je zelo enostavna, saj voznik v postopku samo pet sekund drži na jeziku testni listič, dokler se ta ne obarva rdeče, ko ga nato policist vstavi v testni trak, ki po največ osmih minutah pokaže rezultat. Test je pozitiven, če se testna črta obarva rdeče. V primeru, da se je sum potrdil oz. da je voznik odklonil sodelovanje v postopku, policist odredi vozniku strokovni pregled. Strokovni pregled posebej določa 108 člen ZPrCP.

Strokovni pregled (ZPrCP, 107. člen) je jasno opredeljen in obsega zdravniški pregled, s katerim se ugotavljajo znaki motenj v vedenju in odvzem vzorcev krvi, urina ali drugih telesnih tekočin oziroma tkiv, katere se določi glede na potrebe vsake posamezne preiskave primera. Pomanjkljivost v tem zakonu, ki pa odločilno vpliva na njegovo tolmačenje, so presnovki, ki v primeru konoplje, četudi najdeni, v krvi niso več psihoaktivni, oz. je stopnja njihove psihoaktivnosti zanemarljivo majhna, zato več ne vplivajo na voznikovo sposobnost vožnje. Kot je že bilo omenjeno, je stopnja THC-ja (aktivni psihoaktivni kanabinoid) v krvi odvisna od količine oz. moči konoplje in ključnega parametra, časa ki poteče od uporabe konoplje. Vsebnost THC-ja v krvi naraste devet minut po kajenju, v naslednjih desetih minutah ostaneta v krvi dve tretjini THC-ja. Ko mine ena ura od uporabe konoplje se vsebnost THC-ja v krvi zniža na pet do deset odstotkov in po poteku dveh ur od uporabe konoplje, naj bi njegovo vsebnost v krvi že težko dokazali. Za zakonodajalca je bistvenega pomena psihoaktivni učinek konoplje, ki vpliva na voznikove vozne sposobnosti in preneha po dveh do treh urah od uporabe konoplje (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Glede na to, da je vsebnost THC-ja v krvi v časovni korelaciji s psihoaktivnim učinkom uporabe

konoplje, je smotrno, da se v krvi v primeru uživanja konoplje preverja samo aktivna substanca THC in nikakor ne njeni presnovki. To pa zato, ker ostanejo presnovki THC-ja v telesu več dni po uporabi konoplje, kar je v obrazložitvi ene od sodb ugotovil že Oddelek za prekrške Višjega sodišča v Ljubljani (Sodna praksa 2011). V sodbi nedvoumno piše, da je:

/.../metabolit THC-ja zgolj produkt v procesu presnove, ki pa kaže na predhodno uživanje prepovedane substance THC in ostane v telesu še več dni po uživanju THC-ja, zato ni nujno indikator prisotnosti prepovedane droge v organizmu./.../THC-COOH sam po sebi še ne pomeni prisotnosti mamila v organizmu, ampak se to dokazuje v povezavi z drugimi, za stanje pod vplivom mamil značilnimi znaki /.../ (Sodna praksa 2011).

V tem primeru je sodišče ustrezno presodilo, da samo pozitivna toksikološka preiskava (sploh če v krvi ne zazna aktivne substance THC-ja, ampak samo neaktivni metabolit THC-COOH) ne more biti zadosten razlog, da je voznik spoznan za krivega vožnje pod vplivom psihoaktivnih substanc. Med druge znake, ki dokazujejo stanje pod vplivom psihoaktivnih substanc, štejemo poleg ustreznega toksikološkega pregleda (odvzem urina, krvi in drugih telesnih tekočin v sklopu strokovnega pregleda) še zdravnikovo oceno o psihofizični sposobnosti za vožnjo, ki jo opravi v sklopu odrejenega strokovnega pregleda in ne nazadnje zapisnik o postopku za prepoznavo znakov oziroma simptomov, ki so posledica prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi v organizmu, ki ga opravi policist in s katerim se mora sum za nadaljnji postopek sploh dokazati.

Podobno navaja na svoji spletni strani tudi slovenska policija (Ministrstvo za notranje zadeve - Policija 2015). Ta pravilno ugotavlja, da je po ZPrCP potrebno ločiti med vozniki, ki so pod vplivom prepovedane droge, in vozniki, pri katerih se samo ugotovi prisotnost prepovedane droge, psihoaktivnih zdravil in drugih psihoaktivnih snovi. Policija jasno navede, da ni enostavne vzročne povezave med koncentracijo droge v krvi in njenim učinkom, da pa se običajno zmanjšanje psihofizičnih sposobnosti povezuje s prisotnostjo droge in njenih metabolitov prav v krvi. Četudi policija vzorno opredeli problematiko, pa se pogosto zgodi, da so posamezniki že samo s pozitivnim toksikološkim pregledom na neaktivni metabolit THC-COOH in zapisnikom policije o postopku za prepoznavo znakov posledic uporabe prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi neupravičeno spoznani za krive vožnje pod njihovim vplivom.

Na tem mestu je smotrno ponovno omeniti različne študije, ki na eni strani kažejo jasen vpliv konoplje na zmanjšanje psihofizičnih sposobnosti in s tem tudi na opravljanje motornih vozil (Asbridge in drugi 2012), in na drugi strani tiste študije, ki med vozniki ne zaznajo zmanjšanje voznikovih sposobnosti, čeprav imajo sami ta občutek (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Podrobnosti, kako in v kolikšni meri vpliva konoplja na vozniške sposobnosti, so še nejasne, ne moremo pa mimo dejstva, da je vožnja pod vplivom konoplje manj nevarna kot vožnja pod vplivom alkohola, saj vodi vožnja pod vplivom alkohola k precenjevanju lastnih sposobnosti, medtem ko ima konoplja nasprotni učinek, saj vozniki svoje vozniške sposobnosti v tem primeru štejejo za zmanjšanje in vožnjo tudi temu prilagodijo (Krumdiek 2015).

Glede na to, da še ne vemo, v kolikšni meri vpliva konoplja na voznikove sposobnosti in posledično, kje bi postavili mejo za prisotnost aktivnega kanabinoida THC-ja v krvi, bi bilo smiselno odločilno besedo v postopku dati zdravniku, ki že tako opravi test psihofizičnih sposobnosti voznika, ki mu je bil odrejen strokovni pregled ali pa izvedencu za prepoznavo psihofizičnih sposobnosti voznika (lahko tudi za to posebej izobražen policist zdravnik). Glede na to, da nobena psihoaktivna snov, pa naj bo to konoplja, alkohol ali katera druga ne vpliva na dve različni osebi enako, bi to bila najbolj smiselna rešitev.

Podobnost te rešitve lahko primerjamo z diskrecijsko pravico sodnika, ki je v slovenski zakonodaji že uporabljena v primeru presojanja, ali gre pri posedovanju konoplje za prekršek ali za kaznivo dejanje. Tako bi lahko bilo tudi v primeru udeleženca cestnega prometa pod vplivom konoplje. Seveda bi se v tem primeru moral za takšen pregled pripraviti standardiziran postopek. Takšen postopek prepoznavanja vožnje pod vplivom drog že uporabljajo države, kot so Švedska, Norveška, Avstralija, Kanada in Združene države Amerike. Postopek je razvil losangeleški policijski oddelek in je izredno zanesljiv, saj so mnenje posebnega izvedenca, ki opravi pregled v 83,5 odstotkih, potrdile tudi toksikološke raziskave (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Ta se opravi, ko policist zazna sum, da morda voznik vozi pod vplivom drog. Policist obvesti usposobljenega izvedenca (policista), ki nato opravi postopek, ki je sestavljen iz 12 korakov. »Na primeru konoplje so bili v metodi navedeni naslednji pričakovani znaki: pomanjkanje vodoravnega in navpičnega tresenja, oteženo zbliževanje zrkel, razširjene zenice, povišan srčni utrip in pritisk« (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Podoben postopek že sedaj uporabljajo slovenski policisti za prepoznavo znakov, ali voznik vozi pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi, vendar je ta v veliko primerih opravljen nestrokovno oz. je zlorabljen kot razlog za odreditev strokovnega zdravstvenega pregleda.

Na žalost pa je, kot smo ugotovili že zgoraj, v Sloveniji še vedno v primeru, da se v krvi nahaja že samo neaktiven metabolit THC-COOH in poročilo policista o opravljenem postopku za prepoznavo znakov oziroma simptomov, ki so posledica nedovoljenih snovi v telesu, zadosten razlog, da je posameznik spoznan, da je vozil pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi, natančneje konoplje.

Kazen za vožnjo pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi je prekršek, ki ga opredeljuje tretji odstavek 106. člena ZPrCP v višini najmanj 1200 € in izrekom 18 kazenskih točk, ki pomenijo takojšen odvzem voznškega dovoljenja.

Odvzem voznškega dovoljenja učinkuje zoper vozila tistih vrst in kategorij, za katere je imel posameznik dovoljenje, ko je storil prekršek. Tako so vsi poklicni vozniki, ne glede na to, kakšno vozilo opravljajo, nezmožni začasno opravljati svoj poklic oz. svoje delo. Odvzem voznškega dovoljenja traja toliko časa, dokler traja prekrškovni postopek, a najdlje toliko časa kot določa zakon za ponovno pridobitev voznškega dovoljenja. Seveda ima voznik, ki mu je bilo odvzeto voznško dovoljenje po Zakonu o prekrških (ZPrCP, 202. člen) po 202. d členu možnost, da odloži izvršitev prenehanja veljavnosti voznškega dovoljenja. Tak predlog lahko vložijo vsakdo v zato predvidenih rokih (15 dni od pravnomočnosti oziroma od dneva vročitve pravnomočnega sklepa o prenehanju veljavnosti voznškega dovoljenja), s predlogom pa mora posredovati tudi zdravniško spričevalo o opravljenem kontrolnem zdravstvenem pregledu po zakonu o voznikih, sicer se predlog zavrže.

Po petem odstavku 202. d člena ZP-1 upošteva sodišče pri odločanju za odložitev izvršitve odvzema voznškega dovoljenja osebnost storilca, njegovo preteklo življenje, njegovo obnašanje po storjenem prekršku, stopnjo njegove odgovornosti za prekršek, okoliščine, v katerih je storil prekršek. Na tej podlagi oceni, ali je mogoče pričakovati, da ne bo več ponavljal prekrškov in bo izpolnil obveznosti po zakonu o voznikih.

V sodni praksi (Sodna praksa 2012) se izguba službe šteje za izredno hudo posledico odvzema voznškega dovoljenja in je zato kot okoliščina v sodnem procesu zelo pomembna. Sodišče namreč meni, da takšna okoliščina nedvomno vpliva na odločitev storilca, kako bo ravnal v prometu v prihodnje in ali bo spoštoval cestnoprometne predpise, če mu zaradi tega grozi izguba službe. Če sodišče ugodijo predlogu, mora navesti čas trajanja preizkusne dobe in pa obveznost glede na storjeni prekršek, ki je lahko ali udeležba v programu dodatnega usposabljanja za varno vožnjo ali udeležba v ustreznem rehabilitacijskem programu po zakonu o voznikih. V primeru, ko gre za voznika, ki je voznško dovoljenje izgubil zaradi vožnje pod vplivom prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi

(konoplje), se mora ta na pobudo sodišča udeležiti edukacijskih in psihosocialnih delavnic, ki jih izvaja Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa oz. njeni podizvajalci.

Namen delavnic je, da se odpravijo vzroki za ponavljanje kršitev cestnoprometnih predpisov. Poseben pomen se tako posveča predvsem spremembi voznikovega razmišljanja, njegovim stališčem in pogledom na prometno varnost oz. tako imenovani resocializaciji voznikov prekrškarjev (Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa 2016). Nikjer med podatki ni moč zaslediti vzroka, zakaj so se udeleženci delavnic udeležili, ali zaradi alkohola, ki predstavlja v Sloveniji še vedno največjo težavo voznikov, ali pa zaradi prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi, s pomočjo katerih bi lahko sklepali na podatke o konoplji. Od tod lahko tudi sklepamo, da se delavnice med seboj ne razlikujejo glede na vrsto droge, ki jo je užival udeleženec v prometu. Udeležba na delavnicah je za storilca prekrška obvezna in v primeru, da sodišče ugotovi, da se jih ni udeležil, mu po 202. e členu prekliče odložitev izvršitve prenehanja veljavnosti voznškega dovoljenja in s tem ga storilec prekrška ponovno izgubi. Ker se pri odločanju o odlogu izvršitve odvzema voznškega dovoljenja upošteva predvsem osebne okoliščine, ne moremo z gotovostjo trditi, kako se bo postopek za različne prekrške zaključili in kakšen disciplinski ukrep bo doletel posameznika.

Če gre za delavca, ki je ostal brez veljavnega voznškega dovoljenja, sta torej možna dva scenarija, ki sta odvisna od tega, ali je pogoj za opravljanje dela veljavno voznško dovoljenje ali ne. V primeru, da veljavni voznški izpit ni pogoj za opravljanje dela, delavec ne trpi nobenih delovnopравnih posledic, ki bi kakor koli vplivale na njegovo delovno razmerje.

Nasprotno pa ima delavec, ki za opravljanje delovnih obveznosti potrebuje veljavno voznško dovoljenje, velik problem, saj je njegova prihodnost v podjetju odvisna od časa trajanja odvzema voznškega dovoljenja, določil sklenjene pogodbe o zaposlitvi, organizacijske strukture podjetja in sistemizacije delovnih mest (ali ima delodajalec glede na potrebe podjetja možnost delavca zaposlit na drugo delovno mesto), finančnih zmožnosti podjetja in drugih okoliščin, ki so vezane na vsak posamezni primer, ki se zgodi.

Delodajalec ima po ZDR-1 na voljo več ukrepov za delavca, ki je ostal brez veljavnega voznškega dovoljenja in za opravljanje dela potrebuje veljavno voznško dovoljenje.

7.4.1 Delovnopravne posledice odvzema voziškega dovoljenja za obdobje krajše od 6 mesecev

Odvzem voziškega dovoljenja, ki je sankcija za prekršek, za obdobje krajše od šestih mesecev, daje delodajalcu pravico, da delavcu izreče suspenz pogodbe o zaposlitvi, ki smo ga že obravnavali⁸. Ta oblika je za delavca zelo ugodna, saj ima po poteku kazni za prekršek pri delodajalcu še naprej zagotovljeno delovno mesto.

7.4.2 Delovnopravne posledice odvzema voziškega dovoljenja za obdobje daljše od 6 mesecev

V primeru, da delavec izgubi voziško dovoljenje za obdobje daljše od šestih mesecev, lahko glede na okoliščine vsakega posameznega primera delodajalec postopa različno. Za delavca predstavlja najugodnejši scenarij redna odpoved delovnega razmerja.

7.4.2.1 Redna odpoved delovnega razmerja

ZDR-1 v 89. členu, ki opredeljuje razloge za redno odpoved, v prvi točki pod drugo alinejo kot enega od razlogov navede neizpolnjevanje pogojev za opravljanje del, ki so določena z zakoni in drugimi predpisi, izdanimi na podlagi zakona, zaradi česar delavec ne izpolnjuje oziroma ne more izpolnjevati pogodbenih ali drugih obveznosti iz delovnega razmerja. Tak razlog se po ZDR-1 imenuje razlog nesposobnosti (ZDR-1, 89. člen).

Delavec, ki je izgubil voziško dovoljenje, ne izpolnjuje več pogojev za dela, ki so določena z zakonom in za katerega ga je delodajalec zaposlil. Zaradi razloga nesposobnosti mu lahko ta redno odpove pogodbo o zaposlitvi. Delodajalec in delavec imata po 96. členu ZDR-1 možnost, da se namesto odpovednega roka dogovorita za ustrezno denarno povračilo namesto dela ali celotnega odpovednega roka, kar morata storiti v pisni obliki (ZDR-1, 96. člen).

Delavcu ne glede na to, ali se je z delodajalcem dogovoril za denarno povračilo namesto odpovednega roka, pripada odpravnina. Osnova za izračun odpravnine je povprečna mesečna plača, ki jo je prejel ali bi jo prejel v zadnjih treh mesecih pred odpovedjo. Odpravnina je, tako kot tudi odpovedni rok, vezana na dolžino zaposlitve pri delodajalcu, opredeljuje pa jo drugi odstavek 108. člena ZDR-1 (ZDR-1, drugi odstavek 108. člena).

⁸ Več o suspenzu pogodbe o zaposlitvi v 7.2.2.2.2 poglavju.

Odpravnino mora delodajalec delavcu izplačati ob prenehanju pogodbe o zaposlitvi, na ta način ima tudi delavec zagotovljeno osnovo socialno varstvo, ne glede na lastno krivdo za izgubljeno službo. Delodajalec pa se lahko dodatnim stroškom, ki jih ima ob redni odpovedi delavčevega delovnega razmerja, izogne. Dodatni strošek v tem primeru predstavlja odpravnina, do katere je ta v primeru redne odpovedi po zakonu upravičen.

7.4.2.2 Izredna odpoved delovnega razmerja

Delodajalec lahko delavcu na podlagi pete alineje prve točke 110. člena ZDR-1 izredno odpove pogodbo o zaposlitvi. Peta alineja navaja kot razlog izredne odpovedi pravnomočno odločbo, s katero mu je bilo prepovedano opravljati določena dela v delovnem razmerju ali če mu je bil izrečen vzgojni, varnostni ali varstveni ukrep oziroma sankcija za prekršek, zaradi katerega ne more opravljati dela dalj kot šest mesecev.

Delodajalec lahko v tem primeru delavcu prepove opravljati delo za čas trajanja postopka, ta pa je v tem primeru upravičen do nadomestila plače v višini polovice njegove povprečne plače v zadnjih treh mesecih pred uvedbo postopka odpovedi. Tako se delodajalec izogne višji odpravnini, ki bi jo moral plačati v primeru redne odpovedi pogodbe o zaposlitvi.

Od tod je razvidno, da je v primeru izgube voznškega dovoljenja zaradi vožnje pod vplivom konoplje veliko odvisno od delodajalca, na kakšen način bo postopal. Smiselno je tudi izpostaviti še vedno prisotno stigmatizacijo uporabnikov konoplje, ki ima v tem primeru tudi velik vpliv na to, kako bo ravnal delodajalec v tem primeru.

7.5 Delovnopravne posledice pozitivnega testa na droge pri delodajalcu

Zadnji in ključni scenarij, ki ga bomo preučili, je pozitiven test na droge pri delodajalcu. Ker je uživanje drog vedno povezano z osebnimi svoboščinami posameznika in potencialno družbeno škodo, ki jo lahko povzroči, se bomo najprej posvetili človekovim pravicam, posebej na delovnem mestu. Z zakonodajo s področja varstva pri delu bomo preverili, kakšen odnos ima družba do uživanja drog na delovnem mestu, in kako delovna zakonodaja vpliva na svobodo posameznika tudi v njegovem prostem času. Zato bomo preverili pravno podlago za izvajanje nadzora nad uporabo drog na delovnem mestu in možnosti delavca, ki je bil pozitiven na konopljo oziroma THC na testu na droge pri delodajalcu.

7.5.1 Človekove pravice in omejevanje uporabe drog

Vprašanje uporabe drog in s tem tudi konoplje je neločljivo povezano z osebnimi svoboščinami posameznika na eni strani in potencialno družbeno škodo zlorabe droge na drugi. Pri tem je treba ločiti uporabo droge in njeno zlorabo. Posamezniki svoj pogled na uporabo drog oblikujejo na podlagi svojih prepričanj, znanja, življenjskih izkušenj, tudi dvomov in mitov. Skozi zgodovino se je s pomočjo močne propagande oz. antipropagande na področju drog izoblikovalo večinsko prepričanje, da so to snovi, ki posameznika zasvojijo in spremenijo njegove moralne vrednote. Posameznik naj bi zaradi njihovih negativnih posledic izgubljal svojo produktivno vlogo v družbi (Cahunek 2011). Po drugi strani pa se lahko vprašamo, ali uporabnik droge ne izgublja svoje produktivne vloge v družbi ravno zaradi močnih predsodkov do uporabe drog in ga družba zaradi tega stigmatizira in izključi, čeprav njihova uporaba ne vpliva na njegovo produktivno vlogo v družbi.

Temeljni dokument na področju človekovih pravic je Splošna deklaracija človekovih pravic (Generalna skupščina Združenih narodov 1948), ki ga je sprejela in razglasila Generalna skupščina Združenih narodov 10. decembra 1948 z resolucijo št. 217 A (III). Dvanajsti člen deklaracije se nanaša na posameznikovo svobodo do zasebnosti in prepoveduje vmešavanje v njegovo zasebno življenje. Ta člen prav tako vsakomur zagotavlja pravico do zakonskega varstva pred tovrstnim vmešavanjem, zato ga veliko število zagovornikov uporabe drog vidi kot podlago, ki uživanje drog omogoča, ne da bi ga zaradi tega družba obravnavala neenakopravno oz. ga stigmatizirala. To lahko povežemo tudi s pravico, da se ne sme samovoljno napadati časti in ugleda posameznika.

Pravici do zasebnosti in dostojanstva sta zapisani tudi v slovenski ustavi (URS, 34. in 35. člen), in sicer v 34. in 35. členu. 34. člen se nanaša na pravico do osebnega dostojanstva in varnosti, 35. člen pa posebej izpostavi nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic. 34. in 35. člen dajeta tudi slovenskim uporabnikom drog ustavnopravno podlago za njihovo uporabo. V primeru, ko več ne gre za zasebno posameznikovo uporabo droge, pa se moramo vprašati, v kakšni meri je to v navzkrižju s pravico do varnosti. To pa zato, ker je vsak udeleženec delovnega procesa odgovoren tudi za varnost svojih sodelavcev ter uporabnikov njegovih storitev (na primer storitve zdravnikov, voznikov, pilotov itd.). Če bi morali tehtati med pravico do uporabe drog in pravico do varnosti, bi verjetno večina ljudi na podlagi lastnih prepričanj, znanja, življenjskih izkušenj, dvomov in mitov, postavila pravico do varnosti pred pravico do uporabe drog. Pri presojanju med različnimi človekovimi pravicami pa se vedno uporablja načelo sorazmernosti. Tehtanje

med osnovnimi človekovimi pravicami je zelo zahtevno in nevhvaležno opravilo, saj je rezultat tehtanja omejitev določene pravice.

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic (EKVČP, 8. člen) v 8. členu opredeljuje pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja. V drugi točki tega člena so zabeleženi primeri, ko se lahko javna oblast vmeša v izvrševanje te pravice. Omejevanje pravice do zasebnosti je dovoljeno v primeru, ko je to določeno z zakonom, in sicer če gre v demokratični družbi za vprašanje državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države. Poseg v pravico do zasebnosti je dopusten tudi v primeru preprečitve nereda ali kaznivega dejanja z namenom, da se s tem zavaruje zdravje ali morala in seveda, da se zavaruje pravice in svoboščine drugih ljudi (EKVČP, 8. člen).

Poleg delavčevih pravic moramo izpostaviti tudi pravice delodajalca, ki so prav tako zapisane v ustavi. 33. člen Ustave Republike Slovenije (URS, 33. in 74. člen) zagotavlja vsem pravico do zasebne lastnine in dedovanja, ki jo imajo tudi lastniki gospodarskih organizacij. Nadalje zagotavlja 74. člen Ustave republike Slovenije vsakomur pravico do svobodne gospodarske pobude, hkrati pa dodaja, da se gospodarska dejavnost ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo. Zato imajo delodajalci oz. gospodarske družbe ustavno pravico, da vodijo organizacijo delovnih procesov v podjetju glede na lastne potrebe maksimaliziranja profita, a ne na račun javne koristi, ki more izražati interes določene družbene skupnosti, države. Zagotavljanje javne koristi, po eni strani z zakoni, ki delavcem zagotavljajo dostojno delo in varne delovne pogoje, omejuje delodajalce pri maksimaliziranju profita, po drugi strani pa jim omogoča, da v določenih primerih tudi omejijo pravico do zasebnosti.

Pri primerjavi delavčeve pravice do zasebnosti in delodajalčeve pravice do lastnine moramo biti pozorni na to, da gre pri prvi za neodtujljivo, neprenosljivo in nepremoženjsko pravico, druga pa je premoženjska pravica. Pri presojanju med pravicami se uporabi teorija sorazmernosti, po kateri se mora upoštevati, da je cilj, h kateremu težimo, legitimen, se pravi stvarno upravičen, da so uporabljena sredstva dopustna, da so izbrana sredstva za doseganje cilja primerna, uporabna in mogoča, ter seveda, da so sredstva za doseg cilja potrebna (Cvetko 1999, 106).

V primeru delovnega procesa, kjer je v določenih panogah oz. na specifičnih delovnih mestih, na katerih lahko že ena sama napaka privede do nezgode, ki je lahko tudi smrtno nevarna za delavca, sodelavce ali uporabnike storitev, je na delovnem mestu smiselno omejiti uporabo drog. V tem primeru lahko razumemo zakonsko omejevanje uporabe drog na delovnem mestu kot skrajno skrb države oz. zakonodajalca do varnih delovnih pogojev in varnosti uporabnikov storitev, v nasprotnem primeru pa gre za poseganje v delavčevo zasebnost.

7.5.1.1 Omejevanje uporabe drog na delovnem mestu

Zelo pomembno je, da se loči tudi med uporabo droge v prostem času in na delovnem mestu. Različni načini testiranja prisotnosti drog lahko kažejo le uporabo droge v preteklosti in ne njenega akutnega vpliva. Na drugi strani pa moramo razmisliti, koliko posegamo v pravico do zasebnosti delavca, ki ni izpostavljen takšnim nevarnostim in ki lahko ne glede na uporabo drog opravlja svoje delo. V nekaterih specifičnih primerih mu ga celo olajša. Že primerjava uporabe dovoljenih drog, kot sta na primer kava ali energijske pijače, ki se v običajnem delovnem procesu vsakodnevno uporabljata, s prepovedanimi nam da slutiti, da je ključna komponenta pri presojanju produktivnost delavca manj pa njegova varnost in varnost drugih. Znani so primeri, ko se delavci zaradi pritiskov, stresa in obsega dela posegali po drogi kokain, med njimi tudi zdravniki (Slovenske novice 2015). Teh se – ne glede na to – ne preganja posebej, saj je njihova produktivnost zaradi uživanja droge velika, hkrati pa gre za drogo, ki v krajšem časovnem obdobju ne pušča velikih telesnih posledic, hkrati pa omogoča posamezniku relativno normalno socialno življenje in vključenost v družbo, če ga ta ne stigmatizira.

Na drugi strani pa imamo droge, za katere velja, da naj bi ljudi naredile lene in neproduktivne. Med te spada tudi konoplja. Ta se velikokrat povezuje z amotivacijskim sindromom, ki se na simptomatski ravni kaže kot zmanjšanje motivacije in aktivnosti, ravnodušnost do zahtev vsakdanjega življenja, manjkajoča usmerjenost k ciljem in v prihodnost, pomanjkanje naravnosti k dosežkom ali uspehom in končno skoncentriranost na trenutne uživaške cilje (Krumdiek 2015). Krumdiekova se upravičeno sprašuje, v kolikšni meri vpliva uživanje konoplje na pojavljanje tovrstnih simptomov ali pa sprožijo pri uživalcu takšno obliko vedenja drugi psihični problemi. Krumdiekova v doktorski disertaciji navaja, da številne študije potrjujejo, da uporaba konoplje ne vodi do demotivacijskih pojavov, saj se enaki simptomi pojavijo tudi pri neuporabnikih. Seveda so dodaten dokaz zato tudi tisti, ki so zelo uspešni, z izjemnimi dosežki na različnih področjih, čeprav so uporabniki konoplje. Raziskave pa vseeno potrjujejo, da so uživalci konoplje v primerjavi z neuživalci manj motivirani za dosežke, nikakor pa brez motivacije. Vzrok za to vidi Krumdiekova v tem, da je del ljudi, ki uživa konopljo, že v izhodišču manj usmerjen k uspehu in karieri, uporaba konoplje pa ustrezno sovпада z želenim načinom življenja. Na drugi strani pa imamo ljudi, ki stavijo na kariero in dosežke in so s tem manj dovzetni za njeno uporabo. Krumdiekova pa končno zavrne tezo o amotivacijskem sindromu kot tipični posledici uživanja. Če konoplja

bistveno ne vpliva na delavčevo motivacijo in s tem na maksimalizacijo delodajavčevega profita, ostane kot tehten razlog za omejevanje uživanja konoplje zagotavljanje varnosti na delovnem mestu.

7.5.1.2 Zasebnost na delovnem mestu

Zasebnost v delovnem razmerju je relativno nov in nedorečen koncept, ki je povezan z razvojem delavskih pravic in delavskega razreda, saj prve razvojne faze kapitalizma niso poznale delavčeve zasebnosti (Cvetko 1999). Pojema zasebnost in varovanja zasebnosti sta z razvojem tehnologij, ki omogočajo večji nadzor nad posameznikom, stopila v ospredje, prav tako pa z njima tudi pojem zasebnosti na delovnem mestu (Cvetko in drugi 2002).

Pravica do zasebnosti je ena temeljnih človekovih pravic, ki je zapisana tako v Splošni deklaraciji človekovih pravic kot tudi v slovenski ustavi. Pravico do zasebnosti je zelo težko opredeliti in nekateri celo menijo, da je ni potrebno: »Pravica do zasebnosti je osebna pravica, v kateri se združuje vrsta pravic v zvezi s človekovo osebo in njegovimi osebnimi razmerji. Pravica je, tako kot druge osebne pravice, osebna in nepremoženjska. Tudi zanjo je značilno, da pripada posamezniku kot sestavni del njegove osebnosti, ki jo sočasno tudi varuje, pri čemer je varovan tudi njegov odnos do drugih« (Cvetko 1999, 25). Pravico do zasebnosti je težko definirati, saj se nanaša na nekaj, kar je subjektivno (Lampe 2004), Svet Evrope jo definira kot pravico živeti lastno življenje s čim manj vplivi od zunaj (Cvetko 1999). Vsakdo dojema zasebnost na svoj subjektiven način podobno kot uživanje drog, ki je neločljivo povezano s to pravico.

Zasebnost lahko razdelimo v pet razdelkov oz. segmentov, ki jih obravnava oz. opredeljuje: osebni podatki, osebne razmere, videz, druge aktivnosti in osebno stanje (Cvetko 1999). Delodajalec lahko osebne podatke zbira samo v skladu z Zakonom o varstvu osebnih podatkov (ZOVP-1, 6. člen), ki v šestem členu opredeljuje občutljive osebne podatke, med katere prišteva podatke o rasnem, narodnem ali narodnostnem poreklu, političnem, verskem ali filozofskem prepričanju, članstvu v sindikatu, zdravstvenem stanju, spolnem življenju, vpisu v kazenske evidence ali evidence ali izbrisu iz njih. Vodiijo se na podlagi zakona, ki ureja prekrške. Po ZOVP-1 med občutljive osebne podatke spadajo tudi biometrične značilnosti, če je z njihovo značilnostjo možno določiti posameznika, ki je povezana s kakšno od že omenjenih okoliščin.

Za delavca uporabnika konoplje je na delovnem mestu ključni segment njegovo osebno stanje. Nanaša se na človekove najintimnejše misli, občutja in stanja. V to kategorijo

prištevamo še zdravstveno stanje, spolno vedenje in delovne zmožnosti posameznika. Ti podatki so za delodajalca izjemno pomembni in zato ima velik interes, da si jih pridobi, vendar delodajalec nima pravice, da bi imel dostop do vseh podatkov s tega področja (Cvetko 1999). Delodajalec ima interes, da si pridobi tovrstne podatke zaradi lažje organizacije dela in lažjega odpuščanja delavcev, čeprav te pravice nima. Pri presojanju o upravičenosti poseganja v osebno stanje posameznika se upošteva načelo sorazmernosti.

Delovna zmožnost predstavlja splošno zdravstveno zmožnost, ki je potrebna za opravljanje določenega dela oz. poklica, skladno s predpisi iz invalidskega zavarovanja. Če je delavec zmožen za delo, je sposoben v polnem delovnem času in z normalno delovno storilnostjo opravljati določeno delo, ne da bi se s tem povečal tveganje, da se poslabša njegovo zdravstveno stanje. Zdravnik, ki opravi test delovne zmožnosti, lahko delodajalcu le sporoča podatke, ali je kandidat za zaposlitev ali delavec zmožen oz. nezmožen opravljati delo, ne pa tudi razlogov zakaj ga ni (Informacijski pooblaščenec 2015). Za potrebe nekaterih specifičnih poklicev, kot so na primer poklic vojaka, policaja, voznika v prometu, pilota se pri delovni zmožnosti preverjajo tudi psihofizične lastnosti, ki so potrebne za uspešno opravljanje poklica (Cvetko 1999).

Ključni element v sklopu pravice do zasebnosti na delovnem mestu pri obravnavi osebnega stanja je zdravstveno stanje. Osebni podatki o njem so eni najbolj občutljivejših in prav zaradi tega je to vprašanje urejeno s številnimi predpisi in kodeksi poklicne etike (na primer Etični kodeks javnega delovanja zdravnikov družinske medicine). Vsi zaposleni, ki na tak ali drugačen način dostopajo do zdravstvenih podatkov posameznika (ne samo zdravniki, tudi psihologi, zaposleni na zavarovalnici, pravniki itd.), so dolžni varovati poklicne skrivnosti, saj je le posameznik lastnik svojih skrivnosti in jih lahko, če hoče le sam razkrije javnosti (Cvetko 1999). Tudi pri podatkih, ki se nanašajo na zdravje, je treba upoštevati načelo sorazmernosti, saj določeni poklici terjajo večje posege na področje zasebnosti. Ključno pri tem je, da morejo biti delavci pred tem seznanjeni s pogoji za sprejem in opravljanje takšnega dela, prav tako pa se morejo s tem strinjati in privoliti v dodatne preiskave in teste. Delodajalec mora strogo spoštovati zaupnost, ki se nanaša na delavčevo zdravstveno stanje, zato praviloma tudi ne sme izvajati testov o uporabi alkohola, drog ali tablet, razen v primeru, da je ogrožena varnost pri delu (Cvetko 1999, 157). Cvetko meni, da lahko delodajalec pridobi podatke šele ob kršitvah delovnih obveznosti in groženj za prenehanje delovnega razmerja, saj je takrat pripravljen tudi delavec, da sodeluje. Postaviti mejo, do kod segajo interesi delodajalca in kje se njegovi interesi križajo z delavčevimi, je skoraj nemogoče, saj se razlikujejo od primera do primera. Meja pa je ne glede na vse vedno postavljena, tako da

preneha v primeru, ko bi bila zaradi ravnanja enega od deležnikov drugemu s tem povzročena škoda. Kakšna pa bi bila ta škoda, pa je odvisno od varovanega predmeta (zasebnosti), ki pa je za delodajalca in delavca vedno različen (Cvetko 1999, 90). Pri presojanju različnih interesov oz. pravic se vedno uporabi načelo sorazmernosti (katera od varovanih pravic je močnejša), prav tako tudi v delovnem razmerju. Pri tem pa je potrebno upoštevati vse posebnosti, ki so lahko dogovorjene v pogodbi o zaposlitvi in sploh v zakonodaji ter v razmerju med delodajalcem in delavcem (Cvetko 1999, 90).

Ključno vprašanje o upravičenosti testiranja o uporabi drog je vprašanje zagotavljanja varnosti pri delu, zato bomo v nadaljevanju podrobneje pogledali, kaj o varnosti pri delu pravi Zakon o delovnih razmerjih in posebej Zakon o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1 Uradni list RS 43/11).

7.5.2 Zasebnost v delovnem razmerju po ZDR-1 in ZVZD-1

Za delovno razmerje je značilno, da je ena od strank v položaju podrejenosti, da gre v tem razmerju za trajne obveznosti in da razmerje temelji na posebnem medsebojnem zaupanju. V tem razmerju se delavcu zagotovi socialno varnost, delodajalcu pa ohranjanje oz. večanje kapitala in na tej točki se začnemo srečevati z zasebnostjo in posegi vanjo (Cvetko 1999, 93). ZDR-1 v 4. členu definira delovno razmerje kot razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca. Nadalje pravi, da morata v delovnem razmerju tako delodajalec kot delavec izvrševati dogovorjene ter predpisane pravice in obveznosti (ZDR-1, 4., 45. in 46. člen). Delodajalec mora po 46. členu ZDR-1 varovati in spoštovati delavčevo osebnost ter upoštevati in ščititi njegovo zasebnost. V ZDR-1 je varnost pri delu omenjena v 45. členu, ki predpisuje delodajalcu, da mora zagotavljati pogoje za varnost in zdravje delavcev v skladu s predpisi o varnosti in zdravju pri delu. Te predpise združuje Zakon o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1).

Delodajalec mora po ZVZD-1 zagotoviti varnost in zdravje delavcev pri delu, zato mora v ta namen izvajati ukrepe, potrebne za zagotovitev varnosti in zdravja delavcev ter drugih oseb, ki so navzoče v delovnem procesu, vključno s preprečevanjem, odpravljanjem in obvladovanjem nevarnosti pri delu, obveščanjem in usposabljanjem delavcev, z ustrezno organiziranostjo in potrebnimi materialnimi sredstvi (ZVZD-1, 5. člen). Delodajalec je po 5. členu tudi dolžan upoštevati spreminjajoče se okoliščine ter izvajati take preventivne ukrepe

in izbirati take delovne in proizvodjalne metode, ki bodo zagotavljale izboljševanje stanja in višjo raven varnosti ter zdravja pri delu, in bodo vključene v vse aktivnosti delodajalca ter na vseh organizacijskih ravneh.

ZVZD-1 v 12. členu opredeljuje tudi dolžnosti delavca. Nalaga mu, da mora spoštovati in izvajati ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu. Prav tako mora opravljati delo s tolikšno pazljivostjo, da varuje svoje življenje in zdravje ter življenje in zdravje drugih oseb. Tako sta oba deležnika v delovnem razmerju soodgovorna za zagotavljanje varnih delovnih razmer.

Delodajalec mora v skladu s 17. členom ZVZD-1 pisno oceniti tveganja, ki so jim delavci izpostavljeni ali bi lahko bili izpostavljeni pri delu na način, da identificira nevarnosti in ugotovi, kdo od delavcev bi jim lahko bil izpostavljen; izdelati mora oceno tveganja, v kateri sta upoštevana verjetnost nastanka nezgod pri delu, poklicnih bolezni oziroma bolezni, ki so povezane z delom in resnost njihovih posledic ter se seveda odločiti o tem, ali je tveganje sprejemljivo in določiti ukrepe za zmanjševanje nesprejemljivega tveganja. Delodajalec mora v izjavi o varnosti z oceno tveganja določiti posebne zdravstvene zahteve v delovnem procesu, ki jih morajo izpolnjevati delavci za določeno delo, ali za uporabo posameznih sredstev za delo, na podlagi strokovne ocene izvajalca medicine dela, hkrati pa se mora o tej tematiki tudi posvetovati z delavci oz. njihovimi predstavniki (v izjavi o varnosti mora biti priložen zapisnik posveta). Izjavo o varnosti z oceno tveganja mora delodajalec objaviti na običajen način in vsakič, ko pride do njene spremembe o tem obvestiti delavce, ki jim mora tudi vedno na njihovo zahtevo omogočiti vpogled v veljavno izjavo o varnosti (ZVZD-1, 17. in 18. člen). Delodajalec izjavo o oceni tveganja upošteva že pri izbiri primerne kandidata za delovno mesto.

7.5.2.1 Preventivni zdravstveni pregled pred prvo zaposlitvijo

Delodajalec ima na podlagi 28. člena ZDR-1 pravico, da pri zaposlovanju preizkusi znanja oziroma sposobnosti kandidatov za opravljanje določenega dela, za katero se sklepa pogodba o zaposlitvi in zaradi ugotovitve kandidatove zdravstvene zmožnosti za opravljanje dela tega na svoje stroške napoti na predhodni zdravstveni pregled v skladu s predpisi o varnosti in zdravju pri delu. Bistveno določilo 28. člena za varovanje delavčeve oz. kandidatove zasebnosti pa je, da se preizkus znanja oziroma sposobnosti ali ugotovitev zdravstvene zmožnosti ne sme nanašati na okoliščine, ki niso neposredno povezane z delom, za katerega se sklepa pogodba o zaposlitvi.

Na drugi strani pa je kandidat in seveda kasneje tudi zaposleni delavec dolžan po 29. členu ZDR-1 predložiti delodajalcu dokazila o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dela in ga obvestiti o vseh dejstvih, ki jih pozna in so pomembna za delovno razmerje, in tudi drugih okoliščinah, ki jih pozna, in ga kakor koli onemogočajo ali bistveno omejujejo pri izvrševanju obveznosti iz pogodbe ali ki lahko ogrožajo življenje ali zdravje oseb, s katerimi pri izvrševanju svojih obveznosti prihaja v stik. Hkrati pa kandidat ni dolžan odgovarjati na vprašanja, ki niso neposredno povezana z delovnim razmerjem.

Koliko je uporaba drog neposredno povezana z delovnim razmerjem? Sklepamo lahko da – glede na to, da je uporaba drog glede na ustavo in dekriminalizacijo uporabe dovoljena – povezavo med uporabo drog in delovnim procesom smiselno opredeljuje prav izjava o oceni tveganja za posamezno delovno mesto in če ni večjih potencialnih nevarnosti pregled ni smiseln oz. predstavlja poseg v kandidatovo oz. delavčevo zasebnost. Podobno lahko sklepamo tudi iz odgovorov Ministrstva za delo družino in socialne zadeve, ki se dotikajo vprašanj o Zakonu o varstvu in zdravju pri delu (Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve 2016). V odgovoru na vprašanje, kako pravilno izpeljati postopek testiranja ob sumu uporabe drog na delovnem mestu že zaposlenega delavca, ministrstvo izpostavi, da določba 51. člena ZVZD-1 ni namenjena morebitnim disciplinskim postopkom in ukrepom zoper delavce, temveč zagotavljanju njihove varnosti in to predvsem na delovnih mestih, na katerih so nevarnosti za nezgode večje. Iz povedanega lahko sklepamo, da bi podobno smiselno lahko veljalo tudi za preventivni zdravstveni pregled pred prvo zaposlitvijo.

Tudi na Inšpektoratu Republike Slovenije za delo menijo podobno. V odgovoru na elektronsko sporočilo so zapisali: »Lahko rečemo, da sistemska opredelitev delodajalcu (do določene mere) dovoljuje, da potencialne kandidate za delo preveri v skladu s konkretnimi tveganji na delovnem mestu oz. v skladu s posebnimi zdravstvenimi zahtevami, ki jih opredeli v izjavi o varnosti z oceno tveganja (tudi test na prisotnost psihoaktivnih substanc)« (Inšpektorat RS za delo 2016).

Dodatno opredeljuje zdravstveni pregled pred prvo zaposlitvijo Pravilnik o preventivnih zdravstvenih pregledih delavcev (Pravilnik o preventivnih zdravstvenih pregledih delavcev 2016), ki določa vrste, obseg in vsebino preventivnih zdravstvenih pregledov delavcev (tudi kandidatov) ter načine in roke za njihovo opravljanje. Med preventivne zdravstvene preglede ta pravilnik prišteva predhodni preventivni zdravstveni pregled (opravi se pred prvo zaposlitvijo ali po prenehanju opravljanja določenega dela na določenem delovnem mestu za več kot 12 mesecev), usmerjeni obdobjni preventivni zdravstveni pregled in druge usmerjene preventivne zdravstvene preglede. 6. člen tega pravilnika posebej opredeljuje obseg

preventivnega zdravstvenega pregleda, ki poleg anamneze, kliničnega pregleda z osnovno biometrijo, osnovnih laboratorijskih preiskav krvi in urina, testiranja osnovnih vidnih funkcij in preiskavo sluha s šepetom, dovoljuje tudi druge usmerjene preglede in preiskave, ki so potrebne za ugotavljanje zdravstvenega stanja delovne zmožnosti glede na dejavnike tveganja pri delu (zahteve, obremenitve in škodljivosti pri delu).

Sklepamo lahko, da kolikor gre za neznatna tveganja za delovne nezgode oz. za varnost delavca ali tretjih oseb poseg v delavčevo zasebnost ni dopusten, in s tem v zvezi tudi njegova potencialna uporaba drog. Če pa obstajajo glede na izjavo o oceni tveganja večje oz. povečano tveganje za nezgode pri delu oz. za povzročitev nevarnosti tretjim osebam, pa lahko sklepamo, da se po načelu sorazmernosti presodi, koliko je takšen pregled upravičen glede na okoliščine vsakega posameznega primera.

Ker je kandidat za delo oz. delavec do delodajalca v izrazito podrejenem položaju, ta velikokrat privoli v dodatna testiranja in preglede, kot je na primer v sklopu preventivnega zdravniškega pregleda pred prvo zaposlitvijo pregled o prisotnosti psihoaktivnih substanc, čeprav delodajalec te pravice načeloma nima, sploh če gre za dela z neznatnim tveganjem. Tako se kandidat za delo, ki je uspešno prestal dolg proces izbire najprimernejšega kandidata delodajalca, takšnim zahtevam navadno ukloni. Kandidat za delo oz. tudi že zaposleni delavec pa mora pisno soglašati z opravljanjem tovrstnega testa. Informacijski pooblaščenec v mnenju izrecno izpostavi, da prisilna zdravstvena oskrba delavca v tem primeru ni možna. Dopustna je samo v izjemnih primerih, ki pa pri delavcu ne pridejo v poštev (Informacijski pooblaščenec 2015). Tako lahko delavec zavrne testiranje delodajalca na droge, vendar si s tem hkrati zapre vrata pri njem, saj verjetno takšnega delavca ne bo zaposlil.

Razlogi, zakaj delodajalci ne glede na spornost posega v kandidatovo zasebnost takšne preglede delavcem vsilijo, so različni. Ferme (Ferme 2016) navaja, da so delavci, ki uporabljajo psihoaktivne snovi, več časa v bolniškem staležu, večkrat poškodovani, manj produktivni in pri njihovem delu prihaja večkrat do napak in konfliktov. Kremžar Jovanovičeva (Jovanović 2016) upravičuje nujnost tovrstnih ukrepov. Povezuje jih s politiko do alkohola in drugih prepovedanih psihoaktivnih snovi, to pa zato, ker naj bi kazali na povezavo med zlorabo alkohola in drog ter absentizmom, nizko produktivnostjo, slabšimi delovnimi dosežki in nesrečami na delovnem mestu. Nenavadno je, da so med poglavitni razlogi, ki so objavljeni na spletni strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) vezani zlasti na maksimalizacijo profita delodajalca, torej ščitijo delodajalčev interes, veliko manj pa se nanašajo na zagotavljanje varnosti delavca, sodelavcev ali uporabnikov storitev.

Po podatkih MDDSZ so slovenski zaposleni v primerjavi z zaposlenimi v drugih državah članicah EU pogosteje izpostavljeni stresu, ki je povezan z delom. Posamezniki pa se različno odzivajo na iste izzive delovnega okolja in nekateri iščejo izhod iz stiske v alkoholu, drogah ali drugih prepovedanih substancah, čeprav stres še zdaleč ni edini razlog za njihovo uporabo. Za spremembo razmer je potrebno nameniti pozornost tako simptomatiki stresa kot tudi vzrokom zanj, ki jih predstavljajo slaba organizacija dela, slabo upravljanje in slabo vodenje (Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve 2016). Nerazumljivo je, da delodajalec, ki je na podlagi dolgega postopka iskanja primerne kandidata za delo (intervjuji, različni testi znanja, psihološki testi, itd.) že izbral ustreznega kandidata, tega zavrne zaradi njegovega privatnega življenjskega sloga, če v prostem času legalno uživa droge ali se samozdravi s konopljo.

7.5.2.2 Usmerjeni preventivni zdravniški pregled

Testiranja, ali je že zaposleni delavec pri delodajalcu pod vplivom alkohola, drog in drugih substanc na delovnem mestu, imajo pravno podlago v 51. členu ZVZD-1 (ZVZD-1, 51. člen). Delavec namreč po tem členu ne sme delati ali biti na delovnem mestu pod vplivom alkohola, drog in drugih prepovedanih substanc. Prav tako pa delavec ne sme biti pod vplivom zdravil, ki lahko vplivajo na psihofizične sposobnosti, na tistih delovnih mestih, na katerih je zaradi večje nevarnosti za nezgode pri delu tako določeno z izjavo o varnosti z oceno tveganja. Delodajalec ima pravico, da z internim aktom določa postopek in način preverjanja, ali je delavec pod takšnim vplivom. Zakon postopka ne določa, kot tudi ne direktnih sankcij. V praksi v internem pravilniku delodajalca navadno takšna kršitev pomeni hujšo kršitev pogodbene oz. druge obveznosti iz delovnega razmerja, kar povzroči izredno odpoved delovnega razmerja (Sodna praksa 2013).

Delodajalec lahko v skladu s sodno prakso in v odsotnosti izrecne zakonske podlage na usmerjeni preventivni zdravstveni pregled oz. na usmerjeni zdravstveni pregled o prisotnosti alkohola, drog in drugih prepovedanih psihoaktivnih substanc pošlje delavca v primeru, če je ta vnaprej seznanjen s postopkom in razlogi, ki so navedeni v internem pravilniku delodajalca. Delavec mora vedno v to pisno privoliti, saj prisilna zdravstvena oskrba ni možna (Informacijski pooblaščenec 2015). Delodajalec lahko delavca pošlje na usmerjeni zdravstveni pregled v primeru prisotnosti alkohola, drog in drugih prepovedanih psihoaktivnih substanc, če obstaja utemeljen sum, da je bil ta na delovnem mestu pod vplivom psihoaktivnih snovi, ki ga definira interni pravilnik delodajalca ali pa v primeru preventivnega usmerjenega

zdravstvenega pregleda, če gre za panogo, v kateri lahko nezgoda pri delu ogrozi varnost, zdravje ali življenje sodelavcev ali tretjih oseb, kar potrjuje tudi informacijski pooblaščenec: »da je testiranje pomembno in potrebno predvsem takrat, kadar bi delavec pod vplivom mamil ali alkohola lahko ogrozil varnost, zdravje ali življenje drugih sodelavcev« (Petkovič 2011). Sem sodijo vse panoge proizvodnje, farmacije, tovarnega prometa, potniškega prometa, ladjarstva, letalstva itd.

Delodajalec mora za zagotavljanje varnega delovnega procesa in varstva pri delu posameznika, ki je pod vplivom alkohola, drog ali drugih prepovednih substanc odstraniti z delovnega mesta oz. delovnega procesa. Prav tako mora z delovnega procesa oz. delovnega mesta odstraniti delavca, ki je pod vplivom psihoaktivnih zdravil, v primeru, da opravlja delo na delovnih mestih, ki so nezgodam bolj izpostavljeni. Razlog za odstranitev delavca, ki je pod vplivom alkohola, drog ali drugih psihoaktivnih snovi, je glede na sodno prakso predvsem v povečanem tveganju za varnost in zdravje delavca in tudi drugih delavcev v proizvodnji (tam kjer je tveganje za nezgode večje), prav tako pa je tveganje za nastanek materialne škode delodajalcu prevelik (Sodna praksa 2013).

7.5.2.3 Interni pravilnik delodajalca

51. člen ZVZD v tretji točki opredeljuje, da delodajalec ugotavlja, ali je delavec pod vplivom alkohola, drog in drugih prepovednih substanc po postopku in na način, ki je določen z internim aktom oz. pravilnikom delodajalca. Tako ima delodajalec proste roke, da opredeli postopek in način preverjanja pa tudi sankcije za morebitne prekrške. Pomembno je, da je interni pravilnik delodajalca natančno opredeljen, saj se le na ta način lahko zagotavljajo pravice delavca, varnost pri delu in pravice delodajalca. Pri sestavi internega akta je treba upoštevati zakonodajo s področja varovanja osebnih podatkov in zaščito osebnega dostojanstva delavca.

Pavlič svetuje, da se v pravilniku, širše kot zahteva zakon, določi konkreten postopek ukrepanja delodajalca v primeru, ko se pri delavcu ugotovi alkoholiziranost in prisotnost psihoaktivnih substanc. Zakon mu namreč nalaga, da mora delavca, ki je pod vplivom alkohola, drog in drugih substanc, odstraniti z dela. O obstoju pravilnika morajo biti seznanjeni vsi deležniki v delovnem procesu (tudi študentje, vajenci itd.), zato je smiselno v pravilnik vključiti tudi odgovorno osebo, ki skrbi za to (Pavlič 2012). V interni akt je potrebno zabeležiti, katera delovna mesta na podlagi izjave o varnosti z oceno tveganja in priporočili izvedenca medicine dela, se ne smejo opravljati v primeru uživanja psihoaktivnih

zdravil. Sestavni del internega pravilnika mora biti tudi utemeljen sum, ki velja kot razlog za izvajanje preizkusa, da bi se izognili morebitnemu šikaniranju in odločanju na pamet. Priporočljivo je, da se pripravi obrazec, ki se v primeru suma izpolni in posreduje odgovorni osebi, prav tako pa je priporočljivo navesti sankcije, če sodelavec očitnih znakov zlorabe psihoaktivnih substanc (PAS) ni podal do odgovorne osebe. Pomembno je, da se ob vsaki delavčevi nezgodi ali primeru nevarnega dogodka opravi test alkoholiziranosti oz. test o prisotnosti PAS, čeprav je to v praksi težko izvedljivo in povezano še z dodatnimi stroški (Savski 2014).

V primeru uporabe PAS, ko se test izvede v prostorih delodajalca, je treba določiti, kje se test izvede (npr. pisarna nadrejene osebe), saj je potrebno zagotoviti diskretnost ter varovanje osebnosti in dostojanstva delavca. Če ne gre za testiranje uporabe alkohola in je test opravljen pri delodajalcu, je lahko samo podlaga za usmeritveni zdravstveni pregled, ki na podlagi testa telesnih tekočin (kri ali urin) potrdi ali ovrže utemeljeni sum. Jasno je potrebno definirati način, kako se testni postopek opravi, kdo bo za delodajalca preizkus izvedel, saj more biti za to ustrezno strokovno usposobljen. Test lahko opravi varnostna služba, izvajalec medicine dela, strokovni delavec za varnost pri delu, kakor tudi detektiv (Savski 2014). V primeru, da teste izvaja delodajalec sam, je potrebno poskrbeti za vso dokumentacijo merilnih naprav in njihovo ustreznost. V primeru da teste izvaja pooblaščen izvedenec medicine dela, je z jim potrebno skleniti pogodbeno razmerje (Pavlič 2012).

Delavec mora vedno pisno soglašati z izvedbo testa, komisijo pa naj po nasvetu Pavliča sestavlja poleg pooblaščenega izvajalca, ki ga določi delodajalec, še nadrejeni oz. njegov namestnik ter izvedenec medicine dela, saj laično postopanje v primeru testa na PAS ne zadostuje. V primeru, da delavec test pri delodajalcu zavrne, se naj prav tako za takšno dejanje opredeli nadaljnji postopek. Delavec lahko zahteva, da se mu preizkus opravi izključno z odvzemom krvi, urina, sline in z ustrezno analizo v referenčni ustanovi. Pomembno je, da se tudi to možnost zapiše in postopek predvidi v internem aktu. Delavcu se ponudi alternativni preizkus v referenčni ustanovi (npr. Inštitut za sodno medicino), kamor se ga napoti (za to poskrbi delodajalec). V primeru, da zavrne pregled, pa delavca lahko doletijo sankcije (Pavlič 2012).

Pavlič svetuje, da naj izvedenec medicine dela pripravi tudi obrazec za zapisnik o prepoznavi znakov uporabe PAS, ki se priloži zapisniku. Kot primere znakov navaja agresivnost, motnje v koordinaciji gibov, zmanjšano kritičnost, opotekajočo se hojo, zmeden govor, znake slabše pozornosti, nenavadno obnašanje, upočasnenost, zaspanost, apatijo, nejasne odgovore, zmedenost, slabo časovno in krajevno orientiranost, opotekajočo se in majavo hojo, bebljajoči

govor, široke ali ozke rdeče zenice, morebitne vidne vbodne rane, nelogičen potek določenih dogodkov, nezmožnost opravljanja dela na svojem delovnem mestu itd. Seveda je na delovnih mestih, na katerih so delavci že tako izpostavljeni škodljivim vplivom delovnega okolja (hlapov, barve, lahki, topila, plini, itd.), takšen sum težje izpostaviti oz. določiti. V interni akt je potrebno zabeležiti, kdaj se šteje, da je delavec pod vplivom PAS in zaradi tega ni zmožen varno opravljati dela (pozitiven test ali prepoznavna znakov, ki pa ne zadošča za izrek sankcij). Po opravljenem testu (če delodajalec opravi presejalni test na PAS sam) je potrebno napisati zapisnik, ki ga sestavi neposredni vodja delavca. Ta naj vsebuje vse ključne podatke:

- kdo odreja preizkus;
- osebne podatke delavca, podatke o njegovem delovnem mestu in organizacijski enoti;
- datum, točen čas in kraj opravljanja preizkusa;
- navedbo, da je prisotnost PAS ugotovljena na podlagi določb internega akta;
- navedbo, kdo je preizkus opravil;
- navedbo, da je bil preizkus opravljen z veljavno kalibriranim merilnikom in v skladu z navodili proizvajalca ali z odvzemom telesnih tekočin oziroma drugo referenčno metodo;
- rezultat preizkusa;
- pisno oceno zunanjih znakov delavca;
- čas in kraj sestave zapisnika;
- morebitne pripombe delavca ali članov komisije;
- izjavo in podpis priče;
- pisno potrditev delavca, da se strinja z rezultati preizkusa oziroma, da se z njimi ne strinja, razloge za nestrinjanje ali morebitne razloge za odklonitev preizkusa in podpis delavca;
- podpise članov komisije, podpis neposrednega vodje, ki je odredil preizkus in sestavil zapisnik, in zdravnika oziroma izvajalca medicine dela (Pavlič 2012).

Zapisnik testa se pripravi v dveh izvodih, saj prejeme enega delavec, drugi pa se vloži v njegovo kadrovsko mapo oz. spis. Zaradi zagotavljanja zasebnosti delavca ima dostop do zapisnika lahko samo delavec sam, predstavnik sindikata delavca, pooblaščen oseba (izvajalec preizkusa), izvajalec medicine dela, strokovni delavec za varnost pri delu, neposredni vodja delavca in organi, ki odločajo o morebitni delavčevi odgovornosti (Pavlič 2012).

Ključni del internega pravilnika je definicija, kdaj se šteje, da je delavec pod vplivom PAS in zaradi tega nesposoben za delo. Pavlič navede:

- ko je pozitiven presejalni test in potrditveni test referenčne ustanove (medicine dela, Inštituta za sodno medicino itd.);
- ko delavec odkloni testiranje pri delodajalcu in tudi v drugi referenčni ustanovi, hkrati pa komisija iz drugih znakov oceni, da je pod vplivom PAS.

V del internega akta sodi tudi postopek varne odstranitve pozitivnega delavca z območja dela oz. delovnega mesta zaradi zagotavljanja njegove varnosti in varnosti drugih (tudi prevoz delavca domov itd.). Sestavni del internega akta delodajalca morajo biti tudi določbe disciplinske in odškodninske odgovornosti ter ukrepov v primeru alkoholiziranosti oziroma dela pod vplivom drog in drugih psihoaktivnih snovi. Pavlič prelaga, da se zaradi finančnega bremena jasno opredeli tudi, kdo poravna stroške postopka oz. pregleda (če je delavec pozitiven, navadno stroške pregleda poravna sam).

Delodajalec je po zakonu svoboden pri pripravi internega pravilnika o načinu in postopku preverjanja stanja delavca o uporabi alkohola, drog in drugih prepovednih psihoaktivnih substanc, kar je lahko v primeru slabega pravilnika podlaga za šikaniranje, očitke diskriminacije in mobinga, prav tako pa lahko povzroči dvom o strokovnosti in zakonitosti postopkov (Savski 2014). Pavlič meni, da delodajalci že sedaj vidijo v določbah internih aktov predvsem vzvode za lažjo odpoved delovnega razmerja delavcem (Pavlič 2012) in manj skrb za varnost pri delu. Problem pa ne predstavlja samo interni pravilnik delodajalca, ampak tudi način testiranja v primeru konoplje. Ta, natančneje njena psihoaktivna substanca THC, se namreč v telesu v oblikah presnovkov obdrži v različnih telesnih tekočinah različno dolgo. Tako je v primeru testiranja zelo pomembno, kak test in s pomočjo kakšne telesne tekočine oz. telesnega vzorca se izvede. Od njega je namreč odvisno, ali je delavec na delovnem mestu pod vplivom konoplje in lahko zaradi tega pričakuje sankcije ali pa gre samo za dokaz, da je konopljo uporabljal v svojem prostem času.

7.5.2.4 Metode testiranja uporabe konoplje na delovnem mestu

Akutni psihoaktivni učinki konoplje v primeru kajenja oz. inhalacije nastanejo takoj, ko je bila uporabljena, v primeru oralnega uživanja s hrano pa do eno uro po zaužitju. Se pa vpliv konoplje na posameznika močno razlikuje od osebe do osebe in celo od situacije do situacije, v kateri se je oseba znašla. Kakšen je torej vpliv konoplje na posameznika težko objektivno opredelimo zaradi več med seboj odvisnih dejavnikov. Konoplja lahko lajša bolečino, slabost, nespečnost in nagnjenost h krčem, na drugi strani pa lahko povzroči ugodje, evforijo,

sproščenost in tudi hkrati strah, trpljenje in depresijo (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002).

Stopnja THC-ja (aktivni psihoaktivni kanabinoid) v krvi je odvisna od količine oz. moči konoplje in ključnega parametra, to je časa, ki poteče od zaužitja. Akutni psihoaktivni učinek v primeru kajenja oz. inhalacije, ki je posledica THC-ja, naj bi trajal 2–3 ure (Senate Special Committee on Illegal Drugs 2002). Neaktivni metabolit THC-COOH (nima psihoaktivnega učinka) se v telesu zadrži dalj časa, pri rednih uporabnikih v urinu tudi do 27 dni. Zato je zelo pomembno, kako se izvede usmerjeni zdravniški pregled oz. test o prisotnosti prepovedanih drog in drugih prepovednih psihoaktivnih substanc. Ključno je, kaj je delodajalec zapisal v interni pravilnik: kdaj je test na droge pozitiven, ali je to v primeru akutnega učinka konoplje (prisotnost aktivnega THC v krvi) ali pa že ob prisotnosti neaktivnega metabolita THC-COOH v urinu, ki kaže le na to, da je bila v preteklosti uporabljena droga.

Toksikološki laboratorij Inštituta za sodno medicino (le eden izmed izvajalcev testov) izvaja usmerjene zdravniške preglede oz. teste o prisotnosti prepovedanih drog in drugih prepovednih psihoaktivnih substanc na podlagi delodajalčevega naročila. V odgovoru na elektronsko sporočilo so z inštituta sporočili, da delodajalec sam odloči, kakšno vrsto testa naj izvede laboratorij, saj pri njih izvajajo vse vrste testov: od kromatografske preiskave urina, ki omogočajo zanesljivo identifikacijo prisotnih drog ali metabolitov, do direktne analize vzorcev krvi. V primeru preiskave krvi v rezultatu neaktivnega metabolita niti ne podajajo (Inštitut za sodno medicino 2016).

MDDSZ navaja kot razloge za testiranje o prisotnosti prepovednih psihoaktivnih substanc (PAS), da psihični in telesni znaki niso zadosten razlog za uporabo PAS zaradi individualnih razlik, različnih odmerkov, tolerance posameznika in drugih atipičnih znakov (Šinko 2016). Prav tako MDDSZ kot razlog testiranja navede, da je delavec zanikal uporabo PAS in potrebnost rezultatov v nadaljnjem pravnem postopku. Med razloge MDDSZ prišteva tudi določitev specifične PAS, kar pa je po mnenju informacijskega pooblaščenca sporno, saj tega podatka delodajalec ne potrebuje, ampak samo podatek, ali je delavec delazmožen ali ne.

Na rezultate testiranja PAS vplivajo lastnosti psihoaktivne snovi, način zaužitja in pogostost uporabe PAS, ter morebitno medsebojno reagiranje različnih PAS. Nadalje vpliva na rezultat testa telesno stanje osebe, njene presnovne lastnosti, vrsta telesne tekočine oz. odvzetega biološkega materiala in njen PH, morebiten vpliv zdravil, ki jih oseba redno prejema, pa tudi čas odvzema vzorca in končno lastnosti različnih testov (Šinko 2016). Testi se med seboj razlikujejo predvsem glede na odvzeti biološki material oz. telesno tekočino in glede na to, katero vrsto PAS želimo dokazovati. Ker gre pri testih za poseg v telo in zasebnost, mora za

testiranje obstajati ustrezna pravna podlaga. Delavec mora vedno pisno soglašati z njim, saj prisilna zdravstvena oskrba ni možna.

Izbira biološkega materiala za testiranje je odvisna predvsem od vrste testa, ki ga želimo oz. je na voljo, snovi, ki jo želimo dokazati, usposobljenosti izvajalca testa (odvzem krvi) in pa stanja osebe (npr. zmožnost oddati vzorec urina ali ne). Odvzeti biološki material je lahko izdihan zrak (samo v primeru alkohola), slina, kri, urin, znoj in lasje. Za dokazovanje akutnega vpliva v primeru konoplje sta primerni samo slina in kri, za dokazovanje daljšega časovnega obdobja od zaužitja pa se lahko uporabi urin, znoj in lasje, vendar z njimi ni moč dokazati dela pod vplivom PAS (Šinko 2016). Različni biološki materiali imajo za dokazovanje prisotnosti PAS svoje prednosti in slabosti (glej Tabelo 5.1).

Tabela 7.2: Vrste bioloških materialov in njihove prednosti in slabosti.

VRSTA MATERIALA	PREDNOSTI	SLABOSTI
Urin	-NEINVAZIVEN ODVZEM -LAHKO DOSTOPEN IN V ZADOSTNIH KOLIČINAH -VISOKE KONCENTRACIJE PSIHOAKTIVNIH SNOVI -DOLGI DETEKCIJSKI ČASI -TESTI POCENI IN DOSTOPNI	-MOŽNOST MANIPULIRANJA Z VZORCEM -TEŽAVNO NADZIRANJE ODVZEMA (INTIMNOST) -FIZIOLOŠKE ALI PSIHOLOŠKE OVIRE (NEZMOŽNOST URINIRANJA) -NATANČNOST ODVISNA OD VRSTE TESTA
Slina	-NEINVAZIVEN ODVZEM -MANJ MOŽNOSTI MANIPULIRANJA -HITRA DETEKCIJA PSIHOAKTIVNE SNOVI	-MALO VZORCA -TESTI SO SLABŠI -TESTE JE TEŽKO POTRDITI
Kri, serum, plazma	-PRIMERNO ZA SODNE IN PROMETNE POSTOPKE -UGOTAVLJANJE AKUTNEGA VPLIVA PSIHOAKTIVNE SNOVI	-INVAZIVNA METODA ODVZEMA -VIŠJI STROŠKI -POTREBEN KLINIČNI LABORTORIJ
Lasje	-LE V SODNIH POSTOPKIH	
Izdihan zrak	-PRIMERNO ZA MERJENJE ALKOHOLA	KRATEK DETEKCIJSKI ČAS

Vir: Šinko (2016).

Obstajata dve vrsti testov: tako imenovani hitri testi, ki jih lahko izvede delodajalec sam oz. za to posebej usposobljena oseba delodajalca, in pa testi, ki jih opravi klinični laboratorij. Za dokazovanje prisotnosti konoplje oz. THC se lahko uporabljata obe vrsti. Hitri test je priročen

in enostaven za uporabo, saj je rezultat na voljo v nekaj minutah. Ta je namenjen začetnemu oz. presejalnemu testiranju in je samo potrditev suma uporabe, saj je ob morebitnem dvomu o rezultatu – bodisi zaradi vpliva hrane, zdravil, ali zanikanja delavca o uporabi PAS – lahko le podlaga za napotitev na usmerjeni zdravstveni pregled v klinični laboratorij. Pri hitrih testih je standardno določena mejna vrednost, ki predstavlja koncentracijo PAS v biološkem vzorcu, ki je potrebna, da je test pozitiven (Šinko 2016).

Šinko navaja dve pomembni lastnosti hitrih testov: specifičnost in občutljivost. Specifičnost je sposobnost testa, da med seboj razločuje različne PAS in omogoča na ta način čim manj lažno pozitivnih rezultatov. Lažno pozitiven rezultat pomeni, da test zazna prisotnost PAS v vzorcu, čeprav je ni v njem. V največ primerih je razlog v navzkrižnih reakcijah s kemično podobnimi snovmi v vzorcu. V primeru konoplje so snovi, ki lahko povzročijo navzkrižne reakcije hrana iz jedilne (industrijske) konoplje, različni analgetiki (ibuprofen, naproksin) in zdravila za HIV (efavirenz). Občutljivost testa je sposobnost, da zazna snov, ko je ta v vzorcu in s tem omogoča čim manj lažnih negativnih rezultatov. Lažno negativen rezultat pomeni, da test ne zazna prisotnosti PAS v vzorcu, čeprav je ta prisotna v zadostni koncentraciji. Možni vzroki za lažni negativen rezultat so lahko napačna izvedba testa, njegova slaba kvaliteta in pa manipulacija vzorca (dodajanje različnih snovi v vzorec). Vsak test, ki je na voljo na trgu in ga lahko delodajalec kupi, mora biti ustrezno opremljen s podatki o njegovih lastnostih. Med hitrimi testi prevladujeta predvsem hitri urinski test in pa hitri test na droge v slini (Šinko 2016). Manj se uporablja test, ki preverja prisotnost PAS v znoju, zato si bomo podrobneje pogledali hitra testa, ki se izvajata na vzorcih urina in sline.

7.5.2.4.1 Hitri urinski test

Hitri urinski test je lahko v obliki testne ploščice za kapljanje vzorca urina, testne panele za namakanje v vzorec urina, testnega traka ali pa testnega lončka z reagenčnim trakom. Zelo pomemben je pravilen postopek za njegovo izvedbo, saj je od tega odvisen njegov končni rezultat. Za pravilen postopek je pomembnih več faktorjev: od temperature, nanašanja vzorca, shranjevanja, usedline in vse do pravilnega odvzema urina (prostor, nadzor, količina), ustreznega ravnanja z vzorcem (zaščita) in seveda pravilne interpretacije (Šinko 2016). Pozitivni hitri urinski test nam pove, da je v vzorcu prisotna ustrezna (glede na lastnost testa) koncentracija PAS, nikakor pa ne pomeni akutnega stanja biti pod vplivom PAS. Opozoriti je pomembno na razliko med detekcijskim časom in trajanjem delovanja PAS, zato je bolj smiselno izvajanje testiranja v zdravstvenih ambulantah, v katerih je usmerjen zdravstven

pregled sestavljen iz pogovora, pregleda in zanesljivega testa na PAS, ki zagotavlja tudi pravilno interpretacijo. V primeru uživanja konoplje bo hitri urinski test pokazal različne rezultate glede na pogostost njenega uživanja. Po podatkih, objavljenih na spletni strani MDDSZ, bo v primeru enkratnega uživanja test pozitiven še tri dni po zaužitju. V primeru občasne uporabe nekajkrat tedensko bo test pozitiven pet do sedem dni od zadnjega zaužitja. Ko gre za redno dnevno uporabo, bo hitri urinski test pozitiven med desetimi in petnajstimi dnevi. Če pa gre za dolgotrajno intenzivno uporabo, bo hitri urinski test pozitiven do trideset dni in več. Ključna pomanjkljivost oz. omejitev urinskega testa je v tem, da pozitiven rezultat ne pove nič o stopnji akutnega vpliva psihoaktivne snovi, hkrati pa rezultat kaže le kvalitativno oceno prisotnosti psihoaktivne snovi in ne njene koncentracije. Pri hitrem urinskem testu je potrebno upoštevati tudi to, da so lahko rezultati napačni zaradi primesi v urinu in tudi morebitne navzkrižne reakcije.

7.5.2.4.2 Hitri test o drogi v slini

Testi o drogi v slini so enako kot hitri urinski testi le presejalni testi, in jih je potrebno potrditi v kliničnem laboratoriju. Ko so se v zadnjem času znižale cene teh testov, so ti postali dostopni tudi delodajalcem. Ključna prednost pred urinskim testom je enostaven odvzem vzorca biološkega materiala, s tem pa se tudi manj posega v intimo testiranca. Pri testu, ki se opravi na vzorcu sline, se meri akutni učinek PAS, saj se z njim dokazujejo osnovne učinkovine in ne presnovki oz. metaboliti kot v primeru urinskih testov. S tem se zmanjšajo tudi navzkrižne reakcije. Pomanjkljivost testa na osnovi vzorca sline je predvsem v majhni količini vzorca, saj v primeru uporabe konoplje ta povzroči manjše izločanje sline. Kot pomanjkljivost se šteje tudi kratek detekcijski čas in prisotnost nižje koncentracije psihoaktivne snovi kot v urinu. Pozitiven rezultat vzorca pomeni, da je oseba uživala PAS, ne pove pa nič o stopnji njegovega vpliva. Negativen rezultat pomeni, da oseba ni uživala PAS oz. da je koncentracija v vzorcu manjša od mejne vrednosti detekcije testa. Rezultat je lahko negativen tudi v primeru, da je od časa užitja PAS in testiranja preteklo preveč časa.

7.5.2.5 Vprašanje smiselnosti testiranj za konopljo na delovnem mestu

Testiranja o prisotnost alkohola, drog in drugih prepovedanih psihoaktivnih substanc imajo pravno podlago v ZDR-1 in ZVZD-1. Ključni dokument, ki opredeljuje postopek in kriterije, kdaj je nekdo pozitiven, pa je interni pravilnik delodajalca, ki odraža njegov odnos do varovanja delavčeve zasebnosti in tudi njegovo skrb za varnost pri delu. Ker živimo v dobi, ko je maksimalizacija profita glavna kapitalistična družbena vrednota, se to odraža tudi v zakonih, ki dopuščajo poseganje v delavčevo zasebnost. Dober primer tega je preventivni zdravstveni pregled pred prvo zaposlitvijo, na katerem se vse pogosteje dogaja, da delodajalci posegajo v zasebnost kandidata za delo, ki je v izrazito podrejenem položaju. Skrajno vprašljivo je, ali obstaja pravna podlaga za takšen poseg v kandidatovo ali delavčevo zasebnost, še posebej, ko gre za delovna mesta, ki predstavljajo neznatno tveganje za delovne nezgode. Savski navaja primer »dobre« prakse iz tujine, kjer se za nekatera bolj nevarna delovna mesta ter za vodilna in vodstvena uporablja celo preverjanje o prisotnosti drog v lasih. Z analizo biološkega materiala iz las se ugotavlja zloraba alkohola in drog v daljšem obdobju, celo do 12 mesecev. Delodajalci to upravičujejo z večjo odgovornostjo teh delavcev ter z večjim vlaganjem vanje (Savski 2014). Ni jasno, zakaj bi lahko bilo uživanje drog – natančneje konoplje – v preteklem letu relevantno za vlaganje delodajalca v svoje zaposlene. Mogoči razlogi, glede na daljše časovno obdobje rezultata testa, v katerem akutni psihoaktivni učinek nikakor ne more biti faktor, so lahko predsodki delodajalcev in nepoznavanje konoplje.

Na prej omenjeno problematiko je ključen delodajalčev pogled. Pavlič pravilno izpostavi glavni problem delodajalcev: kaj pomeni biti na delovnem mestu pod vplivom alkohola, drog ali drugih prepovedanih substanc. Primer alkohola delodajalci različno interpretirajo, kaj to pomeni v praksi in vsi delodajalci ne enačijo in ne razumejo, kot da delavec v krvi oziroma izdihanem zraku ne sme imeti niti sledu alkohola ali druge psihoaktivne snovi. Nekateri razumejo, da predpis dovoljuje določeno koncentracijo, vendar le do tiste mere, ko ta še ne vpliva na delavca in njegovo delo. Pavlič navede možnost toleriranja alkohola v primeru, ko je kdo zaužil rumove bombone ali kozarca vina in penine pri kosilu, pri tem pa se upravičeno vpraša, ali se pričakuje, da se bo za takega delavca odredil preizkus. (Pavlič 2012).

Podobno se lahko vprašamo o konoplji, pri kateri še bolj izstopa način testiranja, ki samo v primeru testa v slini ali testa krvi lahko pokaže dejanski akutni psihoaktivni vpliv konoplje, ki lahko kaže na skrb delodajalca po zagotavljanju varnosti in zdravja pri delu. Prav zaradi tega je odnos oz. strpnost delodajalca do uporabnikov konoplje ključna kategorija. Seveda je

upravičena skrb za varnost in zdravje pri delu, zato so testi na droge v primeru panog, pri katerih je riziko večji še toliko bolj pomembni. Žal pa se v Sloveniji sploh ne beleži, koliko nezgod pri delu je pogojenih z uživanjem konoplje (tudi alkohola ali PAS) (Pavlič 2012), kar bi bil opravičljivi razlog pri poseganju v delavčevo zasebnost zaradi zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu. Testi na droge naj bi se izvajali v primeru, ko obstaja utemeljen delodajalčev sum, vendar pa si lahko na žalost delodajalec, ki ima odklonilen odnos do konoplje, sum tudi izmisli ali ga potvori. Pravno podlago za to si lahko vstavi sam v svoj interni pravilnik, ki mu potem omogoča, da lahko delavca, ki je uporabnik konoplje v svojem prostem času ali pa se z njo samozdravi tudi legalno izredno odpusti.

Obstoječa sodna praksa na področju delovnega prava in uporabe drog je zanemarljiva in izhaja iz časa pred spremembo Uredbe o razvrstitvi prepovednih drog. Razlog za to lahko iščemo v izrazito podrejenem položaju delavca proti delodajalcu, zaradi česar ni omogočeno večje število sodnih sporov (ali pa preprosto niso objavljeni). To je potrdil tudi odgovor Inšpektorata Republike Slovenije za delo, saj do danes še niso obravnavali predmetne zadeve, ko je bilo delavcu prekinjeno delovno razmerje na podlagi opravljenega testa (Inšpektorat Republike Slovenije za delo. Ljubljana 2016). Sodna praksa, ki je dostopna, pa kaže nato, da je lahko že posredni dokaz o uporabi konoplje v preteklosti zadosten razlog za izredno odpoved dela (Sodna praksa 2013). Sodišče navaja:

Določbe 20. a člena Pravilnika o delovnih razmerjih ni mogoče razumeti tako, da je vpliv psihoaktivnih substanc dokazan le, če je test opravljen po prihodu na delo oziroma med delovnim časom. Iz nje izhaja le, da se prisotnost psihoaktivnih substanc ugotavlja s testom. Zdravniško spričevalo z dne 20. 1. 2011 potrjuje, da so bile v tožnikovem urinu tega dne prisotne psihoaktivne substance, in sicer kokain (CCOC) in marihuana (THC) (Sodna praksa 2013).

V obravnavanem primeru je delavec zaradi spleta okoliščin nadaljeval z delom pri delodajalcu, čeprav je bil pod vplivom droge, tudi konoplje. A sodišča ne zanima, ali je delavec, ki je bil pod vplivom, opravil svoje delo brez napake ali ne. Sodišče zavzame stališče, »da ni bistveno, ali je tožnik 20. 1. 2011 delo opravljal brez napak. Delodajalec ima pravico ukrepati že, če obstaja potencialna nevarnost za zdravje in življenje. Znano je, kot ugotavlja že sodišče prve stopnje, da psihoaktivne substance zmanjšujejo psihofizično sposobnost (Sodna praksa 2013).«

A sodna praksa se tudi ob enakih zakonih spreminja, saj odraža stanje in duha družbe in čeprav z zamikom, upošteva tudi nova znanstvena spoznanja. To nam je jasno pokazal primer gojenja konoplje Janka Pirca. Pred tem primerom je bilo vsako gojenje konoplje tretirano kot proizvodnja prepovedane droge, s tem primerom in ob enaki zakonodaji, pa je sodišče sprejelo drugačen sklep. Podobno lahko sledi tudi v primeru obravnave delavca uporabnika konoplje, pa naj bo to tako imenovana rekreativna uporaba ali pa medicinska oz. zdravstvena. Pri konoplji, ki ima tudi vrsto zdravilnih učinkov, ki se v zadnjem času vse bolj raziskujejo in zdravila uporabljajo tudi legalno v Sloveniji, pa se moramo vprašati tudi, kaj storiti z delavci, ki delajo na delovnih mestih, na katerih je večja nevarnost za nezgode pri delu in jim v primeru, da se zdravijo s psihoaktivnim zdravilom pripada začasna prerazporeditev na drugo primerno delovno mesto. Pavlič izpostavi problem, kdo odloča o prerazporejanju delavcev, ki se zdravijo s psihoaktivnimi zdravili in koliko je to sploh izvedljivo v praksi (Pavlič 2012). Pri bolnikih pa ne moremo mimo rakavih in drugih bolnikov. Po neuradnih podatkih v medijih se ocenjuje, da se vsak drugi zdravi tudi s prepovedanim ekstraktom konoplje s črnega trga (Maselj 2014). Ali se naj tak bolnik, ki je tako že v navzkrižju z zakonom, poda še v spopad z delodajalcem? Kaj bo o bolezni in načinu zdravljenja menil delodajalec? Ali bo pozitiven test na droge samo še dodaten razlog, da se lahko bolnika izredno odpusti glede na določila internega pravilnika delodajalca?

Zaradi neobstoječe oz. zanemarljive sodne prakse ostane več vprašanj odprtih kot odgovorjenih. Z vedno večjim številom pobud za legalizacijo konoplje, ki jih posredujejo nevladne organizacije in tudi stranke, ki so v vladi, pa se moramo vprašati, kaj bo to pomenilo za delavce, ki bodo konopljo v prihodnje lahko tudi legalno uporabljali.

7.5.3 Predlogi za delovnopravno ureditev ob legalizaciji konoplje

V zadnjem času je pobud za legalizacijo konoplje vedno več. Pri vseh objavljenih predlogih za legalizacijo se noben predlog ni posebej dotaknil problematike testiranja na droge pri delodajalcih. Ne glede na to, ali bo prišlo do legalizacije ali ne, bi bile spremembe smiselne že sedaj. Z legalizacijo konoplje bo to vprašanje samo še bolj izpostavljeno. Zato je smiselno o tem razmisliti že prej.

Konoplja je še vedno zelo stigmatizirana, zato je težko pričakovati, da bi se z morebitno legalizacijo odnos delodajalcev do njenih uporabnikov spremenil čez noč. Zato se lahko pričakuje, da bo podobno kot v določenih državah, kot je Zvezna država Kolorado v Ameriki, kjer je konoplja že legalizirana, v začetku vseeno velik problem testiranje na droge na

delovnem mestu. Podjetja se v Koloradu odločajo med dvema ekstremoma. Na eni strani so tista, ki poznajo ničelno stopnjo tolerance in na ta način odbijajo uporabnike konoplje, in na drugi strani takšna, ki so omilila korporativno politiko do konoplje, saj se zavedajo, da ne želijo izgubiti visoko kvalificirane delovne sile. V Koloradu je vsako peto podjetje z legalizacijo zaostrilo posledice pozitivnega testa na droge na delovnem mestu. Ne glede na že obstoječo legalizacijo imajo veliko težav prav s testiranjem, ki meri samo, ali je nekdo konopljo uporabljal v preteklosti in ne dejanskega akutnega učinka konoplje. Če so podjetja bila zaradi legalizacije konoplje zaskrbljena, kako bo to vplivalo na njihove zaposlene, jih sedaj skrbi, da ne bodo izgubila dobrih in kvalificiranih delavcev, ki v svojem prostem času in ob vikendih kadijo konopljo (The Guardian 2015).

V izogib takšnim težavam, je potrebno ob legalizaciji konoplje v Sloveniji jasno definirati tudi delovnopravne posledice za delavca uporabnika konoplje. Kako se bo to področje uredilo, bo odvisno od družbenega konsenza in seveda od pogajalskih moči deležnikov: tako delavcev kot tudi delodajalcev. Glede na trenutno zakonodajo, ki pušča proste roke delodajalcem pri izdelavi internega pravilnika in posledic njegovih kršitev, lahko pričakujemo, da bodo delavci pri uveljavljanju lastnih pravic še naprej v izrazito podrejenem položaju. Glede na izkušnje iz Kolorada, kjer se delodajalci že zavedajo, da je potrebno zadržati kvalificiran in dober kader ne glede na uporabo konoplje v privatnem življenju, bi bilo smiselno takšno pravico tudi z zakonom zagotoviti slovenskim delavcem.

Smiselno je, da je vedno prepovedano biti na delovnem mestu pod vplivom konoplje, kjer obstajajo glede na izjavo o oceni tveganja večja oz. povečano tveganje za nezgode pri delu oz. za povzročitev nevarnosti tretjim osebam.

V izhodišču bi bilo potrebno jasno opredeliti, da uporaba konoplje v zasebnem življenju za delavca ne sme imeti delovnopravnih posledic. To bi imelo več posledic. Prva posledica bi bila, da bi odpadli vsi morebitni testi na konopljo ob preventivnem zdravniškem pregledu pred prvo zaposlitvijo, saj se pri takšnih testih preverja samo, ali je nekdo uporabnik konoplje in ne dejanskega akutnega vpliva, ki ima vpliv na psihomotorične sposobnosti posameznika. Druga posledica bi bil spremenjen način testiranja, ki bi moral jasno opredeliti akutni vpliv konoplje na posameznika in pa strokoven pregled posebej zato usposobljenega strokovnjaka. V primeru testov bi bilo smiselno uporabiti samo takšne teste, ki lahko zaznajo akutni vpliv konoplje. Primerna testa bi bila krvni test in test slin, ki bi morala zaznati prisotnost aktivnega THC in ne njegovih presnovkov oz. metabolitov, ki ne odražajo akutnega vpliva konoplje. Jasno bi bilo potrebno definirati, da je pod vplivom konoplje na delovnem mestu samo tisti, ki ima v krvi ali slini aktivni THC. Glede na to, da se aktivni THC v krvi zadrži do

nekaj ur, bi bilo potrebno temu prilagoditi tudi način testiranja. V primeru strokovnega pregleda usposobljenega strokovnjaka, bi morali jasno definirati postopek prepoznavne znakov, kdaj je nekdo pod vplivom konoplje. Podlaga za takšen strokoven pregled bi bil postopek, ki ga je razvil losangeleški policijski oddelek in se uporablja v več državah za prepoznavo, ali kdo vozi pod vplivom konoplje ali drugih drog.

Pomembno bi bilo tudi jasno definirati, da se delavca lahko testira samo v primeru utemeljenega suma.

Kakšen način legalizacije konoplje bo ubrala Slovenija bomo še videli, potrebno pa bo že v pripravi zakonodaje zakonodajalca opozoriti, da se jasno definirajo tudi delovnopravne posledice za delavca – uporabnika konoplje.

8 SKLEP

Ugotovimo lahko, da so droge del vsake kulture in družbe, toda posameznik nima pravice sam izbirati o uporabi določene droge, saj to pravico družba z zakonodajo omejuje. Vprašanje uporabe drog, in s tem tudi konoplje, je neločljivo povezano z osebnimi svoboščinami posameznika na eni strani in potencialno družbeno škodo zlorabe droge na drugi. Pričakovali bi, da so droge postale prepovedane zaradi škodljivih zdravstvenih ali drugih učinkov na človeka in družbo, toda zgodovinski pregled prepovedi konoplje in drog na splošno razkriva kot poglavitna razloga predvsem ekonomski interes posameznikov ter rasistične in diskriminacijske politike, ki so uporabnika konoplje prikazale kot vseživljenjskega odvisnika, nemoralneža in nevarnega posameznika, ki ga je v norost pognala odvisnost (Inciardi 1999). Posledici zgrešene prohibicije konoplje sta predvsem stigmatizacija in kazenska ali prekrškovna odgovornost uporabnikov.

Glede na veljavno uredbo o razvrstitvi prepovednih drog, v kateri je konoplja v prvi skupini prepovedanih drog, uradna zdravila iz konoplje pa v drugi skupini, še vedno odraža prvotne vzroke, zakaj je do prohibicije prišlo. Takšna razvrstitev namreč omogoča farmacevtskim podjetjem kovanje dobička z zdravili iz konoplje, po drugi strani pa daje pravno podlago za sankcije za uporabnike oz. domače proizvajalce konoplje.

Kot smo ugotovili s pregledom slovenske zakonodaje, tako kazenskega zakonika kot tudi zakona o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami, lahko delavca zaradi gojenja ali uporabe konoplje doletijo sankcije, ki so odvisne od okoliščin vsakega primera posebej. Kot problematična se je glede na statistične podatke v murskosoboški policijski upravi izkazala diskrecijska pravica sodnika, ki glede na okoliščine odloča, ali bo posedovanje konoplje prekršek ali kaznivo dejanje (ONEJ - Društvo prekmurske pobude 2014).

Ne glede na zakonsko omejitev je konoplja najbolj uporabljena prepovedana droga na svetu in v Sloveniji. To se odraža tudi med zaposlenimi, saj je glede na podatke vsak 100 zaposleni v Sloveniji v zadnjem mesecu uporabil konopljo (Nacionalni inštitut za javno zdravje 2014).

Ključni, za delavca - uporabnika konoplje, so scenariji, ki se mu lahko zgodijo. Tako smo kazensko in delovnopravno preverili štiri scenarije:

- delavec goji konopljo (za lastne potrebe, proizvodnja in prodaja);
- delavec poseduje konopljo (manjša količina za lastno uporabo in potencialna prodaja);
- delavec vozi pod vplivom konoplje oz. je bil pozitiven na toksikološki preiskavi in zaradi tega ostal brez veljavnega vozniškega dovoljenja;

- delavec je pozitiven na testu na droge pri delodajalcu.

Ugotovili smo, da so delovnopravne posledice za delavca – uporabnika konoplje v prvih treh scenarijih odvisne od prestopka, ki ga je storil in posledično izrečene kazenske oz. prekrškovne sankcije. Možne delovnopravne sankcije se gibljejo od suspenza pogodbe o zaposlitvi, redne in izredne odpovedi delovnega razmerja, do opravljanja dela še naprej s prestajanjem zaporne kazni ob koncu tedna.

Če so prvi trije scenariji odvisni od kazenskih oz. prekrškovnih sankcij, je nasprotno zadnji scenarij odvisen od stališča delodajalca do uporabe konoplje in zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu. V primeru konoplje je nujno potrebno razlikovati med njeno uporabo v zasebnem (prostem) času delavca in uporabo na delovnem mestu. Srž problema so različnimi načini testiranja, saj določeni testi samo podajo informacijo o uporabi droge v preteklosti in ne akutnem psihofizičnem učinku konoplje na delavca. Delodajalec tako s svojim internim pravilnikom in načinom testiranja navadno bolj odraža svoje stališče do uporabe drog kot pa skrb za varnost in zdravje pri delu. Glavni argument za testiranje delavcev na uporabo drog je prav zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu. Ugotovili smo, da je smiselno testiranje delavcev na tistih delovnih mestih, na katerih je zaradi večje nevarnosti za nezgode pri delu tako določeno z izjavo o varnosti z oceno tveganja, ki jo more izdelati delodajalec. Zavedati se moremo, da je delavec v delovnem razmerju v izrazito podrejenem položaju do delodajalca in zato zaradi lastne socialne in finančne varnosti velikokrat privoli v testiranja, čeprav ta pogosto nimajo ustrezne pravne podlage. Glede na to, da se v Sloveniji sploh ne beleži, koliko nezgod pri delu je posledica uživanja konoplje (tudi alkohola ali PAS) (Pavlič 2012), ki bi upravičili poseganje v delavčevo zasebnost zaradi zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu, lahko razumemo trenutno delovnopravno zakonodajo bolj kot orodje, ki delodajalcu omogoča hitro odpuščanje delavcev, ki uporabljajo konopljo, če je to v njegovem interesu. Ob ohlapni delovnopravni zakonodaji in zanemarljivi sodni praksi je v primeru legalizacije konoplje nujno, da se bolje opredeli delovnopravne posledice za delavca – uporabnika konoplje. Na ta način bomo lahko omejili tako nezgode pri delu, ki bi lahko bile posledica uživanja konoplje kot tudi izkoreninili nepotrebno šikaniranje in stigmatizacijo uporabnikov konoplje v delovnem procesu.

9 LITERATURA

1. Abel, Ernest L. 1980. *Marijuana - The First Twelve Thousand Years*. Dostopno prek: <http://druglibrary.org/schaffer/hemp/history/first12000/abel.htm> (20. junij 2016).
2. Asbridge, Mark, Jill A. Hayden in Jennifer L. Cartwright. 2012. *Acute cannabis consumption and motor vehicle collision risk: systematic review of observational studies and meta-analysis*. Dostopno prek: <http://www.bmj.com/content/344/bmj.e536> (7. julij 2016).
3. Cahunek, Toni. 2011. *Predlogi politike za ureditev statusa konoplje v slovenski zakonodaji*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.
4. Cvetko, Aleksej. 1999. *Varovanje zasebnosti v delovnih razmerjih*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
5. ---, Marta Klampfer in Miran Kalčič. 2002. *Sklenitev in prenehanje pogodbe o zaposlitvi: strokovno gradivo*. Ljubljana: Inštitut za delovna razmerja.
6. Davenport-Hines, Richard. 2001. *The pursuit of oblivion: a global history of narcotics 1500-2000*. London: Weidenfeld & Nicolson.
7. Delo. 2016. V medicinske namene po novem tudi ekstrakti iz konoplje (24. marec). Dostopno prek: <http://www.delo.si/prosti-cas/zdravje/v-medicinske-namene-po-novem-tudi-ekstrakti-iz-konoplje.html> (15. junij 2016).
8. *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic*. 2010. Dostopno prek: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf (15. julij 2016).
9. Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami. 2016. *Evropsko poročilo o drogah 2016: Trendi in razvoj*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Dostopno prek: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001SLN.pdf> (15. junij 2016).
10. Ferme, Jernej. 2016. *Psihosocialno zdravje na delovnem mestu*. Dostopno prek: http://www.osha.mddsz.gov.si/resources/files/FERME_11-05-2016_Psihosocialno_zdravje_na_delovnem_mestu.pdf (3. avgust 2016).
11. Hopla konoplja. 2016. *Kdo nas ima za norce*. Dostopno prek: <http://hopla-konoplja.si/2016/03/29/kdo-nas-ima-za-norce/> (17. junij 2016).
12. Inciardi, James A. 1999. *The drug legalization debate*. Thousand Oaks: Sage Publications.
13. Informacijski pooblaščenec. 2007. *Potrdilo o nekaznovanosti kot pogoj za sklenitev delovnega razmerja v zasebnem sektorju* (0712-311/2007/2). Dostopno prek:

- <https://www.ip-rs.si/vop/potrdilo-o-nekaznovanosti-kot-pogoj-za-sklenitev-delovnega-razmerja-v-zasebnem-sektorju-734/> (12. julij 2016).
14. --- 2008. *Smernice za varstvo osebnih podatkov v delovnih razmerjih*. Dostopno prek: https://www.ip-rs.si/fileadmin/user_upload/Pdf/smernice/Smernice_za_varstvo_osebnih_podatkov_v_delovnih_razmerjih.pdf (2. avgust 2016).
15. --- 2015. *Posredovanje izvidov s strani izvajalca medicine dela delodajalcu* (0712-1/2015/3169). Dostopno prek: <https://www.ip-rs.si/vop/posredovanje-izvidov-s-strani-izvajalca-medicine-dela-delodajalcu-2679/> (15. junij 2016).
16. Inšpektorat Republike Slovenije za delo. 2016. *Odgovor na elektronsko sporočilo*. Ljubljana: interno gradivo.
17. Inštitut za sodno medicino, toksikološki laboratorij. 2016. *Odgovor na elektronsko sporočilo*. Ljubljana: interno gradivo.
18. Javna agencija Republike Slovenije za varnost prometa. 2016. *Letno poročilo javne agencije Republike Slovenije za varnost prometa za leto 2015*. Dostopno prek: https://www.avp-rs.si/file/2016/03/LP-AVP-2015_250202016.pdf. (27. junij 2016).
19. Javna agencija Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke. 2016. *Odgovor na elektronsko sporočilo*. Ljubljana: interno gradivo.
20. Jovanović, Borjana Kremžar. 2016. *Politika do alkohola in drugih prepovedanih PAS*. Dostopno prek: http://www.osha.mddsz.gov.si/resources/files/Politika_do_alkohola_in_drugih_prepovedanih_PAS.pdf (3. avgust 2016).
21. *Kazenski zakonik* (KZ-1D). Ur. l. RS 38/2016. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> (24. junij 2016).
22. Kočever Glavač, Nina. 2016. Zgodovina uporabe konoplje in kanabinoidov. *Farmacevtski Vestnik*, 67 (2-3): 63–68.
23. *Komisija za pritožbe iz delovnega razmerja pri Vladi RS*. 2013. Sklep. Dostopno prek: http://www.mju.gov.si/fileadmin/mju.gov.si/pageuploads/JAVNA_UPRAVA/KPDR/presoja_krsitve_izven_delovnega_casa-upostevanje_polazaja_delavca_pri_delodajalcu_01.pdf, 2013 (5. julij 2016).
24. Krumdiek, Nicole. 2015. *Kako nevarna je konoplja?** Znanstvena analiza trenutnih študij o *Cannabis sativa L.* V reviji Kula: Droge, ur. Strmčnik Marjana. Ljubljana: Slovensko etnološko in antropološko združenje KULA, 97-121.
25. Lampe, Rok. 2004. *Sistem pravice do zasebnosti*. Ljubljana: Bonex.

26. Maselj, Brane. *Delo.si*. 17. maj 2014. Dostopno prek: <http://www.delo.si/assets/info5/20140517/KONOPLJA/zdravilo4.html> (7. avgust 2016).
27. Meško, Kristofer. 2015. *Konoplja, zavest in zdravje*. Ljubljana: Ara.
28. Ministerstvo za pravosodje. 2016. *Pogosta vprašanja in odgovori*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/si/delovna_podrocja/pravosodna_uprava/centralna_kazenska_evidenca/pogosta_vprasanja_in_odgovori/ (2. avgust 2016).
29. Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve. 2016. *Alkohol, droge in druge prepovedane substance*. Dostopno prek: <http://www.osha.mddsz.gov.si/varnost-in-zdravje-pri-delu/informacije-po-temah/alkohol-droge-in-druge-prepovedane-substance> (3. avgust 2016).
30. --- 2016. *Odgovori na vprašanja v zvezi z ZVZD-1*. Dostopno prek: <http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/vzd/ZVZD-odgovori.pdf> (3. avgust 2016).
31. Ministrstvo za javno uporabo - Direktorat za javni sektor. 2016. *Odgovor v zvezi z delovnopравnim varstvom delavca uporabnika konoplje na elektronsko sporočilo*. Ljubljana: interno gradivo.
32. Ministrstvo za notranje zadeve - Policija. 2015. *Policisti lahko s hitrim testom na podlagi vzorca sline ugotavljajo prisotnost drog*. Dostopno prek: <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/35-sporocila-za-javnost/76237-policisti-lahko-s-hitrim-testom-na-podlagi-vzorca-sline-ugotavljajo-prisotnost-drog> (17. junij 2016).
33. --- 2016. *Klasifikacija prepovedanih drog*. Dostopno prek: <http://www.policija.si/index.php/preventiva-/preventiva/428-klasifikacija-prepovedanih-drog?lang=> (15. junij 2016).
34. Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije. 2016. *Centralna kazenska evidenca*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/si/delovna_podrocja/pravosodna_uprava/centralna_kazenska_evidenca/pogosta_vprasanja_in_odgovori/ (23. junij 2016).
35. Nacionalni inštitut za javno zdravje. 2014. *Nacionalno poročilo 2014 o stanju na področju prepovedanih drog v RS*. Dostopno prek: http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/nacionalno_porocilo_o_stanju_drog_2014.pdf (5. julij 2016).

36. --- 2015. *Stanje na področju prepovednih drog v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/nacionalno_porocilo_o_drogah_2015_0.pdf, Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. (6. julij 2016).
37. Nolimaj, Dušan, Vladimira Rejc in Darja Bidovec. 1996. *Pogovori o drogah*. Ljubljana: Reprostudio S.
38. Odbor za konopljo. 2016. *Peticija*. Dostopno prek: <http://www.odborzakonopljo.si/wp-content/uploads/2016/05/PETICIJA.doc> (24. junij 2016).
39. ONEJ - Društvo prekmurske pobude. 2014. *Report on criminalization of cannabis users in Slovenia*. Dostopno prek: <http://onej.info/info/>, Murska Sobota,: ONEJ - Association of Prekmurje Initiative. (14. junij 2016).
40. Pahlow, Mannfried, Adolf Neuhofer, Milan Lovka, Stanka Rendla in Tita Škerlj-Soja. 1987. *Velika knjiga o zdravih rastlinah*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
41. Pavlič, Miran. 2012. Alkohol, droge in druge psihoaktivne snovi – ukrepi delodajalca. *Delo in varnost* 57 (3): 13–22.
42. Petkovič, Blaž. 2011. Testi na droge le za določene poklice. *Dnevnik*. (20.april). Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042439522> (5. avgust 2016).
43. Pezelj, Janez. 2002. *Nevarna prepoved*. Ljubljana: samozaložba.
44. *Pravilnik o preventivnih zdravstvenih pregledih delavcev*. Ur. l. RS 87/2002.
45. *Predlog zakona o konoplji*. 2013. Komen: Združenje umetnikov Paviljon.
46. Rengeo, Dejan. 1995. *Konoplja in lan*. Ižakovci: samozaložba.
47. Savski, Simon. 2014. Normativna ureditev prepovedi zlorabe psihoaktivnih snovi na delovnem mestu: ureditev na državni ravni in z internimi akti ter dobre prakse. *Delo in varnost* 57: 14–20.
48. Senate Special Committee on Illegal Drugs. 2002. *Cannabis: Our Position for a Canadian Public Policy*. Ottawa: Senate Special Committee on Illegal. Dostopno prek: <http://www.parl.gc.ca/content/sen/committee/371/ille/rep/repfinalvol1-e.pdf> (25. maj 2016).
49. Slovenske novice. 2015. *Otroški kirurg njuhal kokain, nato odločal o življenjih otrok*. 5. januar Dostopno prek: <http://www.slovenskenovice.si/crni-scenarij/natujem/otroski-kirurg-njuhal-kokain-nato-odlocal-o-zivljenjih-otrok> (27. junij 2016).
50. Sodna praksa. 2011. *Višje sodišče v Ljubljani Republike Slovenije* (VSL sodba PRp 311/2011). Dostopno prek: <https://www.sodnapraksa.si> (10. julij 2016).

51. --- 2012. *Višje delovno in socialno sodišče Republike Slovenije* (VDSS Pdp 928/2012). Dostopno prek: <http://www.sodnapraksa.si/> (7. julij 2016).
52. --- 2012. *Višje sodišče v Celju Republike Slovenije* (VSC sklep EPVDp 50/2012). Dostopno prek: http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/visja_sodisca/2012032113050466/. (10. julij 2016).
53. --- 2012. *Vrhovno sodišče Republike Slovenije* (VSRS Sodba I Ips 53346/2012-93). Dostopno prek: <https://www.sodnapraksa.si/> (5. julij 2016).
54. --- 2013 *Vrhovno sodišče Republike Slovenije* (Sodba VIII Ips 156/2013). Dostopno prek: <http://www.sodnapraksa.si> (2. julij 2016).
55. *Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/>. (30. junij 2016).
56. Šinko, Sebastjan. 2016. *MDDSZ: Testiranje kot objektivni dokaz o uporabi alkohola, drog in drugih prepovedanih substanc*. Dostopno prek: http://www.osha.mddsz.gov.si/resources/files/INKO_11-05-2016-Testiranje_kot_objektivni_dokaz.pdf (6. avgust 2016).
57. Taradash, Marco, Aleksander Urbančič in Evelina Umek. 1993. *Cena prohibicije drog: prispevki iz mednarodnega antiprohibicionističnega foruma, Bruselj 28. IX. - 1. X. 1988*. Ljubljana: Taxus.
58. Tavčar, Anže. 2015. *Substance kulture: teoretsko-zgodovinski pregled antropologije drog*. V reviji Kula: Droge, ur. Strmčnik Marjana. Ljubljana: Slovensko etnološko in antropološko združenje KULA, 6-54.
59. The Guardian. 2015. *Marijuana legalization clashes with drug testing in the workplace, 19. april*. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2015/apr/19/marijuana-workplace-drug-testing-employers-employees-medical-recreational> (17. avgust 2016).
60. United Nations Office on Drugs and Crime. 2015. *World Drug Report 2015*. Dostopno prek: https://www.unodc.org/documents/wdr2015/World_Drug_Report_2015.pdf (29. junij 2016).
61. *Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog*. Ur. l. RS 45/2014. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6743> (25. maj 2016).

62. *Uredba o spremembi in dopolnitvah Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog*. Ur. l. RS 22/2016. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED7171> (25. maj 2016).
63. *Ustava Republike Slovenije (URS)*. Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1> (25. junij 2016).
64. Verbinc, France. 1997. *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
65. *Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1)*. Ur. l. RS 21/2013. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5944> (27. maj 2016).
66. *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1)*. Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1223> (6. julij 2016).
67. *Zakon o javnih uslužbencih (ZJU)*. Ur. l. RS 63/2007. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3177> (10. julij 2016).
68. *Zakon o kazenskem postopku (ZKP)*. Ur. l. RS 32/2012. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO362> (10. julij 2016).
69. *Zakon o pravilih cestnega prometa (ZPrCP)*. Ur. l. RS 82/2013. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5793> (14. julij 2016).
70. *Zakon o prekrških (ZP-1)*. Ur. l. RS 29/2011. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2537> (13. julij 2016).
71. *Zakon o preprečevanju uporabe prepovedanih drog in o obravnavi uživalcev prepovedanih drog (ZPUPD)*. Ur. l. RS 98/1999. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1375> (20. junij 2016).
72. *Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD)*. Ur. l. RS 108/1999. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1388> (20. maj 2016).
73. *Zakon o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1)*. Ur. l. RS 43/2011. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5537> (15. junij 2016).
74. *Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP-1)*. Ur. l. RS 94/2007. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3906> (4. julij 2016).
75. *Zakon o zdravilih (ZZdr-2)*. Ur. l. RS 17/2014. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6295> (3. julij 2016).
76. Zbudimo.se. 2015. *Kaj je endokanabinoidni sistem*. 1. 9. Dostopno prek: <http://zbudimo.se/osnove/kaj-je-endokanabinoidni-sistem/> (13. junij 2016).